

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE GERİ GÖNDERME MERKEZLERİ

Emine ŞENZÜMRÜT

Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

YÜKSEK LİSANS TEZİ
AMME İDARESİ ANABİLİM DALI
GÖÇ YÖNETİMİ BİLİM DALI

MAYIS 2019

TÜRKİYE'DE GERİ GÖNDERME MERKEZLERİ

Emine ŞENZÜMRÜT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AMME İDARESİ ANABİLİM DALI

GÖÇ YÖNETİMİ BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MAYIS 2019

Emine ŞENZÜMRÜT tarafından hazırlanan “Türkiye’de Geri Gönderme Merkezleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Amme İdaresi Anabilim Dalı Göç Yönetimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

AHBV Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

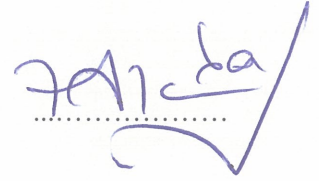
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan: Doç. Dr. Emrah AKBAŞ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Doç. Dr. Özge ÇELİK RUSSELL

AHBV Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 22/05/2019

Jüri üyeleri tarafından YÜKSEK LİSANS tezi olarak uygun görülmüş olan bu tez Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Figen ZALF

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Emine ŞENZÜMRÜT

22/05/2019

TÜRKİYE'DE GERİ GÖNDERME MERKEZLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Emine ŞENZÜMRÜT

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2019

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, insan hakları bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan idari gözetim kararı ve bu karara dayanılarak yabancıların sınır dışı edilmek üzere geçici bir süre barındırıldıkları yer olan, geri gönderme merkezlerinin incelenmesidir. Özellikle, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yürürlüğe girdikten sonra, kanun öncesi döneme ilişkin başvurularda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından Türkiye aleyhine verilen kararlar göz önünde bulundurularak idari gözetim altında geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancıların temel haklarının korunmasına yönelik yapılan çalışmalar ile AİHM kararlarının geri gönderme merkezlerindeki koşullara yansımalarının incelenmesi amaçlanmaktadır. YUKK'da tanınan hakların ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (AİÖK) tarafından belirlenen standartların, bunlara ilişkin olarak hazırlanan yönergelerin, uygulamada kendine yer bulup bulamadığı konusuna açıklık getirmek amaçlanmıştır. 6458 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce ulusal ve uluslararası kişi ya da heyetlerce yapılan denetimler sonucunda, idari gözetim altında geri gönderme merkezlerinde barındırma koşullarına yönelik tespit edilen eksikliklerin anılan Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra ne derece giderildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulusal ve uluslararası kişi ya da heyetlerce yapılan denetimler sonucunda hazırlanan denetim raporlarında idari gözetim altında geri gönderme merkezlerinde barındırma koşullarına yönelik çok fazla eksiklik tespit edildiği; Türkiye'nin, bu eksiklikleri gidermek, AİÖK standartlarına uygun şekilde barındırmayı sağlamak üzere birçok çalışma yaptığı, insan hakları konusunda kayda değer ilerleme sağladığı tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 111624
Anahtar Kelimeler : Geri Gönderme Merkezi, İdari Gözetim, İnsan Hakları, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, İşkence Yasağı, YUKK, AİHS, AİHM
Sayfa Adedi : 155
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

REMOVAL CENTERS IN TURKEY

(M. Sc. Thesis)

Emine ŞENZÜMRÜT

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATION

May 2019

ABSTRACT

The aim of this study is to review the removal centers where the foreigners are held for a short time according to the administrative detention, which has an important position in terms of human rights, before they are deported from the country. Pursuant to Law on Foreigners and International Protection numbered 6458 (LFIP), it is particularly aimed at reviewing the studies for protection of fundamental rights of the foreigners in removal centers under administrative detention by considering the judgements taken by the European Court of Human Rights versus Turkey pursuant to foreigners' application to the court, and the influence of the ECtHR judgements on the circumstances in the removal centers. It is also aimed at determining if the rights adopted in LFIP, the standards set in the European Committee for the Prevention of Torture (CPT) and their directives are practical. It is tried to determine to what extent the deficiencies, which were detected for the circumstances in removal centers under administrative retention as a result of the inspections that were carried out by national and international individuals or delegations before the Law #6458 was adopted, have been overcome pursuant to effective date of aforesaid law. It is concluded that several significant deficiencies in the circumstances of removal centers under administrative detention have been detected in the inspection reports as a result of the inspections that were carried out by national and international individuals or delegations, and Turkey has been performing several works in order to overcome such deficiencies and hold the foreigners according to the standards of the CPT, and Turkey has made considerable progress in relation to the human rights.

Science Code : 111624

Key Words : Removal Center, Administrative Detention, Human Rights, Right to Liberty and Security, Prohibition of Torture, Law on Foreigners and International Protection, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights

Page Number : 155

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Tuncay ÖNDER

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım Dr. Öğretim Görevlisi Barış TEKSOY hocama, danışman hocam Doç. Dr. Tuncay ÖNDER'e, manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli aileme ve arkadaşlarıma, bilhassa sevgili dostum Makbule AKBEL SAPAZ'a, sevgili eşim Kemal ŞENZÜMRÜT'e ve kızım Ezgi ŞENZÜMRÜT'e teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNİN HUKUKİ VE İDARİ YAPISI

1.1. Geri Gönderme Merkezlerine İlişkin Temel Konular.....	5
1.1.1. Geri Gönderme Merkezi Kavramı ve Hukuki Dayanakları.....	5
1.1.1.1. Geri gönderme merkezlerinin tanımı ve işlevi.....	5
1.1.1.2. Geri gönderme merkezi dışında yabancıların barındırıldığı merkezler.....	7
1.1.2. Geri Gönderme Merkezlerinin İdari Yapısı ve Merkezlerde Çalışan Personele İlişkin Bilgiler.....	11
1.1.3. Geri Gönderme Merkezlerinin Fiziki ve Maddi Koşulları	16
1.1.4. Geri Gönderme Merkezlerine Kabul ve Yerleştirme İşlemleri	21
1.1.5. Geri Gönderme Merkezlerinde Sağlanan Hizmetler	23
1.1.6. Geri Gönderme Merkezlerinin İşletilmesine İlişkin Kurallar	25
1.2. Geri Gönderme Merkezlerinde Barındırma Şartı Olarak İdari Gözetim	26
1.2.1. İdari Gözetim Tanımı ve İlgili Düzenlemeler	26
1.2.2. İdari Gözetime İlişkin Düzenlemeler	31
1.2.2.1. İç hukuk düzenlemeleri.....	31
1.2.2.1.1. Anayasa	31

Sayfa

1.2.2.1.2. 6458 sayılı kanun öncesi mevzuatta idari gözetim	33
1.2.2.1.3. 6458 sayılı yabancılar ve uluslararası koruma kanununda ve kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikte idari gözetim	36
1.2.2.2. Milletlerarası hukuk düzenlemeleri	40
1.2.2.3. AB mevzuatındaki düzenlemeler	43
1.2.4. İdari Gözetim Kararının Usulü	47
1.2.4.1. İdari gözetim kararı almaya yetkili makam	47
1.2.4.2. İdari gözetim süresi	48
1.2.4.3. İdari gözetim kararına karşı başvuru yolları	50
1.2.4.4. İdari gözetim altına alma sebepleri	51
1.2.5. Haklarında İdari Gözetim Kararı Alınan Yabancıların Hakları	51
1.2.5.1. Avukata erişim ve adli yardımdan faydalanma hakkı	51
1.2.5.2. Hakkında yapılan işlemlere ilişkin bilgilendirilme hakkı	52
1.2.5.3. Ailesi ile görüşme hakkı	53
1.2.5.4. Telefon hizmetine ve dış dünyaya erişim hakkı	54
1.2.6. İdari gözetime alternatif yöntemler	55
1.2.6.1. Seyahat belgelerinin teslim edilmesi	57
1.2.6.2. Bildirimde bulunma	57
1.2.6.3. Belli bir adreste ikamet etme	58
1.2.6.4. Kefalet	59
1.2.6.5. Teminat verilmesi (kefaletle serbest bırakma)	59
1.2.6.6. Elektronik izleme ve ev hapsi	60
1.3. Geri Gönderme Merkezlerinde Barındırılan Yabancılar	60
1.3.1. Barındırılan Yabancılar	60
1.3.2. Geri Gönderme Merkezinde Barındırılan ve Durumu Özellik Arz Eden Yabancılar	61

Sayfa

1.3.2.1. Hassas gruplar (özel ihtiyaç sahipleri)	61
1.3.2.1.1. Çocuklar	61
1.3.2.1.2. Engelliler	63
1.3.2.1.3. Hamileler	63
1.3.2.1.4. Yaşlılar	64
1.3.2.1.5. Beraberinde çocuğu olan anne ve/veya baba	64
1.3.2.1.6. Cinsel saldırı, işkence, bedensel ve psikolojik şiddete maruz kalanlar	65
1.3.2.1.7. LGBTİ bireyler.....	66
1.3.2.2. Yabancı terörist savaşçılar (YTS).....	67
1.3.2.3. Türkiye’de suça karışmış olan yabancılar.....	68
1.3.2.4. Uluslararası koruma talep edenler	68

İKİNCİ BÖLÜM**GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNİN DENETLENMESİ**

2.1. Denetim Usulüne İlişkin Bilgiler	71
2.2. Geri Gönderme Merkezlerinin İç Denetimi	74
2.2.1. Geri Gönderme Merkezi Müdürü ve Bağlı Olduğu Valilik Denetimi	74
2.2.2. İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı Denetimi	75
2.2.3. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Denetimi.....	76
2.3. Geri Gönderme Merkezlerinin Dış Denetimi	76
2.3.1. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Tarafından Yapılan Denetim	76
2.3.2. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu	77
2.3.3. Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Yapılan Denetim	78
2.3.4. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Tarafından Denetim	79
2.3.5. Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Yapılan Denetim.....	79

2.3.5.1. Avrupa işkencenin ve insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muamelenin önlenmesi komitesi (AİÖK) tarafından yapılan denetim.....	79
2.3.5.2. Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi komitesi.....	81
2.3.6. Denetleme Harici Geri Gönderme Merkezlerine Erişim Sağlayan Ulusal ve Uluslararası Kişi ve Kuruluşlar	82
2.3.6.1. Konsolosluklar (ülke temsilcilikleri)	82
2.3.6.2. Birleşmiş milletler mülteciler yüksek komiserliği (BMMYK).....	83
2.3.6.3. Uluslararası göç örgütü (IOM).....	83
2.3.6.4. Milletvekilleri	84
2.3.6.5. Türk Kızılay'ı.....	85
2.4. Geri Gönderme Merkezlerinde Denetlenmesi Gereken Hususlar	86
2.4.1. İdari Gözetim Kararının Denetlenmesine İlişkin Temel Normlar	86
2.4.2. Geri Gönderme Merkezlerinin Fiziki Koşullarının Denetlenmesine İlişkin Hususlar.....	87
2.4.3. Geri Gönderme Merkezlerine Kabul ve Kayıt İşlemlerinin Denetlenmesine İlişkin Hususlar.....	88
2.4.4. Geri Gönderme Merkezlerinin Maddi Koşullarının Denetlenmesine İlişkin Hususlar.....	88
2.4.5. Geri Gönderme Merkezinde Sağlanan Hizmetlerin Denetlenmesine İlişkin Hususlar.....	89
2.4.6. Geri Gönderme Merkezlerine Yapılacak Ziyaretlere İlişkin Hususlar.....	90
2.4.7. Geri Gönderme Merkezlerinde Çalışan Personele Yönelik Denetime İlişkin Hususlar	91
2.4.8. Geri Gönderme Merkezlerini Denetleyen Kişi ve Kurumların İncelemesi Gereken Hususlar	92
2.5. Denetleme Raporları	93
2.5.1. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporları.....	93
2.5.1.1. TBMM insan haklarını inceleme komisyonu 24. dönem 3. yasama yılı faaliyet raporu, 2012, ek-7 Edirne, Kırklareli ve İstanbul illerinde bulunan geri gönderme merkezleri hakkında inceleme raporu	93

Sayfa

2.5.1.2. TBMM insan haklarını inceleme komisyonu 24. dönem 4. yasama yılı faaliyet raporu, 2014, ek -13: ege kıyılarında (İzmir–Aydın) gerçekleşen yasa dışı göç hakkında inceleme raporu	96
2.5.1.3. TBMM insan haklarını inceleme komisyonu 26. dönem 3. yasama yılı faaliyet raporu, 2017, İzmir ve Aydın illerinde bulunan geri gönderme merkezleri inceleme raporu.....	96
2.5.2. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporları	98
2.5.2.1. Lütfullah Tacik’in ölümüne ve Van geri gönderme merkezine ilişkin rapor 18.12.2014 (Rapor No: 2014/05).....	98
2.5.2.2. İstanbul geri gönderme merkezine ilişkin 6.11.2014 tarihli raporu (Rapor No: 2014/04)	99
2.5.3. Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi Raporları	105
2.5.3.1. Avrupa işkencenin ve insanlıkdışı veya onurkırıcı ceza veya muamelenin önlenmesi komitesinin (Avrupa işkencenin önlenmesi komitesi -AİÖK) 4-17 Haziran 2009 tarihli Türkiye ziyareti raporu (CPT/Inf (2011) 13).....	105
2.5.3.2. AİÖK’ün 21’inci genel raporu (1 Ağustos 2010-31 Temmuz 2011)	110
2.5.3.3. AİÖK’ün 9-21 Haziran 2013 tarihli Türkiye ziyareti raporu.....	111
2.5.3.4. AİÖK’ün 16-23 Haziran 2015 tarihli Türkiye ziyareti raporu.....	111
SONUÇ	129
ÖNERİLER	135
KAYNAKÇA	137
EKLER	151
EK-1. Hizmete özel yönergelerin kullanım izni	152
ÖZGEÇMİŞ	155

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen geri gönderme merkezleri	18
Çizelge 1.2. 2019 yılı sonunda açılması planlanan geri gönderme merkezleri	19
Çizelge 1.3. AB projesi ile yapılması teklif edilen geri gönderme merkezleri.....	20

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı geçen eser
AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİÖK	Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi
AT	Avrupa Topluluğu
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEDAW	The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CPT	European Committee for the Prevention of Torture
EC	Avrupa Topluluğu
ECAC	Avrupa Sivil Havacılık Konferansı
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
EU	Avrupa Birliği
GGM ÇUEH Yönergesi	Geri Gönderme Merkezleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge
GGM Yönergesi	Geri Gönderme Merkezleri Yönergesi
GGM	Geri Gönderme Merkezi
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GK Yönetmeliği	Geçici Koruma Yönetmeliği
HRC	İnsan Hakları Konseyi

Kısaltmalar Açıklamalar

ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
ICRC	Uluslararası Kızılhaç Komitesi
IFRC	Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
IPA	Avrupa Birliğine Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
İGİM	İl Göç İdaresi Müdürlüğü
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
KBM ile GGM ve İTMSE	Kabul ve Barınma ile Geri Gönderme Merkezleri ve İnsan
İaşe Yönergesi	Ticareti Mağdurları Sığınma Evleri İaşe Yönergesi
KBM ve GGM Yönetmeliği	Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik
KBM Yönergesi	Kabul ve Barınma Merkezleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge
KBM	Kabul ve Barınma Merkezi
LGBTİ	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel, İnterseksüel
md.	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MSHGP	Milli Sivil Havacılık Güvenlik Kurulu
No	Numara
OHCHR	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
OPCATBM	İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi için BM İhtiyari Protokolü
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
PK	Pasaport Kanunu
Rev.	Revizyon
RG	Resmi Gazete
s.	Sayfa
SBF Dergisi	Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
ss.	Sayfalar
STK	Sivil Toplum Kuruluşu

Kısaltmalar**Açıklamalar**

SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TİHK	Türkiye İnsan Hakları Kurumu
UK	Uluslararası Koruma
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
vb.	ve benzeri
WCO	Dünya Gümrük Örgütü
WGADBM	Keyfi Gözetim Altında Tutma Uygulaması Çalışma Grubu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YİSHK	Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun
YTS	Yabancı Terörist Savaşçı
YUKK	Uygulama Yönetmeliği Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulamasına İlişkin Yönetmelik
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS)¹ 3'üncü maddesinde; hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulamayacağı hükmü yer almaktadır. T.C. Anayasasının 90'ıncı maddesinde ise “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmaların kanun hükmünde olduğu, bu anlaşmalara karşı Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümlerinin esas alınacağı” hükmü yer almaktadır. Buradan hareketle ulusal hukukumuzda yer almasa da taraf olduğumuz uluslararası mevzuatta yer alan temel insan haklarına ilişkin hükümler bağlayıcıdır².

Bilindiği üzere Türkiye’de yasal kalış hakkı bulunmayan ve sınır dışı kapsamında değerlendirilen yabancıların kaçma kaybolma riskleri değerlendirilerek haklarında idari gözetim kararı alınır ve bu yabancılar, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) öngörülen şekilde geri gönderme merkezlerinde barındırılırlar (YUKK 58/1). Geri gönderme merkezlerinde barındırma işlemi icra edilirken kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanması söz konusudur. Dolayısıyla bu özgürlük kısıtlama işleminin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”nın düzenlendiği AİHS’nin 5’inci maddesi ile “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği”³nin düzenlendiği T.C. Anayasasının 19’uncu maddesine güvence altına

¹ İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün tasdiki hakkında Kanun, Kanun No: 6366, Kanun Tarihi: 10.03.1954, RG: 19.03.1954/ 8662. Türkiye 1987 yılında Sözleşmenin denetim mekanizmasına bireysel başvuru hakkını, 1989 yılında da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. KOÇAK, M. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri” konulu onaylanmış yüksek lisans tezi (2011); Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerine ilişkin bkz. Özkan I. “Göç, İltica ve Sığınma Hukuku” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Değişikliklerle), Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Mart 2017, Ankara, s.61.

² Anayasasının 90’ıncı maddesine ilişkin bkz. Ergül, E. “Avrupa Konseyi AİHS ve AİHM” ss. 9-13, “http://www.erginergul.com/Avrupa_insan_haklari_mahkemesi_uygulamasi.pdf (Erişim T. 30.01.2019); Teziç E. “Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)” Beta Yayıncılık, Yirmiikinci Baskı, Eylül 2018, İstanbul, s. 13.

³ Detaylı bilgi için bkz. Kuruçay, E., “Haksız Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve El Koyma Nedeniyle Tazminat”, Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara 2016, 146 sayfa; Yerdelen, O., “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı ve Türk Hukukundaki Yansıması”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2011, s.8; Alan, T. “Türkiye’deki Yakalama ve Gözaltı Rejiminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması ile Uyumu”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Devletler Hukuku Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2017, s.10-16; Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin bkz. Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancaktar, O., Önok, R. M. “İnsan Hakları El Kitabı”, Güncellenmiş 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2018, Ankara, ss. 197-267.

alınan hükümlere uygun olması, şekil ve şartlarının kanunla düzenlenmiş olması gerekmektedir (Ekşi, 2014: 7-8).

Ulusal devletlerin, sınırlarından kimlerin giriş yapacağına ve ülkeye nerelerden giriş yapılabileceğine karar verme yetkisi egemenlik haklarının doğal bir sonucudur. Dolayısıyla devletlerin, belirlenen sınır noktaları dışında bir yerden, gerekli vizeyi almadan, herhangi bir kimlik belgesi olmaksızın yasal olmayan şekilde ülke topraklarına giren veya yasal yollarla ülke topraklarına girdikten sonra vize veya ikamet izni süresi bitiminde ülkeden çıkış yapmayarak düzensiz konumda ülke topraklarında yaşamaya devam eden, çalışma izni olmadan Türkiye’de çalışan ya da ülkenin kamu güvenliği, kamu düzeni ve kamu sağlığı⁴ açısından tehdit oluşturan, ülke toprakları içerisinde suça karışan vb. durumlardaki yabancıları ülkesinden çıkarma yetkisi vardır⁵. Her ne kadar devletlerin böyle bir yetkisi varsa da bu yetkileri sınırsız değildir. Bu yetkilerini kullanırken ulusal ve uluslararası yasalarca güvence altına alınan temel insan hakları kurallarına saygılı davranmak zorundadırlar (Koçak, 2011: 1).

Bu bağlamda; sınır dışı etme işlemini yürütürken, yabancıların idari gözetim altında barındırıldıkları geri gönderme merkezlerindeki yaşam koşullarının sınırlarının çizilmesi, sunulan hizmetlerde belli başlı temel standartlara uyulması gerekir. Özgürlük kısıtlamasının kişiler üzerinde hassasiyet yaratacağı, psikolojik rahatsızlıklara sebebiyet verebileceği değerlendirilerek, mümkün olduğunca bu kısıtlanmanın etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Sınır dışı prosedürünün ve idari gözetim altında barındırma işleminin insan onuruna yakışır şekilde yürütülmesi temel ilke olmalıdır. Nitekim insan

⁴ Kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığına ilişkin yorumlar için bkz. Kalabalık, H. “İnsan Hakları Hukukuna Giriş”, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2018, Ankara, ss. 94-98.

⁵ Sınır dışına ilişkin bkz. Tekinalp G., “*Türk Yabancılar Hukuku*”, 8. Baskı, Beta Basım, 2003, s. 94; Aybay R. ve Dardağan Kibar E., “*Yabancılar Hukuku*”, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 225, Aybay R., “*Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Sınır dışı Edilme*”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, sayı 2, 2003, s. 142, Ekşi N., “*İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye’den Sınır dışı Edilmelerini Engelleyen Haller*”, İstanbul Barosu Dergisi, sayı 82-6, 2008, s. 2806, Sirmen S., “*Yabancıların Türkiye’de Sınır dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar*”, Ankara Barosu Dergisi, sayı 3, Yaz 2009, s. 30, 1, Kabaalioğlu H. ve Ekşi N. “*Yabancıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmesi*”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Sevin TOLUNER’e Armağan, Y: 24, sayı 1-2, 2004, s. 503; Aydoğmuş A.Y. (2017). “Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi”, Public and Private International Law Bulletin, Volume: 37, Issue 2, 148; Ergül E. “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*”, Yargı Yayınevi, Ankara, 2012, s. 39, Kuşcu D. “*Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri*”, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.4.

haklarının korunması ve kanun nezdinde güvencelere bağlanması Türkiye'nin çağdaş dünyada yer alma mücadelesinin vazgeçilmez şartıdır (Tezcan, Erdem, Sancaktar, Önok, Mart 2014: 60).

YUKK öncesi dönemde geri gönderme merkezlerinde barındırma koşullarına ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) birçok başvuru yapılmış, bu başvurular neticesinde Türkiye aleyhine kararlar verilmiştir. AİHM tarafından verilen ihlal kararları, ulusal ve uluslararası kuruluşların olumsuz raporları, Türk hukukunda yabancılar hukukuna ilişkin kuralları düzenleyen tek bir kanunun eksikliği (Çelikel ve Gelgel (Öztekin), 2012: 49-50) birlikte değerlendirilerek, YUKK hazırlanmış, Türkiye'nin yabancılar mevzuatı, Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiş, farklı düzenlemelerde dağınık halde ele alınan göç ve uluslararası korumaya ilişkin hükümler tek kanun altında toplanarak daha etkili bir yasal çerçeve oluşturulmuştur (Ekşi, 2011:6).

Çalışmada, insan hakları bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan idari gözetim kararı ve uygulandığı mekân olarak kanunda belirtilen geri gönderme merkezlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. YUKK yürürlüğe girdikten sonra, kanun öncesi döneme ilişkin başvurularda AİHM tarafından Türkiye aleyhine verilen kararlar sonucunda idari gözetim altında barındırılan yabancıların temel haklarının korunmasına yönelik çalışmaların ve de kararların geri gönderme merkezlerindeki koşullara yansımalarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

YUKK'da tanınan hakların ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (AIÖK) tarafından belirlenen standartların, bunlara ilişkin olarak hazırlanan yönergelerin uygulamada kendine yer bulup bulmadığı incelenecek konular arasındadır.

Çalışmada, mevzuatta yer alan geçici merkez, kabul ve barınma merkezleri, insan ticareti mağdurları sığınma evleri ile ilgili detaylı bilgi verilmeyecek, asıl incelenmek istenen geri gönderme merkezleri ile konu sınırlandırılacaktır.

Yöntem olarak; konuya ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemeler, tezler, makaleler, kitaplar, raporlar olmak üzere yazılı materyaller ve haber kaynakları taranarak elde edilen veriler işlenecektir.

Çalışmanın, “*Geri Gönderme Merkezlerinin Hukuki ve İdari Yapısı*” başlıklı birinci bölümünde, geri gönderme merkezlerinin fiziki ve maddi koşulları, buralara kabul ve yerleştirme işlemleri, barınanlara sağlanan hizmetler, işletilmesine ilişkin bilgiler, barındırma koşulu olarak idari gözetim kararı, bu kararın iç hukuk düzenlemelerindeki dayanağı ve milletlerarası hukuktaki yeri, idari gözetim kararına ilişkin Avrupa Birliği (AB) mevzuatındaki düzenlemeler, idari gözetime alternatif yöntemler açıklanacak ve son olarak da geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılara değinilecektir.

“*Geri Gönderme Merkezlerinin Denetlenmesi*” başlıklı ikinci bölümde ise geri gönderme merkezlerini denetleyecek kişi ve kurumlar, iç ve dış denetim, bu denetimlere ilişkin kılavuz ilkeler açıklanacak ve aynı bölümde geri gönderme merkezlerine ilişkin ulusal ve uluslararası kuruluşların denetleme raporlarına yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNİN HUKUKİ VE İDARİ YAPISI

1.1. Geri Gönderme Merkezlerine İlişkin Temel Konular

1.1.1. Geri Gönderme Merkezi Kavramı ve Hukuki Dayanakları

1.1.1.1. Geri gönderme merkezlerinin tanımı ve işlevi

Geri gönderme merkezi ifadesinin, geri gönderme eyleminden yola çıkılarak tesis edilen bir kavram olduğu düşünülmektedir. Geri gönderme merkezleri, sınır dışına konu olan yabancıların, sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya kadar barındırıldıkları yerdir⁶. Geri gönderme merkezinde barındırmak için idari gözetim kararı alınmış olması gerekmektedir.

İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planında, yasa dışı göçmenlerin insani ihtiyaçlarının karşılanması ve insan onuruna yakışır şekilde sınır dışı edilmelerinin sağlanması için geri gönderme merkezlerinin kurulması gerektiği belirtilmektedir (Ekşi, Ocak 2010: 158).

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliğine giriş sürecini ve coğrafi konumunu göz önünde bulunduran AB, 2001 yılından bu yana Türkiye'nin göç ve sığınma politikaları ile yakından ilgilenmiş ve bu alandaki politikaların şekillenmesinde etkili rol oynamıştır. Türkiye'nin adaylığı 9-10 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde resmi olarak açıklanmıştır. Sonrasında Avrupa Komisyonu, Türkiye ile Katılım Ortaklığı Belgesini imzalamıştır. İmzalanan "AB Katılım Ortaklığı Belgesi" ile Avrupa Komisyonu 2001 yılından bu yana Türkiye'nin adalet ve içişleri ile ilgili hususlardaki çalışmalarını değerlendiren yıllık ilerleme raporları çıkarmaktadır. Bu raporlardaki öneriler arasında, düzensiz göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin işlemlerinin yapılması ve barındırılmalarının sağlanması için fiziki ve maddi koşullar yönünden daha gelişmiş kabul ve barınma, geri gönderme merkezlerinin kurulması da yer almaktadır (İçduygu, 2012: 38).

⁶ YUKK 68/2'ye göre uluslararası koruma başvurusu yapan yabancılar da istisnai olarak idari gözetim kararı ile geri gönderme merkezlerinde barındırılmaktadırlar. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. 1.3.4. "Uluslararası Koruma Talep Edenler".

Düzensiz göçle⁷ mücadelede caydırıcı düzenlemeler yapılırken, yakalanan düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmelerine kadar geçen zaman boyunca, bu kişilerin insani gereksinimlerinin AB standartlarında karşılanması konusunda gerekli tedbirler alınmalıdır. Düzensiz göçmenlerin hem insani gereksinimlerinin karşılanması için hem de sınır dışı edilmelerini teminen geri gönderme merkezleri kurulmalıdır (İltica ve Göç Mevzuatı⁸, 2005: 41)

Kavram olarak geri gönderme merkezi ilk olarak İçişleri Bakanlığı'nın "Yasa Dışı Göçle Mücadele Genelgesi"nde (Genelge No: 2010/18, Tarih: 19.03.2010) yer almıştır. Ancak, bahse konu genelgenin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunundan⁹ (YUKK) önce çıkarıldığı görülmektedir. Genelgenin yasalara uygun olması gerekir. Geri gönderme merkezlerine ilişkin, kanuni bir düzenleme olmadan, ilk defa genelge ile geri gönderme merkezlerine ilişkin düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu düzenlemenin genelge ile yapılmış olması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından, yabancıların sınır dışı edilmek üzere bu merkezlerde barındırılmalarına dayanak olarak kabul edilmemiştir (Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye davası, Başvuru No 30471/08). Genelge, Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliğinin¹⁰ yürürlükte olduğu dönemde çıkarılmış olup daha önce "Çıkışları Yaptırılacak Yabancılar İçin Misafirhane" olarak ifade edilen yerler, geri gönderme merkezi olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Ekşi, 2014: 14).

Geri gönderme merkezleri ifadesinin kanuni dayanağa kavuşturulması ilk defa YUKK ile yapılmıştır. YUKK ile birlikte haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların, geri gönderme merkezlerinde tutulacakları hükme bağlanmıştır (YUKK md. 58; Ekşi, 2015: 135, Bayraktaroğlu Özçelik, 239).

Geri gönderme merkezlerinin kurulması, yönetimi, işletilmesi, devri, denetimi ve sınır dışı edilmek üzere haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların geri gönderme merkezlerine sevk işlemlerinin hangi usul ve esaslara göre yapılacağına dair hususların yönetmelikle düzenleneceği ifade edilmektedir (YUKK md. 58).

⁷ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu öncesi kullanımda olan terim "yasadışı göç"tür.

⁸ Bu kitap, BMMYK Türkiye ve Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığının işbirliği ile İltica ve Göç konulu Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi kapsamında yayınlanmıştır (Şubat 2005), Ankara

⁹ RG: 11.04.2013/28615.

¹⁰ RG: 29.04.1983/18032. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 161'inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Geri gönderme merkezi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte¹¹ (YUKK Uygulama Yönetmeliği) haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların, geçici olarak tutuldukları ve bu süre boyunca temel insani ihtiyaçlarının karşılandığı merkez olarak ifade edilmektedir (md. 3/1-h).

Geri gönderme merkezleri, düzensiz göçmenlerin yoğun olduğu il ve ilçelerde ihtiyaç duyulduğunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün (GİGM) teklifi üzerine İçişleri Bakanlığının onayı ile kurulmaktadır (Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik¹² - [KBM ve GGM Yönetmeliği], md. 5).

Haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların barındırılmaları ve kontrol altında tutulmaları amacıyla kurulan ve doğrudan işletilen veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılması suretiyle işletirilen merkezlerdir (KBM ve GGM Yönetmeliği, md. 3/ç).

Geri gönderme merkezleri, ülke sınırlarında yakalanan düzensiz göçmenlerin veya yasal olarak ülkede kalmaları sorunlu hale gelen yabancıların sınır dışı edilene kadar tutuldukları yerlerdir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu [TİHK] Rapor No: 2014/05).

1.1.1.2. Geri gönderme merkezi dışında yabancıların barındırıldığı merkezler

KBM ve GGM Yönetmeliğinin “Tanımlar” yan başlıklı 3’üncü maddesinde merkezler; kabul ve barınma merkezleri, geri gönderme merkezleri ve geçici merkezler olarak ifade edilmektedir.

Geçici merkez, olağanüstü durumlarda kabul ve barınma veya geri gönderme merkezi olarak kullanılmak üzere kurulan merkezleri ifade etmektedir. Göç İdaresi Genel

¹¹ RG: 17.03.2016/ 29656

¹² Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (RG: 22.04.2014/28980) 6458 sayılı kanunun 58’inci ve 95’inci maddelerine dayanılarak çıkarılmıştır.

Müdürlüğü, acil veya olağanüstü durumlarda, konusu, amacı ve süresi kuruluş onayında belirtilmek üzere geçici merkezler kurabilir (KBM ve GGM Yönetmeliği, md. 5/3).

Kabul ve barınma merkezleri; uluslararası koruma başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi¹³ kişilerin beslenme, barınma, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kurulan, Valilik (İl Göç İdaresi Müdürlüğü) tarafından doğrudan işletilen veya kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak işlettirilen merkezleri ifade etmektedir (KBM ve GGM Yönetmeliği md. 3/ğ) (Ekşi, 2014: 93).

Kabul ve barınma merkezleri, ilgili valiliğin ihtiyaç duyması halinde, Valiliğin teklifi üzerine Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün onayı ile kurulabildiği gibi resen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından da kurulabilir (KBM ve GGM Yönetmeliği, md. 5/2).

Kabul ve barınma merkezlerinde, uluslararası koruma başvurusu kabul edilen ve kendilerine, uluslararası koruma statüsü verilen yabancılar kalmaktadır. Bahsi geçen durumdaki yabancılardan özel ihtiyaç sahiplerinin¹⁴ barındırılmalarına öncelik verilir (YUKK md. 95). KBM ve GGM Yönetmeliğinin 3'üncü maddesinin "k" bendinde, özel ihtiyaç sahipleri; uluslararası koruma başvurusu sahibi ile uluslararası koruma statü sahibi kişilerden; refakatsiz çocuklar, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kabul ve barınma merkezlerinde barındırılan yabancılar için idari gözetim kararı alınmaz (bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. 1.3.4). İdari gözetim kararı, geri gönderme merkezlerinde barındırabilme koşuludur. Haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların kaçma kaybolma risklerinin değerlendirilmiş olduğu, bu nedenle haklarında idari gözetim kararı alındığı anlaşılmaktadır. Geri gönderme merkezlerinde idari gözetim altında

¹³ Uluslararası korumadan yararlananlar hakkında bkz. Çelikel A. ve Gelgel (Öztekin) G. "Yabancılar Hukuku", Yenilenmiş 24. Bası, Beta Yayınevi, Aralık 2018, İstanbul, ss. 20-26.

¹⁴ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin "Tanımlar" başlıklı 3'üncü maddesinin "v" bendinde özel ihtiyaç sahibi, refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne veya baba, işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişi olarak tanımlanmaktadır.

barındırılan yabancıların, haklarındaki idari gözetim kararı sonlandırılmadan geri gönderme merkezlerinden çıkmaları mümkün değildir.

Kabul ve Barınma Merkezleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönergede¹⁵ (KBM Yönergesi), kabul ve barınma merkezlerinde barınanların merkeze giriş-çıkışlarının belli kurallara bağlandığı ifade edilmektedir. Bu ifadeden kabul ve barınma merkezlerinde barındırılan yabancıların idari gözetim altında geri gönderme merkezinde barındırılan yabancılara kıyasla daha serbest oldukları anlaşılmaktadır.

Halihazırda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen, Yozgat ilinde 100 kişi kapasiteli, Tekirdağ ilinde 50 kişi kapasiteli olmak üzere, toplam 150 kişi kapasiteli iki adet kabul ve barınma merkezi bulunmaktadır (goc.gov.tr, 2018)¹⁶.

Geçici merkez ile KBM ve GGM dışında yabancıların barındırıldıkları geçici barınma merkezleri, İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evleri bulunmaktadır. Geçici barınma merkezleri; Geçici Koruma Yönetmeliğinin¹⁷ (GK Yönetmeliği) “Tanımlar” başlıklı 3’üncü maddesinde belirtilen tanıma göre, kitlesel akınla Türkiye sınırlarına gelen yabancıların toplu olarak barınma ve iaşelerinin sağlanması amacıyla kurulan merkezleri ifade etmektedir. Türkiye, genel olarak kamplar olarak adlandırılan bu geçici barınma merkezlerinde Suriye’den kitlesel akınla gelen Suriyelilere, Filistinlilere ve Vatansızlara; barınma, sağlık, eğitim, beslenme vb. hizmetleri sunmaktadır¹⁸ (Yıldız, 2013: 164). Bu kamplar, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından işletilmekte iken, Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devri söz konusu olmuştur¹⁹. Halihazırda, Hatay ilinde

¹⁵ Bu Yönerge, 4.4.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 111’inci maddesinin ikinci fıkrası ile 22.04.2014 tarih ve 28980 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 19’uncu maddesinin birinci fıkrasına dayanılarak hazırlanmıştır. Yayınlanma tarihi: 27.10.2017. “Hizmete Özel Yönergelerin” çalışmada kullanılabilmesi için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından verilen 06.03.2018 tarihli 11059 sayılı onay.

¹⁶ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen kabul ve barınma merkezleri http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-mudurlugumuzce-isletilen-kabul-ve-barinma-merkezleri_323_326_4616 (Erişim 21.02.2018).

¹⁷ RG: 22.10.2014/29153

¹⁸ Detaylı bilgi için bkz. Yıldız, Ö. (2013), “Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2013, Cilt 16, Sayı: 1, Sosyoloji Derneği, s. 140-169. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sosars/article/view/5000093014/5000086491> (Erişim T. 29.03.2018). “Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2014, 124 s., <https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3493/xfiles/suriyeli-misafirlerimiz.pdf> (Erişim T. 29.03.2018).

¹⁹ <https://www.ntv.com.tr/turkiye/recep-akdag-siginmaci-kamplarinin-yonetimi-goc-idaresine-gececek,b-PoX9tN90iAHZAEXzx3yA>. (Erişim T. 27.03.2018). <https://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/siginma-kamplari-afaddan-goc-idaresine-devredilecek/986893>(Erişim T. 25.03.2018).

Altınözü Konteynerkenti (2.056 konteyner), Yayladağı Kanteynerkenti (776 konteyner, 32 betonarme bölme), Apaydın Konteynerkenti (1181 konteyner), Güveççi Çadırkenti (824 çadır); Gaziantep ilinde İslahiye Çadırkenti (1552 çadır), Karkamış Çadırkenti (1578 çadır), Nizip 1 Çadırkenti (1873 çadır), Nizip 2 Konteynerkenti (908 konteyner); Şanlıurfa ilinde Ceylanpınar Çadırkenti (4972 çadır), Akçakale Çadırkenti (6461 çadır), Harran Konteynerkenti (2069 konteyner), Suruç Çadırkenti (7028 çadır); Kilis ilinde Öncüpınar Konteynerkenti (3089 konteyner), Elbeyli Beşiriye Konteynerkenti (3586 konteyner); Mardin ilinde Midyat Çadırkenti (1053 çadır); Kahramanmaraş ilinde Merkez Konteynerkenti (5008 konteyner); Osmaniye ilinde Cevdetiye Konteynerkenti (3352 konteyner); Adıyaman ilinde Merkez Çadırkenti (2302 çadır); Adana ilinde Sarıçam Konteynerkenti (6136 konteyner); Malatya ilinde Beydağı Konteynerkenti (1977 konteyner) olmak üzere toplam 20 adet geçici barınma merkezi bulunmaktadır²⁰ (www.afad.gov.tr, 05.07.2018).

İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evi; YUKK'un 108'inci maddesinin "ı" bendinin 6'ncı paragrafında Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığının görevleri arasında yer alan "Merkezler ve insan ticareti mağdurları sığınma evleri kurma, işletme veya işletirme" hükmüne dayanılarak açılmıştır. Bu merkezlerde insan ticareti mağdurları barındırılmaktadır. Ülkemizde halihazırda 10 kişi kapasiteli Kırıkkale Sığınma Evi ve 12 kişi Kapasiteli Ankara Büyükşehir Belediyesine Bağlı Sığınma Evi bulunmaktadır²¹ (www.goc.gov.tr, 05.07.2018).

İnsan ticareti mağdurları, gözetim altında tutulmamalıdır. Mağdur olarak tanımlanan kişiler, bir ülkeye yasal olmayan yollardan girmiş olmaları, o ülkede düzensiz konumda bulunmaları, insan ticareti mağduru olarak dahil oldukları kanun dışı faaliyetlerin sonucu olarak gözetim altında tutulamazlar. Bu kişilerin ülke sınırları içinde, kendileri için özel olarak planlanan yerlerde barındırılmaları gerekir. İnsan ticareti mağdurlarına yardım ve koruma sağlanır. Bu kişiler, yasal danışmanlık hizmetlerine, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerine erişebilmelidir (BMMYK, 2014: 191).

²⁰ https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/02072018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf

²¹ http://www.goc.gov.tr/icerik3/insan-ticareti-ile-mucadele_363_378_4714.

1.1.2. Geri Gönderme Merkezlerinin İdari Yapısı ve Merkezlerde Çalışan Personele İlişkin Bilgiler

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün teşkilat şemasına bakıldığında geri gönderme merkezlerinin, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün taşra teşkilatı olan İl Göç İdaresi Müdürlüklerine bağlı olarak hizmet verdiği görülmektedir (goc.gov.tr, 2018)²².

İl Göç İdaresi Müdürlükleri ilde Valiliklere, Geri Gönderme Merkezleri de İl Göç İdaresi Müdürlüklerine bağlı olarak faaliyet gösterirler. Geri Gönderme Merkezinin idari amiri geri gönderme merkezi müdürüdür. Merkez müdürü, görevlerinden dolayı il göç idaresi müdürüne karşı sorumludur. Merkez müdürü, ilgili mevzuat çerçevesinde merkezi yönetmek, mevzuatın öngördüğü şekilde yönetim, gözetim, denetim ve koordinasyon yetkisini kullanmak, merkezde sağlık koşullarına riayet edilmesi için gerekli tedbirleri almak, merkezin iç ve dış güvenliğine ilişkin tedbirler almak, mevzuat kapsamında yapısal ve idari her türlü tedbiri almak vb. işlemleri yürütmekle görevlidir (KBM ve GGM Yönetmeliği, md. 10).

Geri Gönderme Merkezlerinin, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile koordinasyonu, Destek Hizmetleri Daire Başkanlığına bağlı, merkezler koordinatörlüğü aracılığı ile sağlanmaktadır. KBM Yönergesinde, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Destek Hizmetleri Daire Başkanlığına bağlı bir çalışma grubu başkanlığı olan Merkezler Koordinatörlüğünün, geri gönderme merkezleri ve kabul ve barınma merkezlerinin planlanması, projelendirilmesi, satın alınması, kiralanması ve onarımlarına ilişkin hizmetlerin yürütülmesi ile bu merkezlerin işletilmesine yönelik planlama yaparak takibini ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesinde merkezlere ilişkin yapılacak çalışmalarda koordinasyonun sağlanması; kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla yapılacak protokollerin hazırlanması ve merkezlerin imzalanan protokollerdeki esaslara uygun olarak işletilmesinin denetimi, takibi ve koordinasyonunu sağlamak üzere kurulduğu ifade edilmektedir.

²² Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, Teşkilat şeması, http://www.goc.gov.tr/icerik3/teskilat-semasi_273_274_281(Erişim T. 21.02.2018).

Geri Gönderme Merkezlerinde Düzensiz Göç Çalışma Grubu Başkanlığı, Geri Gönderme Merkezleri Uluslararası Koruma Bürosu, Geri Gönderme Merkezi Yönetim ve Destek Hizmetleri Bürosu bulunmaktadır (Geri Gönderme Merkezleri Yönergesi²³ [GGM Yönergesi] md. 4). Bu birimler merkez müdürüne bağlı olarak çalışmaktadır. Geri Gönderme Merkezi Düzensiz Göç Çalışma Grubu Başkanlığı merkezdeki düzensiz göçmenlerin iş ve işlemlerini yürütür. Geri Gönderme Merkezi Uluslararası Koruma Bürosu, merkezde barınan ve uluslararası korumaya başvurmak isteyen yabancıların başvurularını alma, başvuru sahibi yabancıların uluslararası koruma değerlendirme sürecindeki iş ve işlemlerini yürütme vb. görevleri yerine getirir. Geri gönderme merkezi yönetim ve destek hizmetleri bürosu, merkezin fiziki şartlarının düzeltilmesi, merkezde verilen barınma hizmetlerinin sağlanması ve düzenlenmesi için gerekli iş ve işlemlerin takibi; merkezde görevli personelin görevlerini yerine getirmelerindeki usul ve esaslara uyulmasını sağlama ve takibini yapma; merkezlerin hizmet alımları konusunda ilgili firma, kurum ve kuruluşlarla gerekli görüşme ve çalışmaları yapma görevlerini yürütür (Geri Gönderme Merkezleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge²⁴ [GGM ÇUEH Yönergesi], md. 15).

Geri gönderme merkezlerinde; merkez müdürü, il göç uzmanı, il göç uzman yardımcısı, mütercim, tercüman, sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, memur, veri hazırlama ve kontrol işletmeni, teknik personel, geçici görevli personel, hizmet alımı yoluyla çalıştırılan özel güvenlik görevlileri ve temizlik personeli istihdam edilmektedir (GGM Yönergesi, md. 8, GGM ÇUEH Yönergesi).

İl göç uzmanları ve il göç uzman yardımcılarının görevleri, çalıştıkları birimdeki iş ve işlemleri mevzuatta öngörülen usule uygun olarak yapma; yabancıların kabul işlemlerini gerçekleştirme ve kabul sırasında düzenlenmesi gereken evrakları düzenleme; yabancılar hakkında alınması gereken kararların (sınır dışı, idari gözetim, terke davet veya Türkiye'ye giriş yasağı) alınması ve sonlandırılması konusunda sisteme veri girişlerini yapma;

²³ Bu Yönerge, 4.4.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 111'inci maddesinin ikinci fıkrası ile 22.04.2014 tarih ve 28980 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 19'uncu maddesinin birinci fıkrasına dayanılarak hazırlanmıştır. Yayınlanma tarihi: 16.10.2015.

²⁴ Bu Yönerge, 4.4.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 111'inci maddesinin ikinci fıkrası ile 22.04.2014 tarih ve 28980 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 19'uncu maddesinin birinci fıkrasına dayanılarak hazırlanmıştır. Yayınlanma tarihi: 18.02.2016.

yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin işlemlerde konsolosluklar, kamu kurum ve kuruluşları ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile gerekli yazışmaları yapma olarak tanımlanmaktadır (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 5).

Tercümanlar; yabancıнын merkeze kabulünden, merkezden çıkmasına kadarki süreçte yapılacak olan mülakat ve ön görüşme gibi tercüme gerektiren bütün işlemlerde hazır bulunma, barındırılan yabancılar hakkında yapılan işlemlerin, hak ve yükümlülüklerinin bildirilmesi ve bu kapsamda yabancılarından bilgilendirildiklerine dair onayın alınması gibi tercüme gerektirecek tüm işlemleri yürütürler (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 6).

Psikolog; gerekmesi halinde barınanların psikolojik ve sosyal açıdan değerlendirmesini yapma, psikolojik problemi olduğu düşünülen barınanlarla görüşme yapma ve hastaneye sevk edilebilmelerini teminen psikolojik yönden değerlendirme raporu hazırlama; psikolojik desteğe ihtiyacı olduğu değerlendirilen yabancıya gerekli desteği verme ve durumu merkez müdürüne iletme; uluslararası koruma başvurusu olan barınanların mülakatları sırasında hazır bulunarak gerekli desteği sağlama; özel ihtiyaç sahiplerinin, refakatsiz çocukların, insan ticareti mağdurlarının, psikolojik problemi olan barınanların mülakatında bulunma gibi görevleri yerine getirir (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 7/1).

Sosyal çalışmacılar; ilgili mevzuat uyarınca barınanların temel insani ihtiyaçlarını belirleme ve sorunların çözümü, gerekli hizmet modelinin bireylere ve ailelere sunulmasına yönelik sosyal inceleme raporu düzenleme ve il müdürüne ve/veya merkez müdürüne sunma; gerektiğinde merkezin amacı, işleyişi ile sunulan hizmetleri barınanlara tanıtma; meslek alanı ve göçle ilgili diğer kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan çalışmaları inceleme, mesleki görüş bildirme, ortak araştırma, proje ve etkinlik çalışmalarına katılma; geçici koruma sahibi, düzensiz göçmen, uluslararası koruma başvuru sahibi, LGBTİ bireylere yönelik yaşam koşulları ve uyum süreçlerine ilişkin araştırmalar yapma, uyum faaliyetleri düzenleme, karşılaşılan problemlere ilişkin rapor hazırlama; hassas grupları tespit ederek gerekli sosyal yardım imkanlarının sunulmasına yönelik rapor düzenleme gibi mesleğine ilişkin görevleri yerine getirir (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 7/2).

Sosyologlar; geri gönderme merkezlerindeki uygulamaların geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapma; barınanlarla ilgili menşe ülke bilgisini araştırarak sosyal, kültürel,

ekonomik anlamda çalışmalar yapma; göç ve göçmen profili, toplumun göçmenlere bakış açısı ile ilgili toplumsal algıya yönelik uyum faaliyetleri planlama, toplumsal algı ile ilgili araştırmalar yapma ve uygulamasıyla ilgili faaliyetlerde bulunma; barınanların göç yollarında yaşadıklarına ilişkin bilgi toplama; meslek alanı ve göçle ilgili diğer kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan çalışmalarını inceleme, mesleki görüş bildirme, ortak araştırma, proje ve etkinlik çalışmalarına katılma; araştırma, inceleme ve saha çalışmalarında bulunma; düzensiz göçmen ve barınanlarla ilgili sosyolojik rapor hazırlama; merkezde yapılan uyum faaliyetlerinde rol alma gibi mesleğine ilişkin iş ve işlemleri yürütürler (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 7/3).

Veri hazırlama ve kontrol işletmenleri, merkezdeki gerekli bilgi ve belgeleri düzenlemek ve arşivlemek; merkezdeki idari işlemlere yardımcı olmakla görevlidirler (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 8).

Temizlik personeli, barınanların odaları ve ortak kullanım alanları dahil olmak üzere, merkezin genel temizliğini yapma görevini yerine getirir (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 11).

Teknik personel; merkezde görev yapan elektrikçi, kaloriferci, sıhhi tesisatçı ve diğer teknik personel, merkezin ihtiyacı olan tadilat ve tamiratları yapar. Teknik personel, hizmet alımı yoluyla da istihdam edilebilir (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 12).

Yemek firması personeli; barınanların günlük üç öğün yemeğini sağlama ve merkezde bu iş için ayrılmış alanda yemeklerin dağıtımını yapma, yemek için kullanılan araç ve gerecin, yemek dağıtımı yapılan yerin ve yemekhanenin temizliğini sağlama işlerini yürütür (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 13).

Hizmet alımı yoluyla çalışan diğer personel merkez müdürü tarafından verilen işleri yapar (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 14).

İrtibat noktasındaki kolluk personeli, merkezin dış güvenliğini sağlamakla, acil durumlarda asayiş ve güvenliliğin sağlanamaması durumunda ilgili kolluk birimleri ile irtibatı sağlama vb. görevleri yürütür (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 10).

Özel güvenlik görevlisi; yabancıların merkeze giriş ve çıkışlarında detektör, x-ray gibi cihazlarla üst ve eşyalarını arayarak güvenli bir şekilde giriş ve çıkış yapmalarını sağlama;

odalarda, koridorlarda ve diğer alanlarda çıkabilecek karışıklıkları önleme; yabancıların yasaklı eşyalardan arındırılmalarını sağlama ve emanete alınacak eşyaların tutanak altına alınmalarını teminen ilgili personele teslim etme; merkeze giriş işlemleri yapılan yabancıların odasına götürülmesi esnasında yabancıya refakat etme; merkez içinde yetkili olmayan kişilerin yetkili dışında girilemeyecek kısımlara girişini engelleme; üst, eşya ve oda araması ile hediye ve yardımların kontrolü neticesinde suç teşkil eden veya delil olabilecek ya da suç teşkil etmemekle birlikte tehlike doğurabilecek eşyayı, kolluk kuvvetlerine bildirmek şartıyla emanete alma ve tutanak tutma vb. merkezin iç güvenliği ile ilgili görevleri yerine getirir. Bu görevleri yaparken; insan haklarına saygılı bir şekilde hareket eder ve barınanlara karşı kötü muameleden kaçınır; üst arama, güvenliği sağlama, refakat etme vb. yaptığı işlerde insan onuruna yakışır davranışlar sergiler. Barınanların buldukları alanlara delici ve kesici alet, ateşli silah, cep telefonu, fotoğraf makinesi, görüntü ya da ses kayıt cihazları ile girmez. Barınanların kendilerine ilettikleri, ihtiyaç taleplerini görevli personele iletir. Görevini yaparken kendisine mukavemet gösteren yabancı olması halinde, tercüman ve diğer görevlilerden de yardım alarak ikna yoluyla sorunu çözmeye çalışır. Görev gerekleri dışında barınanlarla kişisel ilişkiye girmez ve herhangi bir yardımda bulunmaz (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 9/1-2).

GGM ÇUEH Yönergesinin merkezde çalışan personele ilişkin genel hükümler bölümünde, merkezde görevli personelin, barınanlara karşı saygılı, ciddi, dürüst ve tarafsız davranacağı; barındırılan yabancından, yakınlarından, tercümandan, avukat ve ziyaretçilerden herhangi bir ad altında para ve hediye almayacağı; herhangi bir menfaat elde etmeyeceği; engelli veya hamile barınan bulunması halinde bu kişiler için gerekli tedbirleri alacağı; personel ve kolluk birimlerinin idari bölümler haricindeki kısımlara cep telefonu, fotoğraf makinesi, görüntü ya da ses kaydedici cihazlar, ateşli silah, delici ve kesici aletlerle giremeyeceği; barınanların kişisel bilgilerini ifşa edemeyeceği belirtilmektedir (md. 16).

Merkezde görevli kamu görevlileri, mesai saatleri içinde görev yapar. Merkezde yürütülen hizmetler günün yirmi dört saatinde devamlılık gösteren nitelikte olduğundan, mesai saatleri dışında da personel görevlendirilmesi yapılabilir. Mesai saatleri dışında, kamu görevlisinin merkezde bulunması gerektiği durumlarda, il müdürü tarafından vardiya usulü belirlenir. Mesai saatleri dışındaki vardiyada çalışan kamu görevlisi, takip eden iki vardiyada çalışmaz ve günlük çalışma saatini tamamlamış olur (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 17).

Personelin sağlığına ilişkin olarak merkez m¼d¼r¼, bulaşıcı hastalıklara ve diğer hastalık risklerine karşı gerekli tedbirleri alır. Personel, en geç altı ayda bir sağlık kontrol¼nden geçirilir (GGM UEH Y¼nergesi, md. 18).

1.1.3. Geri G¼nderme Merkezlerinin Fiziki ve Maddi Koşulları

Geri g¼nderme merkezi olarak kullanılacak binaların, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık-dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın ¼nlenmesi Komitesi (Aİ¼K)²⁵ standartlarında (CPT/Inf/E (2002) 1-Rev.2010) belirtilen hususlar g¼z ¼n¼nde bulundurularak geri g¼nderme merkezi olarak planlanması ve inşa edilmiş olması gerekir. Geri g¼nderme merkezlerinde kişi başına d¼řen alanın en az 3-4 m² olması, g¼n ışığı alması ve iyi bir şekilde havalandırılma imkanına sahip olması ¼nemlidir (Ekşi, 2017:52)²⁶.

Aİ¼K tarafından hazırlanan Mart 2017 tarihli bilgi notunda; bir suç işlediği kanıtlanmamış birinin, cezaevi mahiyetinde bir yerde g¼zetim altında tutulmasının uygun olmadığı; g¼çmenlerin g¼zetim altına alınmasının ilk olarak giriş yaptıkları yerlerdeki polis veya jandarma karakolları nezarethaneleri, havaalanlarındaki transit noktaları olduğu; bahse konu yerlerin kişilerin uzun s¼re barınmalarına uygun olmadığı için g¼zetim altına alınan yabancılara bu merkezlerde maksimum 24 saat tutulmaları gerektiği; yabancılara hukukuna g¼re, g¼zetim altına alınan yabancılara bu amaç için tahsis edilen yerlerde barındırılmalarının esas olduğu; tahsis edilen bu yerlerin cezaevi izleniminde olmaması için gerekli d¼zenlemelerin yapılması gerektiği; g¼zetim altına alınan kadınlar ve erkekler için ayrı yerlerin tahsis edilmesi gerektiği belirtilmektedir (CPT/Inf(2017)3).

Yabancılara, 24 saatin ¼st¼nde g¼zetim altında tutulmaları durumunda ise, g¼zetim altında tutulacakları merkezin, yeterli donanıma sahip, temiz ve bakımlı olması, kalacak kişi sayısına g¼re kapasitesinin belirlenmesi ve kişi başına d¼řen yaşam alanının planlanması; yeterli aydınlatma, havalandırma ve ısıtma sağlanması; s¼rekli personel bulunmuyorsa ihtiyaç halinde barınanların personeli çağırması için zil ağrı sistemi olması; barınanların

²⁵ Komitenin İngilizce adı ve kısaltması: European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT).

²⁶ Geri G¼nderme Merkezlerinin Denetlenmesine İlişkin Kılavuz İlkeler, bu kılavuz, Hollanda B¼y¼keliliđi tarafından finanse edilen, BM G¼ Kuruluşu, Uluslararası G¼ ¼rg¼t¼ (IOM) T¼rkiye Misyonu tarafından y¼r¼t¼len AB-T¼rkiye Geri Kabul Anlaşmasının Uygulanması için İnsan Hakları Odaklı ve Etkili Bir Sistemin Kurulmasında T¼rkiye'nin Desteklenmesi Projesi" kapsamında hazırlanmıştır. Hazırlayan Prof. Dr. Nuray EKşi.

her birine karyola, temiz bir döşek, temiz çarşaf lar verilmesi; tuvaletlere rahatça erişimlerinin sağlanması; düzenli aralıklarla hijyen ürünlerinin (sabun, çamaşır deterjanı, tuvalet kağıdı, şampuan, diş fırçası ve macunu, tıraş malzemeleri vb.) dağıtılması; duş almaları için sıcak su sağlanması; kendi kıyafetlerini kullanma ve yıkama olanağının verilmesi; kaldıkları yerleri temizleyebilmeleri adına gerekli temizlik malzemesinin verilmesi; kişisel eşyaları için kilitlenebilir dolaplar olması; yemeklerin dini inançlarına uygun olması ve içme suyu sağlanması gerektiği belirtilmektedir (CPT/Inf(2017)3).

AİÖK tarafından kabul edilen “Yabancıların Gözetim Altında Tutulma Koşullarına İlişkin Standartlarda (CPT/Inf/E (2002) 1-Rev.2010) da, yabancıların barındırıldıkları merkezlerin yeterli donanımına sahip olması, temiz ve bakımlı olması ve barınanlara yeterli yaşam alanı sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Barınanların tutuklu olmadıklarından bahisle kendilerine cezaevi ortamı hissiyatının verilmemesi, bu hissiyatı önleme adına merkezlerde barınanların odalarının uygun şekilde düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Geri gönderme merkezi olarak planlanan ve yapılan binalarda, barınanlar, en fazla 20 kişilik odalarda barındırılmaktadır. Her bir barınana bir yatak, döşek ve bir dolap verilmektedir. Odalarda, kişi başına düzen yaşam alanı en az 4m²’dir (GGM Yönergesi, md. 21).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından Emniyet Genel Müdürlüğünden (EGM) 23.11.2015 tarihinde toplam kapasitesi 1740 kişi olan 13 geri gönderme merkezi devralınmıştır. Devralınan geri gönderme merkezlerine bakım ve onarım yapılmış, AB projesi kapsamında projelendirilen Erzurum Geri Gönderme Merkezi ile Kabul ve Barınma Merkezi tamamlanmış, Erzurum’daki kabul ve barınma merkezi daha sonra gerekli tadilatlarla geri gönderme merkezine dönüştürülmüş ve yeni açılan geri gönderme merkezleri ile kapasite 6900 kişiye çıkarılmıştır. EGM’den devralınan bazı geri gönderme merkezleri²⁷ ise il emniyet müdürlüğü binalarında kurulmuş olmalarından ya da geri gönderme merkezi olarak planlanmamış olan binalarda yer almalarından ve fiziki koşullarının uygun olmamasından dolayı 31.12.2015 tarihi itibarıyla kapatılmıştır (Ekşi,

²⁷ Yabancıların barındırıldıkları Yabancılar Misafirhanesi (Çıkışları yaptırılacak Yabancılar İçin Misafirhane) isimli yerler, İçişleri Bakanlığının 2010/18 sayılı genelgesinden sonra Geri Gönderme Merkezi olarak adlandırılmaya başlandığından, çalışmada eski ve yeni merkezler geri gönderme merkezi olarak adlandırılmaktadır.

2017: 52). Kapatılan geri gönderme merkezleri arasında Ankara İl Emniyet Müdürlüğü yerleşkesinde yer alan geri gönderme merkezi, İstanbul Kumkapı, İzmir Işıkkent geri gönderme merkezleri gösterilebilir.

GİGM tarafından işletilen toplam 16.116 kişi kapasiteli, 22 geri gönderme merkezi ve iki tane de geçici geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Bu geri gönderme merkezlerinin, hangi illerde oldukları ve kapasitelerinin kaç kişi olduğu Çizelge 1.1’de gösterilmektedir.

Çizelge 1.1. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen geri gönderme merkezleri

GGM DURUMU	S.N.	İL	TOPLAM
GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN İŞLETİLEN GERİ GÖNDERME MERKEZLERİ		TOPLAM	16.116
	1	ADANA	80
	2	AĞRI	400
	3	ANTALYA	170
	4	AYDIN	564
	5	ÇANAKKALE	400
	6	EDİRNE	500
	7	ERZURUM ¹	750
	8	ERZURUM ²	750
	9	GAZİANTEP	750
	10	HATAY	192
	11	İSTANBUL (SİLİVRİ)	270
	12	İSTANBUL (BİNKILIÇ)	120
	13	İSTANBUL (TUZLA)	900
	14	İZMİR	750
	15	KAYSERİ	750
	16	KIRIKKALE	200
	17	KIRKLARELİ	750
	18	KOCAELİ	250
	19	MALATYA	250
	20	MUĞLA	88
	21	VAN ¹	392
	22	VAN (KURUBAŞ)	750
	23	İĞDIR (GEÇİCİ)	2.090
24	OSMANIYE (DÜZİCİ) (GEÇİCİ)	4.000	

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (www.goc.gov.tr) (Erişim:29.01.2019)

Çizelge 1.2'de Göç İdaresi Yatırım Programı kapsamına alınarak 2019 yılında açılması planlanan ve AB Projesi ile yapılması öngörülen ve de mevcut binalar tadilat yapılarak GGM'ye dönüştürülen toplam 7 GGM planlanmaktadır.

Çizelge 1.2. 2019 yılı sonunda açılması planlanan geri gönderme merkezleri

2019 YILI SONUNDA AÇILMASI PLANLANAN			
GGM DURUMU	S.NO	İL	TOPLAM
AB Projesi (18 Mart Mu- tabakatı Kapsamında)	1	ÇANKIRI (Konteyner)	750
Tadilatı Devam Eden	2	BURSA*	200
Yatırım Programındaki Merkezler	3	ANKARA*	500
	4	BAYBURT*	200
	5	İSTANBUL (3. Havalimanı)**	700
	6	HATAY**	400
	7	TEKİRDAĞ**	400
TOPLAM KAPASİTE			3150

*İnşaatı devam eden GGM ler.

**Proje aşamasında olan GGM'ler.

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (www.goc.gov.tr) (Erişim:15.05.2019)

AB Projesi ile Adana, Balıkesir, Kütahya, Malatya, Niğde, Şanlıurfa olmak üzere 6 ilde, toplam kapasitesi 2400 kişi olan geri gönderme merkezi yapılması teklif edilmiştir. Bu kapsamdaki çalışmalar ve görüşmelerin sürdürüldüğü bildirilmektedir.

Çizelge 1.3. AB projesi ile yapılması teklif edilen geri gönderme merkezleri

AB PROJESİ İLE YAPILMASI TEKLİF EDİLEN GGM'LER		
S.NO	İL	TOPLAM
1	ADANA	400
2	BALIKESİR	200
3	KÜTAHYA	400
4	MALATYA	400
5	NİĞDE	400
6	ŞANLIURFA	600
TOPLAM KAPASİTE		2.400

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (www.goc.gov.tr) (Erişim:15.05.2019)

Geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılara, acil ve temel sağlık hizmetleri, yabancı tarafından bedeli karşılanamıyorsa, ücretsiz verilir. Barınanlar; yakınları, noter, yasal temsilcisi ve avukatı ile görüşme yapabilir (YUKK 59/1-a, b, c).

GGM Yönergesinde, geri gönderme merkezi olarak planlanan, inşa edilen ve halihazırda işletilen merkezlerdeki odalarda aydınlatma, havalandırma, ısıtma sistemlerinin mevcut olduğu, bu sistemlerin periyodik kontrollerinin yapıldığı, kadınlar ve erkekler için yeterli sayıda tuvalet bulunduğu, merkezlerde, kuaför salonu, berber, açık ve kapalı spor salonları, çocuk oyun alanları, avukat görüşme odaları, ziyaretçi kabul salonları, kantin, TV odası, ibadethane, yemekhane, çamaşırhane bulunduğu belirtilmektedir.

Kabul ve Barınma ile Geri Gönderme Merkezleri ve İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evleri İlaşe Yönergesinde²⁸ (KBM ile GGM ve İTMSE İlaşe Yönergesi), günde üç öğün yemek verileceği, bu öğünlerden ikisinde sıcak yemek verileceği, günlük kalori hesaplamasının yapılacağı; hamilelere, annesiyle kalan küçük çocuklara, emzikli kadınlara

²⁸ Bu yönerge, 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 58'inci ve 95'inci maddeleri ile 111'inci maddesinin ikinci fıkrası hükümlerine dayanılarak hazırlanmıştır. Yayınlanma tarihi: 13.10.2016.

durumlarına uygun ek gıda verileceği; çocuklara süt ve mama verileceği ifade edilmektedir. Barınanların günde en az bir saat açık havaya erişimlerinin sağlanacağı düzenlenmiştir.

GGM Yönergesinde yer alan bilgilere göre; merkez müdürlüğü tarafından belli aralıklarla barınanların odaları, dolapları diğer kullanım alanları temizlenecek ve ilaçlanması sağlanacaktır. Çocuklar için bez ve kadınlar için gerekli hijyen malzemeleri ücretsiz verilecektir. Yastık, nevresim takımı, havlu ve battaniye verilecek ve bunlar belli aralıklarla yıkanacaktır (md. 24). GGM ÇUEH Yönergesinde de, her barınan için sabun, şampuan, tuvalet kağıdı gibi temizlik malzemelerinin ücretsiz verileceği (md. 39), kıyafet ihtiyacı olanlara kıyafet verileceği hususu yer almaktadır (md. 42).

1.1.4. Geri Gönderme Merkezlerine Kabul ve Yerleştirme İşlemleri

Geri gönderme merkezleri, 7 gün 24 saat esasına göre çalışmaktadır. Merkeze yabancıların kabul işlemleri, bu çalışma esasına göre yapılır. Yabancılar merkeze alınmadan önce, sağlık yönünden muayenelerinin ve incelemelerinin yapılması gerekir. Merkeze girmeden önce, yabancılar ve eşyaları x-ray cihazından geçirilmelidir. Ayrıca, yabancıların üst aramalarının yapılması gerekir. Yabancılar üzerinde olabilecek silah, bıçak vb. kesici aletlere el konulması gerekir. Bu işlemler yapıldıktan sonra, geri gönderme merkezinde barındırılacak kişilerin merkeze giriş işlemleri yapılır (GGM ÇUEH Yönerge, md. 25).

GGM Yönergesinin dördüncü bölümünde merkeze kabul ve giriş işlemleri düzenlenmiştir. Buna göre; merkeze kabulden önce her yabancı, yakalamayı yapan kolluk birimi tarafından sağlık kuruluşuna götürülerek, doktor muayenesinden geçirilmelidir. Muayene sonucu hazırlanan sağlık durumunu bildirir doktor raporu alınır. Merkeze kabul esnasında ilgili doktor raporu incelenir. Herhangi bir hastalığı varsa veya daimi kullandığı ilaçlar varsa bu bilgiler ilgili personel tarafından kayıt altına alınır. Merkeze kabul edilen yabancıların sağlık durumuna ilişkin kayıtlar, sağlık kayıt defterine kaydedilir. Bu deftere kaydedilen kayıtlar beş yıl süre ile saklanır.

Yabancıların idari gözetiminin sona ermesi, başka bir geri gönderme merkezine sevk edilmesi veya sınır dışı edilmek üzere merkezden çıkış yaptığı durumlarda da yabancıların sağlık durumunu bildiren raporun alınması gerekir (GGM Yönergesi, md. 40). Bu rapor, ilgili merkezin, yabancıyı barındırdığı süreçte yabancıya karşı insanlıkdışı hiçbir muamele

yapılmadığını, herhangi bir fiziksel şiddet uygulanmadığını kanıtlamak üzere alınır ve yabancıнын dosyasında muhafaza edilir.

Muayene edilen yabancıнын, doktor ile yalnız kalması, muayenenin doktor hasta ilişkisi çerçevesinde yapılması esastır. Ancak, hekim güvenlik nedeni ile muayeneyi görevli nezaretinde yapma talebinde bulunabilir. Bu istek, tutanak altına alınarak yerine getirilir. Bu durumda, yabancıнын talebi olması halinde, gecikmeye mahal vermeyecek şekilde, yabancıнын yasal temsilcisi de muayene odasında bulunabilir. Muayene edilecek yabancıнын kadın olması halinde, talebi halinde, eğer mevcutsa kadın doktor tarafından muayene edilmesi sağlanır. Kadın doktor yoksa muayene sırasında doktorun yanında kadın sağlık personelinin bulundurulmasına özen gösterilir (GGM Yönergesi, md. 13).

Merkeze giriş işlemleri yapıldığı sırada, yabancıılara, merkezde kaldığı süre içinde sahip olduğu haklar ve sorumlulukları, geri gönderme süreci, gönüllü geri dönüş prosedürü hakkında bilgi, kendi dillerinde veya anladıkları bir dilde yazılı ve sözlü olarak tebliğ edilir. Engellilere ise engel durumlarına göre anlayacakları şekilde bilgilendirme yapılır. Bilgi verildiğine dair tutanak düzenlenir, barınana da imzalatılarak dosyasında muhafaza edilir (GGM Yönergesi, md. 15).

Barınanların, haklarına ilişkin bilgilendirme broşürleri, yaygın olarak kullanılan dillerde hazırlanır ve yabancıların görebileceği yerlerdeki panolara asılır. Adli yardıma ilişkin olarak, tüm barınanlara merkeze giriş yaptıkları anda bilgi verilir (GGM Yönergesi, md. 15).

Yabancıların kişisel eşyaları, merkezlerde bulunan emanet odalarında her bir barınan için tahsis edilen dolaplara yerleştirilir. Alınan emanetlere ilişkin emanet tutanağı, üç nüsha olarak düzenlenir. Emanetlerin sahibi olan yabancı, emanetleri alan kişi ve tercüman tarafından bu tutanak imzalanır. Bu tutanağın bir nüshası yabancıya verilir, bir nüshası emanet dolabına bir nüsha da yabancıнын dosyasına koyulur. Yabancıılara ait değerli eşyalar (altın, para vb.) tutanağa bağlanarak değerli eşya dolabında muhafaza edilir. Değerli eşyaların emanete alındığına dair tutanak, yabancı ile birlikte imza altına alınır. İmzalı tutanağın bir örneği yine yabancıya verilir, bir örneği dosyasında muhafaza edilir bir örneği de emanet dolabına emanetle birlikte koyulur. İdari gözetimi sonlandırılarak geri gönderme merkezinden çıkan yabancıılara, emanet tutanaklarında yazan tüm emanetleri teslim edilir.

Emanetlerin yabancıya teslim edildiğine dair bir tutanak düzenlenir ve yabancı ile birlikte imza altına alınır (GGM Yönergesi, md. 16).

Geri gönderme merkezine kabulü ve girişi yapılan her yabancıya dosya açılır. Dosyada yabancı hakkında yapılan tüm adli ve idari işlemlere ilişkin bilgi ve belgeler bulunur. Dosyalar elektronik ortamda da saklanır (GGM Yönergesi, md. 17).

Geri gönderme merkezlerine yerleştirmede merkezlerin fiziki yapısı, yabancıların mahremiyeti göz önünde bulundurularak kadınlar, erkekler, aileler, engelliler, refakatsiz çocuklar, güvenlik açısından riskli kişiler, bulaşıcı hastalığı olanlar, psikolojik rahatsızlığı olanlar, merkezde iken uluslararası koruma talebinde bulunanlar, merkez müdürlüğünce diğer barınanlarla aynı yerde tutulması uygun görülmeyenler, ayrı bölümlere yerleştirilir. Küçük çocukların anneleri ile veya merkezin fiziki koşullarının uygun olması halinde, anne ve babalarıyla birlikte kalabilecekleri sağlıklı bir ortam sağlanır. Engelliler ve hamilelerin idari gözetim altında merkezde bulunmaları durumunda onların yaşamlarını kolaylaştıracak gerekli önlemler alınır ve düzenlemeler yapılır (GGM Yönergesi, md. 19).

Sınır dışı edilmek üzere merkeze girişi yapılan bir yabancı hakkında mutlaka idari gözetim kararı alınmış olması gerekir. YUKK ancak hakkında idari gözetim kararı bulunan yabancıların geri gönderme merkezinde barındırılacaklarını hükme bağlamıştır (md. 58). Hakkında sınır dışı kararı alınan bir yabancının idari gözetim kararı alınmadan geri gönderme merkezinde barındırılması söz konusu değildir. Ancak, uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıların, başvurularına esas bilgilerin kontrol edilmesi için idari gözetim altında geri gönderme merkezlerinde barındırılmaları söz konusudur (bkz. 1.3.4. Uluslararası Koruma Talep Edenler).

1.1.5. Geri Gönderme Merkezlerinde Sağlanan Hizmetler

Geri gönderme merkezinde barındırılan yabancıların ihtiyaçlarının insan onuruna yakışır şekilde karşılanması esastır. Barınanlara haklarında alınan sınır dışı ve idari gözetim kararlarına karşı yasal başvuru yolları tebliğ edilmelidir. Geri gönderme merkezi koşullarına ilişkin şikayetlerini dile getirebilecekleri bir mekanizmanın kurulması gerekir. İşkence ve/veya kötü muamele gibi insan onuru ile bağdaşmayan fiziksel şiddete karşı başvuru yolları açık olmalıdır (Ekşi, 2017: 54).

Geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancıların YUKK'da hükme bağlanan acil sağlık ihtiyaçları dahil sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanması gerekir. Geri gönderme merkezlerinde yapılan doktor muayenelerinde ve hasta bilgilerinde mahremiyete dikkat edilmesi gerekir. Bulaşıcı hastalığı olanlara ilişkin gerekli önlemlerin alınması ve tedavi takibinin yapılması esastır. İhtiyacı olanlara psikolojik destek sağlanmalıdır (Ekşi, 2017: 54).

YUKK'un 59'uncu maddesinde barınanların hakları, yabancılara sağlanan hizmetler, haberleşme ve ziyaretler konusunda hükümlere yer verilmiştir. Buna göre, geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılara acil ve temel sağlık hizmetleri, yabancı tarafından bedeli karşılanamıyorsa, ücretsiz verilir (YUKK 59/1-a). Aynı maddenin 1'inci fıkrasının "b" bendi yabancıların; yakınları, noteri, yasal temsilcisi ve avukatı ile görüşme yapabilme olanağı olduğunu ve telefon hizmetlerine erişebildiğini açıklamakta, "c" bendinde ise çocukların yüksek yararı gözetilerek, ailelerin ve refakatsiz çocukların ayrı yerlerde barındırılacağı ifade edilmektedir. Geri gönderme merkezinde barınan çocukların, Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınarak eğitim öğretim hakkından yararlandırılmaları kanun kapsamına alınmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının barınanları ziyaret edebilmeleri, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün iznine ve bu izin de göç alanında uzmanlık şartına bağlanmıştır (YUKK 59/2).

Geri gönderme merkezlerinde barınma ve beslenme, iç ve dış güvenlik, yabancı tarafından bedeli, karşılanamayan acil sağlık hizmeti, psikolojik ve sosyal destek, özel ihtiyaç sahiplerine uygun yerlerin tahsis edilmesi, barınanların kıymetli eşyalarının emanete alınması, merkezler arası sevk ve sınır dışı sevk işlemleri gibi hizmetler verilir (KBM ve GGM Yönetmeliği, md. 14).

Merkezlerin temizliği, temizlik personeli tarafından yapılır. Barınanların odaları ve ortak kullanım alanları her gün temizlenir. Her merkezde 24 saat sıcak su imkanı sağlanır (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 39).

AİÖK bilgi notuna göre (CPT/Inf (2017)3)); düzensiz göçmenlerin barındırıldıkları merkez içerisinde hareket serbestileri mümkün olduğunca kısıtlanmamalı; gün içinde açık havadan yararlanmaları sağlanmalı (günde en az bir saat olacak şekilde), açık hava alanlarında banklar, gölgelikler vb. bulunmalı; barınanların merkezde kalacakları süreye

orantılı olarak merkezde sağlanacak hizmetler çeşitlendirilmeli, dil kursları, bilgisayar kursları, bahçecilik, el sanatları, aşçılık vb. kurslar düzenlenmeli; merkezlerde radyo/televizyon, gazete/dergi ve internet erişimi sağlanmalı; ortak alanlara barınan sayısına orantılı masa ve sandalye konulmalı, kütüphane ve ibadet odası bulunmalı ve yabancıların bu alanlardan istifade etmesi sağlanmalı; barınanlara açık görüş imkanı tanınmalı; çocuklar için oyun alanı tesis edilmeli; istisnai olarak barınanlardan bazılarında kısıtlama konulması gerekirse, bu, risk değerlendirmesi esas alınarak yapılmalı; barınanlara en az haftada bir saat yakınlarıyla görüşme yapabilme imkanı verilmeli; barınanlar Skype üzerinden sesli iletişim yapabilmeli, internete erişim imkanı tanınmalıdır (CPT/Inf (2017) 3, s. 5).

1.1.6. Geri Gönderme Merkezlerinin İşletilmesine İlişkin Kurallar

Geri gönderme merkezleri İçişleri Bakanlığı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) tarafından işletilir. İçişleri Bakanlığı; kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yaparak merkezleri işletirebilir (md. 58/2).

Merkezler, YUKK'un 58'inci ve 95'inci maddeleri çerçevesinde işletilir veya işletirilir. Merkezlerin doğrudan işletilmesi halinde, merkezlerde sağlanacak hizmetler, satın alma yoluyla da yürütülebilir (GGM ve KBM Yönetmeliği md. 6, 7).

Merkezlerin protokol yapılarak işletirilmesi durumunda; konu, amaç, kapsam, yönetim ve işletme, denetim, görevlendirilecek personel, geri gönderme merkezi olarak tahsis edilecek binaların temini, tarafların yükümlülükleri, finansal konular, merkezlerde barındırılacaklar, ortak yükümlülükler ve genel konular, yürürlük tarihi ve geçerlilik süresi, ihtilafların çözümü, fesih, diğer hususlar protokolde yer alır (GGM ve KBM Yönetmeliği md. 8).

Merkezin yönetim görevini, merkez müdürü yerine getirir. Görevinden dolayı merkezin bulunduğu il göç idaresi müdürüne karşı sorumludur (GGM ve KBM Yönetmeliği md. 9).

GGM ve KBM Yönetmeliğinde, merkezlerin çalışma esasları düzenlenmiştir. Buna göre; merkezlerin kurulması, işletilmesi, işletirilmesi ve barınanlara sunulacak hizmetlerde

yaşam hakkının korunması, insan odaklı yaklaşım, refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması, kişisel bilgilerin gizli tutulması, yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi, barınanların sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi, barınanların inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi, barınanlara dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesi, uyulması gereken usul ve esaslar olarak belirlenmiştir.

1.2. Geri Gönderme Merkezlerinde Barındırma Şartı Olarak İdari Gözetim

1.2.1. İdari Gözetim Tanımı ve İlgili Düzenlemeler

İdari gözetim YUKK'da, hakkında sınır dışı kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya Türkiye'den çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir gerekçesi olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, idari yükümlülükler getirilerek idari gözetimi sonlandırılanlardan, bu idari yükümlülüklerini yerine getirmeyen, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan yabancıların sınır dışı edilinceye kadar kanunda öngörülen süreye uygun olarak geri gönderme merkezinde tutulması olarak tanımlanmaktadır (YUKK 57/2).

Göç Terimleri Sözlüğünde idari gözetim, bir devletin yetkili idari makamları tarafından alınan ve kişi özgürlüğünü kısıtlama sonucu doğuran idari bir karar olarak tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü [IOM], 2013).

İdari gözetim, mahkeme kararı olmaksızın, idari bir işlem²⁹le kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasıdır. Ceza hukuku³⁰ anlamında tutuklama niteliğinde olmayan idari

²⁹ İdare hukukuna ilişkin bkz. ÖNAR, S.S. "İdare Hukuku, Birinci Cilt, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 169, İstanbul Arkadaş Matbaası 1942, s. 1258.

³⁰ Yakalama, Gözaltına alma ve tutuklamaya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Ceylan, M. (2014). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Önleyici Gözaltı", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), 164 sayfa; Nas, O., "Gözaltına Alma ve Tutuklama", Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2012, s. 41; Yenisey, N., "Ceza Muhakemesi Hukuku", 5. Baskı, İstanbul, 2017, s.358, Centel, N., "Tutuklama Uygulamasında Sorunlar", İÜHFİM, Cilt 71, Sayı 1, 2013, s.193; ÖNAR, S.S. "İdare Hukuku, Birinci Cilt, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 169, İstanbul Arkadaş Matbaası 1942; Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, Cilt-1 Kanunlar, Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, Cilt-2 Tüzük ve Yönetmelikler, 1. Baskı, Ocak 2013.

gözetim sınır dışı edilecek veya uluslararası koruma talebinde bulunan yabancılara belirli hallerin varlığında uygulanan bir idari yaptırımdır (Ekşi, 2015:9).

İdari gözetim, kural olarak, bazı yabancıların ülkeye giriş işlemleri veya muhtelif sebeplerle sınır dışı edilen yabancıların sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya ya da uluslararası koruma başvuruları karara bağlanıncaya kadar başvuru bir tedbir yöntemidir. Diğer bir ifadeyle, idari gözetim, sınırdan geri çevirme veya sınır dışı etme işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi için uygulanan bir tedbir yöntemidir (Ekşi, 2015: 10).

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi³¹ (İHEB), Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca oylama usulüne göre kabul edilen bir karar olduğundan, hukuk alanında “bağlayıcı” bir etkiye sahip değildir; ancak, tavsiye niteliğinde bir bildirimdir (Aybay, 2006:6). İnsan hakları evrensel bildirisinin, insan haklarının korunması ve tanınması bakımından hukuksal nitelikten daha değerli bir yerde olduğu söylenebilir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 9’uncu maddesi, kimsenin keyfi olarak tutuklanamayacağını, alıkonulamayacağını ve sürgün edilemeyeceğini ifade ederek, kanuni dayanaktan yoksun keyfi idari gözetimin uygulanamayacağı konusunda tavsiyede bulunmaktadır³².

BM İşkence, İnsanlık Dışı, Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ve İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolün³³ 4’üncü maddesinin 2’inci fıkrasında, “*Herhangi bir adli, idari veya diğer bir makamın izni olmaksızın kişinin kendi iradesi ile ayrılmasına izin verilmeyen kamusal ya da özel gözetim merkezlerinde tutulması, hapsedilmesi veya yerleştirilmesi*” olarak tanımlanmaktadır.

BMMYK Gözaltı Kılavuz İlkelerinde (2012: 8), idari gözetim terimi yerine gözaltı terimi kullanılmaktadır. Gözaltı da, özgürlükten mahrumiyet veya yabancıya istediği zaman çıkmasına izin verilmeyen hapisane veya bu amaçla tahsis edilmiş merkezlerde, kara ve deniz hudutlarında, havalimanlarındaki uluslararası alanlarda, adada, gemide, kişinin kendi evinde, kapalı bir alanda tutulması olarak ifade edilmiştir. BMMYK, bahsi geçen

³¹ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde geçen kişi özgürlüğü ve güvenliğine dair bkz. Nas, O., “Gözaltına Alma ve Tutuklama”, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2012, 154 sayfa.

³² Detaylı bilgi için bkz. Çalık, T. “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, Yıl 2016, s. 69-120.

³³ 3441 sayılı Onay Kanunu 29 Nisan 1988 gün ve 19799 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

kılavuzda idari gözetim tanımını yaparken, gözetim altına alınan yerin önemine değil, kişinin fiilen özgürlüğünden yoksun bırakılıp bırakılmadığına bakmıştır.

Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin³⁴ 26'ncı maddesi vatansız kişilerin seyahat özgürlüğünü, 31'inci maddesinin 1'inci fıkrası vatansız kişilerin ancak ulusal güvenlik ya da kamu düzeni ile ilgili nedenlerle sınır dışı edilebileceğini düzenlemekte, aynı maddenin 3'üncü fıkrası ise ulusal güvenlik ve kamu düzeni nedeniyle sınır dışı kapsamına alınan vatansız kişiye başka bir ülkeye kabulünü sağlaması için makul bir süre tanınacağına ve bu sağlanan süre zarfında da sözleşmecî devletlerin içişleri ile ilgili gerekli buldukları bir önlemleri uygulama hakkını saklı tutacaklarına hükmetmektedir³⁵.

1951 Cenevre Sözleşmesinde,³⁶ idari gözetime dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte; Sözleşmenin 32'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında, Taraf Devletlere içişleriyle ilgili gerekli gördükleri herhangi bir önlemleri alma hakkını tanımakla, idari gözetime açık olmamakla birlikte bir dayanak teşkil etmektedir. Taraf Devletlerin uygulamalarına bakıldığında, idari gözetim kararını uyguladıkları görülmektedir (Ekşi, 2014: 12)³⁷

Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinde³⁸ (BM KSKS) direkt olarak idari gözetim tanımı bulunmamakla birlikte, özgürlük ve güvenlik hakkının düzenlendiği 9'uncu maddenin 1'inci fıkrasındaki herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu, hiçbir bireyin keyfi olarak hukukun öngördüğü sebepler ve usuller haricinde gözaltına alınamayacağı veya tutulamayacağı, özgürlüğünden yoksun

³⁴ RG: 25.10.2014/29156, Karar sayısı 2014/6866.

³⁵ Detaylı bilgi için bkz. BMMYK, "Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında, Cenevre 2014, 112 s.

³⁶ 359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 gün ve 10898 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

³⁷Sözleşmeye ilişkin bkz. Çakran, Ş. ve Eren, V. (2017) "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 14, S: 39, s. 1-30, Sözleşmeye ilişkin bkz. Bulut, Y.; Akın, S.; Karakaya, S. (2016) "Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına İlişkin Bir İnceleme", International Congress of Management Economy and Policy, Proceedings Book), Sözleşmeye ilişkin bkz. Barkın, E. "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi" Ankara Barosu Dergisi, 2014/1, s. 331-360, Sözleşmeye ilişkin bkz. Ekşi, N. "Milletlerarası Özel Hukuka İlişkin Mevzuat", On İki Levha Yayıncılık, Güncellenmiş 5. Baskı, Ekim 2010, ss. 466-490.

³⁸ Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, BM Genel Kurulu'nun 2200 A (XXI) sayılı kararı uyarınca 16.12.1966 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme, 35 ülkenin onay belgelerini BM Genel Sekreteri'ne tevdi etmesi üzerine 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti adına 15 Ağustos 2000 tarihinde New York'ta imzalanan ve 4.6.2003 tarihli ve 4867 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 25.6.2003 tarihli ve AKGY/256127 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı kanunun 3. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 10.7.2003 tarihinde kararlaştırılmıştır.

bırakılamayacağı ibaresi, idari gözetim kararına yönelik bir tanımlama olarak kabul edilebilir.

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme³⁹ sınır dışı ve idari gözetime ilişkin hükümler yer almaktadır. Sözleşmenin 8'inci maddesi göçmen işçi ve aile fertlerinin menşei devletleri dahil her devleti terk etme haklarının olduğunu, bu haklarının da milli güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı veya ahlakını ya da diğer kişilerin hak ve hürriyetlerini korumak için kanunda belirtilen sınırlamalar dışında, herhangi bir sınırlamaya tabi tutulamayacağını hüküm altına almaktadır. 9'uncu madde göçmen işçilerin ve aile fertlerinin yaşam hakkını, 10'uncu madde ise göçmen işçi ve aile fertlerini işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya karşı korumaya yönelik hüküm içermektedir. Sözleşmenin 16'ncı maddesi özgürlük ve kişi güvenliği hakkını düzenlemektedir. Aynı maddenin 4'üncü fıkrası, göçmen işçilerin ve aile fertlerinin tek başlarına ya da topluca keyfi tutuklamaya veya gözaltına maruz bırakılamayacağı, ancak kanunla belirlenen usul ve nedenlere bağlı olarak özgürlüklerinden mahrum edilebileceklerini hükme bağlamaktadır⁴⁰.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin⁴¹ (ÇHS) 37'inci maddesi de hiçbir çocuğun yasalara uygun olmayan şekilde veya keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağını, çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsinin yasalara uygun olacak şekilde yapılabileceğini, tüm çareler tükendikten sonra en son çare olarak bunların

³⁹Türkiye, sözleşmeyi 13 Ocak 1999 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanması 26 Nisan 2001 tarihli ve 4662 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme'nin onayına ilişkin 18 Haziran 2004 tarih ve 2004/7502 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve resmi Türkçe çeviri, 8 Temmuz 2004 tarih ve 25516 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Onay belgeleri 27 Eylül 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi onaylarken, yabancıların Türkiye'de taşınmaz mal edinmeleri hakkında kanunlarda öngörülen sınırlamaların geçerliliğini koruyacağını, 45. maddenin 2., 3. ve 4. fıkralarının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Kanunları uyarınca uygulanacağını, 46. maddenin ulusal gümrük mevzuatı hükümleri uyarınca uygulanacağını, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi'nin yetkisinin ileri bir zamanda tanınacağını ve göçmen işçilerin ve aile fertlerinin istihdam edildikleri devlette sendika kurma hakları Türkiye yasaları açısından geçerli olamayacağından bu maddeye çekince koyduğunu beyan etmiştir.

⁴⁰ Sözleşmeye ilişkin bilgi için bkz. Akıntürk, E. "Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 9, S. 2, 2007, 26 s.

⁴¹Türkiye, sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunduğu ilişkin 9 Aralık 1994 tarih ve 4058 sayılı Kanun, 11 Aralık 1994 tarih ve 22138 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Sözleşme'nin onaylanmasına ilişkin 23 Aralık 1994 tarih ve 94/6423 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Sözleşme'nin resmi Türkçe çevirisi, 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Onay belgeleri 4 Nisan 1995 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeye, Sözleşme'nin 17, 29 ve 30. maddelerini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Lozan Barış Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tuttuğunu belirten bir çekince koymuştur.

uygulanabileceğini ve mümkün olan en kısa süre ile sınırlandırılacağını düzenlemektedir. Sözleşmede doğrudan idari gözetim tanımının verilmediği, bununla birlikte özgürlükten yoksun bırakma durumu bakımından bir ifadenin yer aldığı görülmektedir⁴².

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin⁴³ 5'inci maddesinin 1 (f) fıkrasındaki, “*Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması*” ifadesi de idari gözetim kararına yönelik bir hüküm olarak kabul edilebilir⁴⁴.

Avrupa İkamet Sözleşmesinde⁴⁵ sınır dışına ilişkin hükümler mevcutken, idari gözetime dair açık bir hüküm bulunmamaktadır.

Avrupa Sosyal Şartının⁴⁶ “Sınırlamalar” başlıklı “G” maddesinde, Sosyal Şartın birinci bölümünde yer alan hak ve ilkelerin etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi ve ikinci bölümde öngörüldüğü gibi bunların etkili bir biçimde uygulanmasının sağlanması; bu bölümlerde öngörülenler dışında, sadece demokratik bir toplumda başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ya da kamu yararının, ulusal güvenliğinin, halkın sağlığının ya da ahlakın korunması için ve ancak yasayla sınırlamaya ve kısıtlamaya tabi tutulabileceği ifade

⁴² Çocuk haklarına dair detaylı bilgi için bkz. Akyüz, E. “Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması”, Pegem Akademi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2012; Sözleşmeye ilişkin detaylı bilgi için bkz. Rachel Hodgkin ve Peter Newell tarafından UNICEF için hazırlanan “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama Elkitabı”, İkinci baskı 2003, Tercüman ve Editör Şebnem Akipek, 844 s.

⁴³ Türkiye, Sözleşmeyi 18 Mayıs 1954'de onaylamıştır. RG: 19 Mart 1954/8662.

⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. Sarıgül, A.T. [Haziran 2013], İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde Kişiyi Tanınan Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”, Seçkin Yayıncılık, Ankara; Gölcüklü, F. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1994, s. 199-218; Gölcüklü, A. Feyyaz / Gözübüyük, A. Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Yöntemi, 11. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, Ocak 2016, 560 s.

⁴⁵ Avrupa İkamet Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun No: 3527, Kabul Tarihi: 12.04.1989. 20.04.1989 tarihli 20145 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır.

⁴⁶ Türkiye, Avrupa Sosyal Şartı'nı 18 Ekim 1961 tarihinde imzalamıştır. 16 Haziran 1989 tarih ve 3581 sayılı Onayı Uygun Bulma Kanunu, 4 Temmuz 1989 tarih ve 20215 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Avrupa Sosyal Şartı'nda seçimlik onay sistemi öngörülmüştür. Buna göre Şart'a taraf olmak isteyen devletler, Şart'ın 20'nci maddesine uygun olmak kaydıyla, yükümlülük altına girmek istedikleri hükümleri seçebilmektedir. Türkiye, Avrupa Sosyal Şartı'nın Dibacesini, I. , III. , IV. ve V. Bölümleri ile korunan kişiler bağlamında Şart'ın kapsamını açıklayan Ek'in tümünü onayladığını beyan etmiştir. Bunlar yanında II. Bölümde yer alan 1. , 9., 10., 11., 12. , 13. , 14., 16., 17., 18. ve 19. maddelerin tüm fıkralarını; 4. maddenin sadece 3. ve 5. fıkralarını ve 7. maddenin 3., 4., 5., 6., 8. ve 9. fıkralarını kabul ettiğini beyan etmiştir.

edilmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise bahse konu hak ve yükümlüklere yapılan sınırlamaların amacına yönelik olarak kullanılabilceğini vurgulamaktadır⁴⁷.

Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesinde (2013/33/EU) idari gözetim, üye devlet tarafından bir başvuru sahibinin seyahat özgürlüğünün kısıtlanarak belirli bir yerde tutulması olarak tanımlanmaktadır (md. 2/h) (European Union: Council of the European Union, 29 Haziran 2013)⁴⁸.

İdari gözetim tanımı, Geri Dönüş Yönergesinde (2008/115/EC) yer almamakla birlikte, kimlerin gözetim altına alınacağı, gözetim altına alma sebepleri, gözetim altında tutma koşulları, küçüklerin ve ailelerin gözetim altında tutulmasının hangi koşullar altında yapılabileceğine dair hükümler yer almaktadır⁴⁹ (European Union: Council of the European Union, 16 Aralık 2008).

1.2.2. İdari Gözetime İlişkin Düzenlemeler

1.2.2.1. İç hukuk düzenlemeleri

1.2.2.1.1. Anayasa

Hukuk kurallarının hiyerarşik yapısında Anayasa en üstte yer almaktadır (Tan, 2011:24). Hukuk devletinin en başta gelen hususlarından biri temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasıdır (Tan, 2011: 28). Yabancılar, “herkes”e tanınan hak ve özgürlüklerden ve yine “hiç kimse” olarak ifade edilen güvencelerden yararlanırlar (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2014:164). Türkiye tarihinde anayasal düzeyde, yabancıların haklarıyla doğrudan doğruya ilgili hüküm ilk olarak 1961 Anayasasında yer almaktadır. Aynı hükme 1982 Anayasasında da yer verilmiştir (Aybay ve Dardağan Kibar, 2010: 74; Çelikel ve Gelgel [Öztekin], 2018: 57). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 16’ncı maddesinde “*Temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla*

⁴⁷Şarta ilişkin detaylı bilgi için bkz. Ataman, H. “Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması”, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Birinci Baskı 2010, Ankara, 215 s.

⁴⁸ Bkz. Ümit, C. “Avrupa Birliği Hukukunda Üçüncü Ülke Vatandaşları”, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı: Ocak 2013, 475 s.

⁴⁹Yönerge hakkında detaylı bilgi için bkz. Erdoğan, İ. “Uluslararası Hukukun Temel Hak ve Özgürlük Normları Bağlamında Avrupa İdari Alıkoyma Normları ve Uygulamaları”, İÜHFİM, C. LXX, S. 2, s. 21-50, 2012, Yücel, G.Ş. “Geri Dönüş Yönergesinin Avrupa Adalet Divanı Tarafından Yorumu”, TBB Dergisi, 2012 [99].

sınırlanabileceği” hükmü yer almaktadır (Çelikel ve Gelgel [Öztekin], 2018: 64, Doğan, 2018: 28; Gözler, 2018: 121). Söz konusu madde, yalnızca yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılmasına ilişkindir (Ekşi, 2014: 7; 2018: 67).

1961 Anayasasındaki hüküm ile 1982 Anayasasındaki hüküm arasında anlam bakımından bir farklılık yoktur. Her iki Anayasada da temel hak ve özgürlüklerin, ilke olarak, vatandaş-yabancı ayrımı yapılmaksızın *“herkese”* tanınmış olduğu görülmektedir. Anayasanın 16’ıncı maddesinde özellikle vurgulanan hususlar, *“Temel Hak ve Özgürlükler”*, *“Sınırlamanın Uluslararası Hukuka Uygun Olması”* ve *“Kanunla Sınırlama yapılmasıdır⁵⁰”*. Uluslararası hukuka uygunluk kavramı, yabancıların hak ve özgürlüklerine bir sınırlama getirilirken, bu sınırlamanın uluslararası hukuka da uygun olması gerektiği vurgulanarak getirilecek sınırlamanın bir sınırı olduğu ifade edilmektedir. 2004 yılında Anayasanın 90’ıncı maddesinin⁵¹ son kısmına *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır”* hükmü⁵² eklenmiştir (Aybay ve Dardağan Kibar, 2010: 76-77; Ekşi, 2018; Doğan, 2018:108).

Kişi hürriyeti ve güvenliğini düzenleyen 19’uncu maddede, yabancı ve vatandaş ayrımı yapılmadan *“Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir”* hükmü amirdir. Usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, hakkında sınır dışı veya iade kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması hallerinde kişinin hürriyetinin kısıtlanabileceği ifade edilmektedir. Ancak bu kısıtlamanın şekil ve şartlarının kanunda belirtilmesi şart koşulmuş, keyfi idari gözetimin önüne geçilme amaçlanmıştır (Ekşi, 2014: 8). Yerleşme ve seyahat hürriyetinin düzenlendiği 23’üncü maddede seyahat hürriyetinin suç soruşturması ve kovuşturması sebebiyle, suç işlenmesinin önüne geçilmek amacıyla kanunla sınırlanabileceği ifade edilmektedir (Ekşi, 2010: 243-245). Anayasa’nın 38’inci maddesi ile idarenin kişi hürriyetini kısıtlayacak bir tedbir uygulayamayacağı, silahlı kuvvetlerin iç

⁵⁰ Bkz. Kuşçu D., “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri”, 1. Baskı, On iki levha Yayınları, İstanbul Ekim 2017, s. 24.

⁵¹Anayasa’nın 90’ıncı maddesine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Başlar, K. “Uluslararası anlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni: Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan, 24/1-2, Kasım 2004; Bkz. Çelikel, A. ve (Öztekin) Gelgel, G. “Yabancılar Hukuku”, Yenilenmiş 24. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2018.

⁵² Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, Kanun No: 51770, Kabul Tarihi: 07.05.2004, RG: 22.05.2004/25469. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aybay, R. “Yabancılar Hukuku”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2010.

düzeni bakımından bu hükme istisna getirilebileceği hükme bağlanmıştır. AİHM, kararlarında idari gözetimin ceza hukuku anlamında tutuklama ve gözaltına alma niteliğinde olmadığı yine de özgürlükten yoksun bırakma sonucunu doğurduğunun kabul edildiği, bu nedenle Anayasa'nın 38'inci maddesi ile 19'uncu maddesi birlikte değerlendirildiğinde tedbir amaçlı olarak idarenin, idari gözetim uygulamasının, kanunda belirtilen şartlara uygun olması şartıyla, Anayasaya aykırı olmayacağı değerlendirilmektedir (Ekşi, 2014: 9).

1.2.2.1.2. 6458 sayılı kanun öncesi mevzuatta idari gözetim

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu öncesi dönemde, idari gözetim kararları 5683 sayılı kanunun 17 ve 23'üncü maddeleri ve 5682 Sayılı Pasaport Kanununun 4'üncü maddesi dayanak gösterilerek uygulanmaktaydı.

1950 tarihli 5682 sayılı Pasaport Kanununun⁵³ “Pasaportsuz veya vesikasız gelen yabancılar” başlıklı 4'üncü maddesinde, pasaport, kimlik ya da geçerli bir belgesi olmadan Türkiye sınırlarına gelen yabancıların ülkeye alınmadan geri çevrileceği ifade edilmektedir. Maddenin devamında geçerli seyahat belgelerini yolda kaybettiğini iddia eden yabancılar hakkında İçişleri Bakanlığı tarafından konunun araştırılması safhasında, gerektiğinde, en yakın idare merkezine gönderilebilecekleri ve verilecek karar kapsamında haklarındaki işlemler tamamlanıncaya kadar, mahalli mülki idare amirinin göstereceği yerde, oturmaları şartıyla ülkeye kabul edilebileceklerine açıklık getirilmiştir.

1950 yılında yürürlüğe giren mülga 5683 Sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun⁵⁴ “Siyasi nedenlerle Türkiye'ye sığınan yabancıların ancak İçişleri Bakanlığının izin verdiği yerlerde oturabileceğini” ifaden eden 17'nci maddesi ve “Ülke dışına çıkarılmalarına yani sınır dışı edilmelerine karar verilip pasaport temin edemedikleri için veya başka sebeplerle Türkiye'yi terk edemeyen yabancıların İçişleri Bakanlığının

⁵³ 15.07.1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu, RG: 24.7.1950 Sayı: 7564. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 124'üncü maddesinin 1'inci fıkrası ile 15.7.1950 tarihli ve 5682 Sayılı Pasaport Kanununun 4'üncü, 6'ncı, 7'nci, 8'inci, 9'uncu, 10'uncu, 11'inci, 24'üncü, 25'inci, 26'ncı, 28'inci, 29'uncu, 32'nci, 33'üncü, 35'inci, 36'ncı, 38'inci ve ek 5'inci maddeleri, 5'inci maddesinin birinci ve ikinci fıkraları ile 34'üncü maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi yürürlükten kaldırılmıştır.

⁵⁴ 15.07.1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (RG: 24.7.1950/7564). 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 124'üncü maddesinin 1'inci fıkrası ile yürürlükten kaldırılmıştır.

göstereceği yerde kalmaya mecbur olduklarını” ifade eden 23’üncü maddesi dayanak kabul edilerek yapılmaktaydı (Ekşi, 2014:72; 2015:128; 2018: 119; Kuşcu, 2017: 127).

1994 Yönetmeliğinin⁵⁵ 5’inci maddesinde “*Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancıların iltica taleplerine ilişkin mülakatlarının alınmasına müteakip, mülakat evraklarının mülakat yapanın görüşü ile birlikte İçişleri Bakanlığına gönderildiği, Bakanlıktan gelecek talimat beklenirken yabancıların Bakanlığın uygun gördüğü bir merkezde veya misafirhanede barındırılacağı ya da Bakanlığın göstereceği bir şehirde ikamet ettirileceği*” hükmü amirdir (Değişik madde RG:27.01.2006/26062). Yönetmelik incelendiğinde ve idari gözetime dair geniş anlamda yorumlandığında, sadece sığınmacılara ilişkin bir düzenleme olduğu, içeriğinde düzensiz göçmenlere dair herhangi bir ibarenin yer almadığı görülmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin⁵⁶ (AİHM), Mohsen Abdolkhani ve Hamid Karimnia⁵⁷ (Karar Tarihi: 22 Eylül 2009, Karar sayısı: 30471/08) davasında Türkiye aleyhine verdiği kararda Türk Hükümetinin başvuru sahiplerinin idari gözetimine yasal dayanak gösterdiği, mülga 5683 sayılı Kanunun 23’üncü Maddesi ve 5682 sayılı kanunun 4’üncü maddesinin sınır dışını ilgilendiren dava işlemleri çerçevesinden özgürlükten mahrumiyete atıf yapmadığını (§133), Türkiye’de sınır dışı etme amacıyla gözetim altına alma kararının verilmesi veya uzatılmasını düzenleyen açık yasal hükümler ve idari gözetim süresi konusunda herhangi bir zaman sınırı bulunmadığını belirtmiş, tüm bu sebeplerden dolayı Türk hukuk sisteminin başvuranları “*keyfi gözaltına*” karşı koruyamadığına hükmetmiştir. Ayrıca başvuru sahiplerine idari gözetim nedenlerinin bildirilmediği, idari gözetim sürecinde kendilerine adli yardımdan yararlanma hakkı tanınmadığı kararını vermiş, böylece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5’inci maddesinin 4’üncü fıkrasına göre Türk hukuk sisteminin başvuranlara idari gözetimin kanuna uygunluğu konusunda mahkemeye başvurma hakkı tanıyan bir hukuk yolu tanımadığı sonucuna varmıştır (md. 142), (Ekşi,

⁵⁵ R.G: 30.11.1994/ 22127

⁵⁶ Bkz. Sirmen, S. [2009], “Yabancıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 67, S. 3, Yaz 2009.

⁵⁷ Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye davası (Başvuru No: 30471/08) AİHM sözü edilen kararında başvuru sahiplerinin İran ya da Irak’a sınır dışı edilmelerinin Sözleşme’nin 3. Maddesinin, 13. Maddesinin, 5/1, 2 ve 4 numaralı bentlerinin ihlal edildiğine; Manevi tazminat olarak başvuru sahiplerinin her birine 20.000 Euro; mahkeme masraf ve giderleri olarak 3.500 Euro ödenmesine karar vermiştir. Kararın Gerekçeleri 3. madde (insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yasağı), 13. madde (etkili başvuru hakkı) 5/1, 2 ve 4. maddeler (özgürlük ve güvenlik hakkı) olarak açıklanmıştır.

Ocak 2010:133-176; Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi⁵⁸ [ORSAM] Rapor No: 123, The Black Sea International Rapor No: 22: 20; Sirmen, 2009; Kuşcu, 2017:128-129).

AİHM, bahse konu kararında sınır dışı ile ilgili kararlara karşı iç hukuk yollarının ancak otomatik askıya alma etkisi varsa etkin olacağını kaydetmiş, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 125'inci maddesi uyarınca sınır dışı emrinin iptali için idare mahkemelerine yapılan başvurunun otomatik askıya alma etkisi olmadığını ve mevcut hukuki mekanizmaların sığınmacıların haklarını koruyamadığına hükmetmiştir. Böylece sığınmacılar açısından iç hukuk yollarının tüketilmesi zorunluluğu ortadan kalkarak AİHM'e ilk derece mahkemesi gibi doğrudan dava açabilme imkanı doğmuştur. Abdolhane ve Karimnia kararının diğer önemli sonucu da Mahkemenin Türkiye'de idari makamların sığınmacıları gözaltında tutmaları için yeterli hukuki yetkileri olmadığını tespit etmesidir (Ekşi, Ocak 2010:133-176), (ORSAM Rapor No: 123, The Black Sea International Rapor No: 22: 19), (Sirmen, 2009).

Birleşmiş Milletler Keyfi Gözaltı Çalışma Grubunun Türkiye'ye İlişkin Raporunda (Report of the Working Group on Arbitrary Detention on its Mission to Turkey, 7 February 2007, A/HRC/4/40/Add.5), Türkiye'de yasal olarak kalmaları için gerekli belgeleri olmayan yabancıların büyük ölçüde polis ya da jandarma tarafından tutuklandığı, polis nezaretinde kısa bir süre kaldıktan sonra İçişleri Bakanlığı tarafından işletilen ve yabancılar için "misafirhane" olarak tanımlanan yerlere sevk edildikleri, bu yerlerin isimlerinin hoş olmasına karşın, buraya yabancıların sınır dışı edilmek üzere kapatıldıkları, kendilerine buna ilişkin herhangi bir yazılı karar verilmediği; YİSHK'in 23'üncü maddesinde belirtilen ülke dışına çıkartılmalarına karar verilip de ülkeden hemen çıkarılmayan yabancıların İçişleri Bakanlığı'nın göstereceği yerde oturmaya mecbur oldukları hükmünün bu uygulama için yeterli dayanak olmadığı; ne bu kanunun ne de diğerlerinin sınır dışı edilmek üzere bekletilen yabancıların gözetim altında tutulma usulü, süresi ve şartları bakımından herhangi bir detaylı bilgi içermediği; bahse konu 23'üncü maddenin ceza kanunlarında yer alan bir hüküm olmaması sebebiyle sulh ceza hakimlerinin bu uygulamaya karşı herhangi bir karar veremedikleri, yetkinin idare mahkemelerinde olduğu, ancak uygulamada idare mahkemelerinin bu yönde yetkilerini kullanmadıkları, sınır dışı kararının iptali davalarında bu hususun gözden geçirilmesi gerektiği, idare mahkemelerinin bu konuyu incelemeyeceği,

⁵⁸ Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) 1 Ocak 2009 tarihinde, Ortadoğu araştırmaları yapmak amacıyla kurulmuş, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

yabancılar misafirhanesinde barındırma uygulamasının Türkiye’ye yasal olmayan yollardan gelen yabancılara karşı açılacak olan ceza davaları ile ilgisi olmadığı, yasal olmayan yollardan giren yabancılara ceza davası açılrsa bile hapis cezası yerine para cezasının verildiği, sadece sınır dışı edileceklerin değil diğer yabancıların da misafirhanelerde tutuldukları, bu uygulamanın YİSHK’nın 23’üncü maddesine bile aykırı olduğu belirtilmektedir (Ekşi, Ocak 2010: 59-60).

1.2.2.1.3. 6458 sayılı yabancılar ve uluslararası koruma kanununda ve kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikte idari gözetim

Türk Hükümeti, 25 Mart 2005 tarihinde, AB göç ve iltica müktesebatının üstlenilmesi için yeni bir sığınma kanununun hazırlanmasını öngören Ulusal Eylem Planını kabul etmiştir (BMMYK, 2011: 96). Türkiye’de yaşayan ve Türkiye’ye gelerek çeşitli sebeplerle uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıların sayısının artması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları, Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (AIÖK) raporları yasal düzenlemeleri etkilemiş ve mevcut yasalarda yapılacak değişikliklerle birlikte yeni ve kapsamlı bir kanun yapılmasını gerekli kılmıştır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun çalışmalarına 2009 yılında “İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosunca başlanmış olup (Türkiye Barolar Birliği [TBB] *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu*, sayfa 17) kanunun hazırlıkları Mayıs 2012’de tamamlanmış, Nisan 2013’te Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) kabul edilmiştir. Kanunun 124’üncü maddesine göre idari teşkilata ilişkin hükümler resmi gazetede yayımlandığı tarihte, diğer hükümler ise 11.04.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Ekşi, Ağustos 2014: 1).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, idari gözetim kararını kapsamlı bir şekilde düzenleyen Türkiye’deki ilk kanundur. Ancak kanunda idari gözetim kararının tanımı yapılmamıştır. Kişi hürriyetini kısıtlayan bu kavramın ne manaya geldiği ancak idari gözetime ilişkin hükümlerden yola çıkılarak anlaşılmaktadır (Erten, 2015: 37).

Sınır dışı etmek üzere idari gözetim kararı ve süresi, kanunun 57’inci maddesinde düzenlenmiştir. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimine ilişkin hükümler ise kanunun 68’inci maddesinde düzenlenmiştir. Ayrıca kanunun “Hızlandırılmış

Değerlendirme” başlıklı 79’uncu maddesinde idari gözetim altında iken uluslararası korumaya başvurulması durumunda hızlandırılmış değerlendirme yapılacağı hükmü yer almaktadır. Kanunun Dördüncü Kısmında “*Yabancılar ve Uluslararası Korumaya İlişkin Ortak Hükümler*” bölümünün “*Davete uyma yükümlülüğü*” başlıklı 97’inci maddesinde; yabancılar, uluslararası koruma başvuru sahipleri ve uluslararası koruma statüsü sahiplerinin; a) Türkiye’ye girişi veya Türkiye’de kalışı hakkında inceleme ihtiyacının doğması, b) hakkında sınır dışı etme kararı alınma ihtimalinin bulunması, c) kanunun uygulanmasıyla ilgili işlemlerin bildirimini nedenleriyle ilgili Valiliğe veya Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne davet edilebilecekleri, davete uyulmadığında veya uyulmayacağına ilişkin ciddi şüphe bulunması halinde, yabancıların kolluk tarafından getirilebileceği ve yapılan bu işlemin idari gözetim olmadığı sadece diğer ülkelerde de uygulanan bilgi alma işlemi olduğu ve bu işlemin süresinin dört saati geçmeyeceği hükmü yer almaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte (Uygulama Yönetmeliği) sınır dışı etme, Türkiye’yi terke davet ve idari gözetim kararı alınmasında süre, bu süre içinde yabancıların muhafazası başlıklı 53’üncü maddesinde, sınır dışı etmek üzere idari gözetim başlıklı 59’uncu maddesinde, idari gözetim kararının gözden geçirilmesi 61’inci maddesinde, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimine ilişkin hususlar 96’ıncı maddesinde, ayrıca geri gönderme merkezinde iken gönüllü geri dönüş yapmak isteyen yabancıların idari gözetimlerinin ne şekilde değerlendirileceği hususuna, idari gözetim altında iken hastanede yatarak tedavi görmesi gereken yabancıların idari gözetim kararına ilişkin hususlara, Türkiye’yi terke davet edilip de tanınan sürede çıkış yapmayanların idari gözetimi hususlarında, idari gözetim altında geri gönderme merkezinde barındırılırken YUKK 55’inci maddesi kapsamında olduğu değerlendirilen yabancılara ilişkin nasıl bir işlem tesis edileceği hususunda hükümler yer almaktadır.

YUKK Uygulama Yönetmeliğinin “*Sınır dışı kararının uygulanmaması veya iptali*” başlıklı 57’inci maddesinin (1) ve (2)’inci fıkralarında, hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınarak geri gönderme merkezinde barındırılan yabancıların YUKK’un 55’inci maddesi kapsamında oldukları anlaşıldığında hangi işlemlerin tesis edileceği açıklanmaktadır. Bu maddenin (1) ve (2)’inci bentlerinde yabancı hakkında alınmış olan sınır dışı kararının saklı kalarak idari gözetim kararının sonlandırılacağı ve yabancıya insani ikamet verileceği ifade edilmektedir. Ancak, YUKK’un 55’inci maddesi, hakkında sınır dışı kararı alınmayacakları düzenlemektedir. Dolayısıyla Uygulama Yönetmeliğinin bahse konu

maddesinin (1) ve (2)'inci fıkraları kanuna aykırıdır. Normlar Hiyerarşisinde; anayasa, kanun, tüzük, yönetmelik gibi normların dağınık halde değil alt-alta, üst-üste bulunduğu, bu normlar arasında altlık-üstlük ilişkisi bulunduğu, alt basamakta yer alan normun geçerliliğini üst basamakta yer alan normdan aldığı ve bu nedenle ona uygun olmak zorunda olduğu ifade edilmektedir. Normlar hiyerarşisine göre yönetmelik kanuna aykırı olamaz (Günday, 2013: 114). Bu nedenle bahse konu yönetmeliğin ilgili madde hükmünün kaldırılması gerekir. Yönetmeliklere ilişkin Anayasa'nın 124'üncü maddesinde “(Değişik: 16/4/2017-6771/16 md.) Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. Hangi yönetmeliklerin Resmî Gazetede yayımlanacağı kanunda belirtilir” hükmü amirdir

Yine Uygulama Yönetmeliğinin 96'ıncı maddesinin (7)'inci fıkrasında, hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınarak geri gönderme merkezine yerleştirilen yabancı, geri gönderme merkezinde iken uluslararası koruma başvurusunda bulunmak istemesi halinde, hakkında yeni bir idari gözetim kararı alınmaksızın, mevcut idari gözetim kararı üzerinden uluslararası koruma işlemleri, genel müdürlük tarafından aksine bir karar verilmediği sürece, yürütülmeye devam edilir, denilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim süresi YUKK 68'inci maddede en fazla 30 gün olarak hükme bağlanmıştır. Kanunun 57'nci maddesine göre alınan idari gözetim kararı süresi altı aydır. Yabancı, işbirliği yapmaması, kimlik bilgilerini vermemesi gibi kanunda belirtilen gerekçelerle bu altı aylık süre en fazla bir altı ay daha uzatılabilir, yani toplamda idari gözetim süresi uluslararası koruma başvuru sahipleri dışında kalan yabancılar için bir yıldır. Bu nedenle, aynı karardan idari gözetimin uygulanması hususunun yabancı açısından hak ihlaline neden olacağı düşünülmekle birlikte, bahse konu maddenin uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimine ilişkin kanunda belirtilen hükme aykırı olduğu değerlendirilmektedir.

Yine, Uygulama Yönetmeliğinin “Sınır dışı etme, Türkiye'yi terke davet ve idari gözetim kararı alınmasında süre, bu süre içinde yabancı, muhafazası” başlıklı 53'üncü maddesinin (1)'inci fıkrasında kolluk tarafından yakalanan yabancılar hakkında adli işlemlerine müteakip idari işlemleri için Valiliklere (İl Göç İdaresi Müdürlüklerine) bildirilen yabancılar hakkında yapılacak işlemlere dair 48 saatlik süre zarfında karar verilmesi gerektiği; bu 48 saatlik sürenin geri gönderme merkezi bulunan illerde yabancı

geri gönderme merkezine teslim edildiği andan itibaren başlayacağı (53/2-a) ifade edilmektedir. Bu hükümde de kanuna aykırılık söz konusudur. Şöyle ki, geri gönderme merkezinde bir yabancının barındırılabilmesinin koşulu, hakkında idari gözetim kararı alınmış olmasıdır. Ancak, bahse konu maddeye göre yabancı, hakkında karar verilmeden (48 saatlik süre karar verme süresi) geri gönderme merkezine teslim edilmektedir. Bu durumda, yabancının hakkında idari gözetim kararı olmaksızın (48 saat süresince) geri gönderme merkezinde barınacağı görülmektedir. Bu durum YUKK'un 58'inci maddesinin (1)'inci fıkrasına aykırıdır.

Uygulama Yönetmeliğinin 55'inci maddesinin (5)'inci fıkrasında geri gönderme merkezlerinde bulunan veya hakkında sınır dışı etme ve idari gözetim kararı bulunan ancak geri gönderme merkezine alınmadan, doğrudan tedavi amacıyla sağlık birimlerine götürülen yabancılarla ilgili yapılacak işlemlerde, genel güvenlikle ilgili risk oluşturacak bir durum söz konusu değilse, yatarak tedavi görmesi gerektiğine dair doktor raporu ile belgelenen yabancının, haklarında alınmış olan idari gözetim kararının Valiliklerce değerlendirileceği belirtilmektedir. Burada birinci durumda, yani geri gönderme merkezinde iken yatarak tedavi görmesini gerektirecek bir hastalığın ortaya çıkması halinde, bahse konu maddenin hükmü geçerli olabilir, ancak geri gönderme merkezine alınmadan önce yabancı yakalandığında, hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınmadan önce kanunun tanıdığı kırk sekiz saatlik sürede (YUKK md. 57) yabancının kanunun 55'inci maddesi kapsamında olup olmadığının değerlendirilmesi gerekirdi. Bu durumda, herhangi bir değerlendirme yapılmadan alınan kararların geri alınması gerekir (idari kararın idarenin alacağı bir başka idari kararla hükümsüz hale getirilmesi). İdare Hukukunda geri alma işlemi⁵⁹, sakat bir idari kararın, idarenin alacağı bir başka idari karar ile hükümsüz hale getirilmesi, alındığı tarihten itibaren hukuk aleminden silinmesi olarak ifade edilmektedir. Sakat bir idari işlem geri alınarak, yapılan idari işlemin hukuk aleminde doğuracağı tüm sonuçlar hukuk aleminden silinmektedir (Günday, 2013: 170).

Uygulama Yönetmeliğinin 59'uncu maddesinin 6'ncı fıkrasında “*Yabancının yokluğunda dosya üzerinden yapılan değerlendirmeye alınan sınır dışı etme kararına istinaden alınacak idari gözetim kararının süresi yabancı yakalandığı an başlar*” ifadesi yer

⁵⁹ Sakat bir idari işlemin geri alınmasının belli bir süreye bağlanması ilgiliye yarar sağlayan sakat işlemler bakımından geçerlidir. İlgilisine yükümlülük getiren sakat bir işlemin idarece her zaman geri alınabileceği kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Günday, M. “İdare Hukuku”, s. 175-180.

almaktadır. Burada, dosya üzerinden alınacak bir idari gözetim kararından söz edilmektedir. Ancak, söz konusu ifade, kanunda belirtilen idari gözetim altına alma nedenlerinin sayıldığı 57'inci maddenin 2'nci fıkrasına aykırıdır. Çünkü yabancılar hakkında idari gözetim kararı almadan önce, kaçma kaybolma riskleri başta olmak üzere kanunda belirtilen diğer durumların değerlendirilmesi gerekir. Bunun için de yabancı ile mülakat yapılması esastır.

Uygulama Yönetmeliğinin söz konusu maddelerinin kanuna aykırı olarak hazırlanmış olması, uygulama yönetmeliğinin çıkarılması gereken sürede çıkarılmamış olması ve bu gecikmeden dolayı da yönetmeliğin hazırlanmasının aceleye getirildiği hususunu akla getirmektedir.

1.2.2.2. Milletlerarası hukuk düzenlemeleri

Milletlerarası sözleşmeler⁶⁰ incelenirken, sadece çalışma kapsamında olan kişi hürriyetinin kısıtlanmasına ve bu kısıtlamanın yapıldığı yerlere ilişkin hükümler ele alınacaktır.

İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesine⁶¹ taraf olan devletler, sözleşmeye göre hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin barındırıldıkları yerlere ziyaretler yapılmasına izin verecektir (md. 2). Sözleşmenin birinci maddesinin kapsamını, genel olarak, sözleşmenin icracı birimi olarak bir komite kurulacağı ve bu kurulan komitenin de hürriyetinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muamelenin insan onuruna yakışır şekilde olması için gerektiğinde gerekli tavsiyelerde bulunacağı teşkil etmektedir. Sözleşmenin 8'inci maddesinde komitenin hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin barındırıldıkları yerlere erişimi, burada barındırılanlarla görüşme yapabilmesi, talep ettiği bilgileri alması gibi yetkileri düzenlenmektedir.

⁶⁰ Sözleşme yorumlarına ilişkin bkz. Özkan, I. "Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Değişikliklerle, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Mart 2017, Ankara, ss. 56-62.

⁶¹ 3411 Sayılı Onay Kanunu 2 Mart 1988 gün ve 19737 Sayılı Resmi Gazetenin mükerrer sayısında yayımlanmıştır.

Bu yetkiye dayanarak, Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (AIÖK), Türkiye'ye haberli veya habersiz birçok ziyaret⁶² düzenlemiştir.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi) sadece mültecilerin durumuna ilişkin hususların ele alındığı bir sözleşmedir. Düzensiz göçmenler için her hangi bir hüküm içermemektedir. Sözleşmenin 9'uncu maddesinde, sözleşmenin hiçbir hükmünün, savaş zamanı gibi olağanüstü durumlarda taraf devletin milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri almasını engellemeyeceği ifade edilmektedir. Sözleşmenin mültecilerin idari gözetimine ilişkin doğrudan bir hükmü olmamasına karşın, sözleşmeye taraf devletlerin zulümden kaçarak kendilerine sığınan yabancıların hareket özgürlüklerine gerektiği oranda kısıtlama uygulayabileceği; bu kısıtlamanın ancak kendilerine uluslararası koruma başvurusu yapan kişilerin statüleri belirleninceye kadar veya başka bir ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanabileceği belirtilmektedir (md. 31/1-2). Taraf devletlerin uluslararası koruma statü sahibini, ancak kamu güvenliği veya kamu düzeni sebepleri ile sınır dışı edebilecekleri; bu süreçte, bahse konu uluslararası koruma statü sahibinin taraf devletin yetkili makamlarının kararına istinaden gözetim altında tutulabileceği anlaşılmaktadır (md. 32).

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinde yaşam hakkı (md. 6), işkence yasağı (md. 7), özgürlük ve güvenlik hakkı (md. 9), tutulanların hakları (md. 10), seyahat özgürlüğü (md. 12), yabancıların sınır dışı edilmelerine karşı usul güvenceler (md. 13), adil yargılanma hakkı (md. 14) hususları düzenlenmiştir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 31'inci maddesinde, "*Taraf devletlerin çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence gibi etkinliklerde bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanır*" hükmü amirdir. Bu nedenle gözetim altına alınan refakatli çocukların sözleşmede hükme bağlanan haklarının kullandırılması gerekir. Bahsi geçen Çocuk Hakları Sözleşmesinde; işkence yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı (md. 37), mahkemelere erişim hakkı, tercümandan yararlanma hakkı (md. 40) düzenlenen hükümler arasındadır.

⁶² Çalışmanın "Geri Gönderme Merkezlerine İlişkin Raporlar" başlığı altındaki bölümünde bu raporlar detaylı olarak inceleneceğinden tekrara düşülmemesi için bu bölümde kısaca Sözleşmeden ve Sözleşmeye göre kurulan komiteden bahsedilmiştir.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşmede⁶³ diğer hususların yanı sıra “Etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı (md. 6) düzenlenmiştir.

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmede⁶⁴ işkence yasağına (md. 10), özgürlük ve kişi güvenliği hakkına (md. 16), hürriyetinden yoksun bırakılan göçmen işçiler ve aile fertlerinin gözetim altı koşullarına ve haklarına (md. 17), adil yargılanma haklarına (md. 18) ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmede (28 Eylül 1954), sözleşmeye taraf olan devletlerin ülkelerinde kanuni icaplara uygun olarak ikamet eden vatansız bir kişiyi ancak milli güvenlik ya da kamu düzeni nedeni ile sınır dışı edebileceğini, bu sınır dışı işlemini yaparken de vatansız kişinin gidebileceği bir ülkenin belirlenmesi aşamasında gerekli gördüklerinde işçileri ile ilgili herhangi bir önlemi uygulama hakkı vermektedir (md. 31/1 ve 3).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi⁶⁵nde herkesin yaşam hakkının kanunlarca koruma altına alındığı bildirilmektedir (md. 2). İşkence yasağını düzenleyen 3’üncü maddesinde “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz” hükmü amirdir. Bahse konu sözleşmenin 5’inci maddesinde “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı⁶⁶, 6’ncı maddesinde “Adil Yargılanma Hakkı”, 13’üncü maddesinde “Etkili Başvuru Hakkı” hükme bağlanmıştır. AİHS’in Türkiye’ye yükümlülük getiren diğer uluslararası anlaşmalardan farkı, AİHS’ye aykırı davranıldığı iddiasıyla yabacılara AİHM’ye başvuruda bulunma imkanı sunmasıdır (Aybay ve Dardağan Kibar, 2010: 88).

⁶³ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunması Hakkında Kanun No. 4750, Kabul Tarihi: 3.4.2002. RG: 09.04.2002/24721.

⁶⁴ Sözleşmenin onaylanması 26 Nisan 2001 tarihli ve 4662 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme’nin onayına ilişkin 18 Haziran 2004 tarih ve 2004/7502 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve resmi Türkçe çevirisi, 8 Temmuz 2004 tarih ve 25516 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁶⁵ AİHS ve AİHM’e ilişkin bkz. Gözler, K. “Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş, Ekin Yayıncılık, 11. Baskı, Ağustos 2018, ss. 302-308; Aybay, R. (Eylül 2017), “İnsan Hakları Hukuku”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, ss.125-223.

⁶⁶ Bkz. Macovei, M. (2002), “Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları Kitapçıkları No: 5”, Avrupa Konseyi, Birinci Baskı Mart 2002, Almanya,

http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad5OzgurlukveGuvencilik.pdf (Erişim 05.12.2018); Işıl Özkan “Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Değişikliklerle, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Mart 2017, Ankara, ss. 223-224.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi⁶⁷'ne göre, kimse keyfi olarak alıkonulamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez (m.9).

1.2.2.3. AB mevzuatındaki düzenlemeler

Geri Dönüş Yönergesinin⁶⁸ “*Sınır dışı amacıyla gözetim*” başlıklı 4’üncü bölümü altındaki, üçüncü ülke vatandaşlarının sınır dışı edilmek üzere gözetim altına alınabileceği belirtilmektedir. Gözetim altına alma, kişinin kaçma riskinin bulunması ve geri dönüş veya sınır dışı sürecini engelleme veya önlemesinin önüne geçme amacına dayanmaktadır. Gözetim altına almaya, yeterli ancak daha az zorlayıcı tedbirler değerlendirildikten sonra, gözetim altına almadan, geri dönüş hazırlığı yapılamayacak veya ihraç süreci uygulanamayacak olması halinde izin verilmektedir. Gözetim altına alma işlemi, mümkün olduğunca, kısa olacak ve yalnızca sınır dışı işlemleri ile ilgili düzenlemeler yapılırken uygulanacaktır, sınır dışı işlemleri ile ilgili düzenlemeler yapılırken de gerekli özen gösterilecektir (Kutucu, Nisan 2014: 229). Sınır dışı etme olasılığı yoksa gözetim altına alma meşruiyetten uzaklaşır ve kişinin derhal serbest bırakılması gerekir (md. 15/4). Geri dönüş yönergesi, gözetim altında tutma süresini altı ay olarak sınırlamıştır. Ancak yabancıların işbirliği yapmaması veya seyahat belgelerinin temin edilmesinin uzun sürmesi gibi istisnai durumlarda bu altı aylık sürenin 12 ay daha uzatılabileceğini öngörmüştür (md. 15/5 ve 15/6). Bu istisnai uzatma olan 12 aylık süreyi kullanmak için makamların yabancıyı sınır dışı etmek için makul tüm çabayı göstermiş olması şartı konmuştur. Toplamda 18 aylık gözetim süresi bittikten sonra, yabancıların gözetim altında tutulmaya devam edilmesi mümkün değildir. Geri göndermeme ilkesi gibi sınır dışı etmeye karşı engeller varsa makul bir sınır dışı olasılığı söz konusu olamaz. Avrupa Adalet Divanı, Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov)⁶⁹ kararında Geri Dönüş Yönergesinde öngörülen maksimum gözetim süresi olan 18 ayın aşıldığına, makul bir sınır dışı olasılığının artık söz konusu olmadığına karar vermiştir. 18 aylık süre bitiminde kişinin derhal serbest bırakılması gerekir. Geri dönüş yönergesinde, özel ihtiyaç sahiplerinin⁷⁰ gözetim altına alınabilecekleri, ancak bu

⁶⁷ BM Genel Kurul Sayısı 217 A (III). Bildiri’nin Türkçe çevirisi için bkz. Rona Aybay, Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2006.

⁶⁸ Üye devletlerde yasa dışı ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının iadesi için ortak standartlar ve prosedürlere ilişkin 16 Aralık 2008 tarih ve 2008/115/EC sayılı yönerge: Avrupa Birliği Resmi Gazetesi tarih 24.12.2008 sayı L 348/98.

⁶⁹ Avrupa Adalet Divanı, C-357/09 [2009] ECR I-11189, *Kadzoev (Huchbarov)*, 30 Kasım 2009, para. 60.

⁷⁰ Özel ihtiyaç sahiplerinin gözetimine ilişkin bkz. Valenti, S. “Workshop Debriefing Paper” (“Protecting the human rights of irregular migrants: the role of national human rights structures” çalıştayının çıktılarını özetleyen yayın), Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi arasındaki ortak program olan “Peer-to-Peer Project”

gruptakilerin özel durumlarına dikkat edilmesi gerektiği, acil sağlık ihtiyaçlarının ve sağlıkla ilgili özel tedavilerinin sağlanması gerektiği, refakatsiz çocukların ve ailesi ile birlikte olan çocukların gözetim altına alınmalarına en son çare olarak başvurulması gerektiği ve çok kısa süreliğine gözetim altına alınabilecekleri, sığınma talep eden refakatli çocukların istisnai durumlarda gözetim altına alınabilecekleri ifade edilmektedir (md. 16/3 ve 17). Geri Dönüş Yönergesinde makamların gözetim altına alma kararını fiili ve hukuki nedenleri belirterek yazılı olarak vermesi gerektiği (md. 15/2) belirtilmektedir. AİHM, Saadi/Birleşik Krallık davasına ilişkin kararında⁷¹ gözetim altına alınma nedenlerinin bildirilmesinde, 76 saat gecikmesini çok uzun bulmuş ve AİHS'nin 5'inci maddesinin 2'nci fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, Dbouba/ Türkiye davasında⁷² sığınmacı olan başvuranın Hükümet'in atıfta bulunduğu 25 Ocak 2008 tarihli belgeye göre, BMMYK'ya yapılan başvuruya ilgili olarak iki polis memuru tarafından sorguladığını; kendisine, El-Kaide üyesi olma suçundan tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldığı, hakkında sınır dışı prosedürünün başlatıldığı söylenildiği, ancak Kocaeli polis merkezinde gözetim altına alma gerekçesine dair bilgi verilmediği, dosyadaki hiçbir belgenin, gözetimine ilişkin bilgilendirildiğine kanıt oluşturmadığını beyan ederek, başvuranın 25 Ocak 2008 tarihinden başlayan idari gözetiminin ulusal makamlar tarafından kendisine bildirilmediğine ve bu durumda AİHS'nin 5'inci maddesinin 2'nci fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir (European Union: European Agency for Fundamental Rights, June 2014:139-168).

Geride Dönüş Yönergesinde (md. 16); gözetim koşullarına ilişkin olarak gözetim altına alma işleminin, bu işlem için tahsis edilen yerde yapılması, bunun mümkün olmaması ve gözetim altına alınan kişinin hapisanede tutulmasının zorunlu olması halinde, gözetim altına alınan yabancıların mahkumlarla bir arada barındırılmaması ve yasal temsilcisi, aile üyeleri ve temsilciliği ile görüşürülmesi, durumu hakkında gerekli bilgilendirilmenin yapılması, acil sağlık hizmetlerinin verilmesi, gözetim altında tutuldukları yerin de bağımsız denetim organlarınca denetlenmesinin sağlanması güvence altına alınmıştır (Kutucu, Nisan 2014: 230).

çerçevesinde 17-19 Haziran 2008'de Padua (İtalya)'da düzenlenmiştir, s. 40, http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/p2p_200806_migrants_1.pdf (Erişim tarihi 06.02.2019).

⁷¹ Case of Saadi v. The United Kingdom (Application No. 13229/03), Judgment 29.01.2008.

⁷² Dbouba v. Turkey, Application no 15916/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 15 July 2010

AB hukuku gözetim altına alınanın yargısal denetimini güvence altına almaktadır (European Union: European Agency for Fundamental Rights, June 2014:163). İdari makamlarca gözetim altına alma kararı verildiğinde, kararın hukuka uygunluğunun denetlenebilmesi için yargı yoluna gidilmesi öngörülür (Geri Dönüş Yönergesi md. 15/2). Gözetim altında tutma işleminin gözetim altında tutulan üçüncü ülke vatandaşlarının başvurusu üzerine veya re'sen makul zaman aralıklarıyla gözden geçirilmesi gerektiği öngörülür. Uzun gözetim altına alma süresi söz konusu olduğunda, gözden geçirmenin adli makamların denetiminde olması gerekir (md. 15/3). Geri Dönüş Yönergesinin 13'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasında kişilerin hukuki konularda bilgilendirilmeleri, temsil edilme ve savunulma olanağına sahip olmaları ve adalete erişim için hukuki yardım alabilmeleri gerektiği belirtilmektedir (European Union: European Agency for Fundamental Rights, June 2014:164). AİHM, Abdolkhani ve Karimnia /Türkiye (Başvuru No:30471/08) kararında, bahse konu yabancıların polis merkezinde gözetim altına alındıklarını, kendilerine gözetim altında tutulma kararına karşı yasal yollara başvuru imkanı tanınmadığı için AİHS'nin 5'inci maddesinin 4'üncü fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir (Ekşi, 2014: 32).

AB hukukunda, haksız gözetim altına alınan yabancılara tazminat ödenmesi gerektiği, hüküm altına almaktadır. Avrupa Adalet Divanının tazminata hükmettiği kararlar bulunmaktadır. Avrupa Adalet Divanı, Andrea Francovich and Danila Bonifaci ve diğerleri⁷³ kararında, AB üyesi bir devletin, “80/987/EEC sayılı direktife uymamasından kaynaklanan maddi kayıp ve zararları tazmin etmesi gerekir” hükmüne varmıştır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında⁷⁴ etkili bir yasal yola başvurma ve adil yargılanma hakkı düzenlenmiştir. Temel hak ve özgürlüğü ihlal edilen herkesin mahkemeye başvurabileceği ve makul bir süre içinde adil ve halka açık yargılamadan yararlanma hakkına sahip olduğu, adalete erişim amacıyla yeterli parası olmayanlara adli yardım sağlanacağı hükme bağlanmıştır (md. 47).

⁷³ Judgment of the Court of 19 November 1991. - Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic, Joined cases C-6/90 and C-9/90.

⁷⁴ Şart, Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesinin C serisinin 364'üncü sayısında, 18 Aralık 2000 tarihinde yayımlanmıştır (OJ C 364, 18.12.2000). Bkz. Karayığit, M, Özceviz, G . (2018) Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'na Dair Sistemsel Eksiklikler, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 17 (1), 1-31. DOI: 10.32450/aacd.457822, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/531581> (Erişim 11.02.2019); Batır, K. (2017), Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Çerçevesinde Avrupa Birliği Vatandaşlığı, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 25 (1), 133-159 (<http://dergipark.gov.tr/maruaad/issue/33902/377117>) (Erişim, 07.02.2019).

Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesi⁷⁵, uluslararası koruma başvuru sahiplerine, keyfi gözetim altına almaya karşı koruma sağlamaktadır. Hiç kimsenin sırf sığınma başvurusu yapmaktan dolayı gözetim altına alınamayacağını hükme bağlamaktadır. İdari gözetim, üye devlet tarafından bir başvuru sahibinin seyahat özgürlüğünün kısıtlanarak belirli bir yerde tutulması olarak tanımlanmaktadır (md. 2/h) (European Union: Council of the European Union: 2013).

Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesinde gözetim altına alma işleminin, idari gözetim yerine uygulanabilecek tüm alternatifler değerlendirildikten sonra uygulanabileceği, bu alternatiflerin neler olabileceği hususunda ülkelerin kanunlarına hükümler koyması gerektiği yer almaktadır. AİHM Mikolenko/Estonya (Başvuru No: 10664/05) kararında başvuru sahibinin hemen sınır dışı edilemeyeceği için devletin, gözetim altına almak yerine başka tedbirleri uygulayabileceğine karar vermiştir.

AB hukuku genel olarak bir kişinin sırf sığınma başvurusu yapmasından dolayı gözetim altına alınamayacağını ifade etmektedir. Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesinde, sığınmacıların kimlik ve uyruk tespiti veya doğrulanması; kaçma riski, uluslararası koruma başvurusuna temel oluşturacak bilgilerin gözetim altına almadan temin edilemeyecek olması; topraklarına girmek için başvuran kişilerin haklarına ilişkin usuller kapsamında karar verilmesi; kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması gerektiği durumlar; sınır dışı edilmeyi geciktirmek veya engellemek için uluslararası koruma başvurusu yapılması durumları için gözetim altına alınabilecekleri ifade edilmektedir (md. 8/3).

Avrupa Birliği mevzuatına göre gözetim altına alma işleminin yasal olması için, hem gözetim altına alan birlik ülkesinin kanunlarına hem AB hukukuna hem de AİHS'ye uygun olması gerekir. Gözetim altına alma gerekçelerinin birlik ülkesinin ulusal hukukunda belirtilmesi gerekir. Gözetim altına alma gerekli ve orantılı olmalıdır. Sınır dışı edilecek bir yabancı hakkında gözetim altına alma kararı verilirken gerekli özenin⁷⁶ (Düzeltilmiş Kabul

⁷⁵ Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin düzeltilmiş kabul standartlarına ilişkin 26 Haziran 2013 tarih ve 2013/33/AB sayılı yönetmelik. Avrupa Birliği Resmi Gazetesi tarih 29.06.2013 sayı L180/96.

⁷⁶ Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesinin (2013/33/AB) 9'uncu maddesi gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sadece mümkün olduğu kadar kısa süre için gözetim altına alınabileceğini ve Yönergenin 8'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında belirtilen gerekçeler uygulandığı sürece gözetim altında tutulabileceğini; 8(3)'de belirtilen gerekçelerle ilgili işlemlerin yapılmasında gerekli özenin gösterileceğini, başvurana isnat edilemeyen idari işlemlerdeki gecikmelerin gözetim altına alma işlemine devam hakkı vermeyeceği belirtilmektedir (md. 9/1).

Koşulları Yönergesi md. 9/1) gösterilmesi gerekir (European Union: European Agency for Fundamental Rights, June 2014:153,).

Özel ihtiyaç sahiplerinin gözetim altına alınmasına ilişkin hususlar Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesinin 11'nci maddesinde düzenlenmiştir. Hem AB hukukunda⁷⁷ hem de AİHS'de göçmenlerin ve uluslararası koruma başvuru sahiplerinin gözetim altına alınmalarına ilişkin hukuki güvenceler yer almaktadır. Gözetim altına alma gerekçesi hakkında bilgilendirilme, gözetim altına almanın yargısal denetimi, gözetim altına almanın koşulları, haksız olarak gözetim altına alma tazminatına ilişkin hususlar da Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesinde düzenlenmiştir (European Union: European Agency for Fundamental Rights, June 2014:161).

1.2.4. İdari Gözetim Kararının Usulü

1.2.4.1. İdari gözetim kararı almaya yetkili makam

İdari gözetim kararı almaya yetkili makam valiliktir⁷⁸ (YUKK 57/2). Kolluk tarafından yabancı yakalandıktan sonra, yakalandığı ilin Valiliğine (İl Göç İdaresi Müdürlüğüne) bildirimde bulunulur. Valilik (İl Göç İdaresi Müdürlüğü) 48 saatlik süre içinde yabancı hakkında değerlendirmesini yapar. Hakkında sınır dışı kararı⁷⁹ alınmasına karar verildiğinde, sınır dışı kararından sonra idari gözetim kararı alınıp alınmayacağına dair gerekli değerlendirmesini yapar. İdari gözetim kararı alınmasına karar verildiğinde, ilgili valilik, yabancı hakkında idari gözetim kararı alır.

⁷⁷ Düzeltilmiş Kabul Koşulları Yönergesinin (2013/33/AB) 9'uncu maddesi ve Sığınma Prosedürü Yönetmeliğinin (2013/32/AB) 26'ncı maddesinin 2'nci fıkrası, Geri Dönüş Yönergesi (2008/115/EC) 12'nci maddesi.

⁷⁸ Kişi hürriyetini kısıtlama sonucunu doğuran idari gözetim kararının, Anayasanın 38/a maddesine aykırı olduğu hususuna ilişkin görüşler için bkz. Huysal, B., Şermet, B., "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 57'nci Maddesi Çerçevesinde Hakkında Sınır Dışı Kararı Alınan Yabancıların İdari Gözetimi", 2197, Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan, Cilt II, Beta Yayınevi, Ekim 2014, İstanbul; Anayasanın 19 ve 38'inci maddeleri birlikte değerlendirildiğinde Anayasaya aykırılık içermediğine ilişkin görüş için bkz. Kuşcu, D. "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları", DÜHFD, Cilt:22, Sayı:37, Yıl: 2017, s.241-284; Ekşi, N. (Ağustos 2014), 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda İdari Gözetim, Beta Yayınları, İstanbul, s. 9; Özbek, N. "AİHM Kararları Işığında YUKK'da İdari Gözetimin Uygulandığı Mekanlar Hakkında Ortak Sorunlar", TBB Dergisi 2015 (118), s. 47.

⁷⁹ Konuya ilişkin bkz. Dardağan Kibar E. (2014) "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Sınır Dışı Etmeye İlişkin Hükümlerinin Getirdiği Yenilikler, Danış, D. ve Soysüren, İ. (Editörler), "Sınır ve Sınır dışı, Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinler arası Bakışlar", NotaBene Yayınları, 1. Baskı, s. 182.

YUKK'un 57'inci maddesinin 2'nci fıkrası, valiliğin idari gözetim kararını alırken hangi kıstaslara bakacağına açıklık getirmiştir. Buna göre; Kanunun 54'üncü maddesi kapsamında hakkında sınır dışı kararı alınan yabancılardan kaçma kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye yasal giriş ve Türkiye'den yasal çıkış kurallarını ihlal eden, sahte veya asılsız belge kullanan, Kanunun 56'ncı maddesi kapsamında değerlendirilerek terke davet edilen, ancak kendilerine tanınan sürede herhangi bir geçerli mazeretleri olmaksızın Türkiye'den çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında Valilik tarafından idari gözetim kararı alınır (Ekşi, 2014: 55), (Özbek, 2015:23).

Kanunun aynı maddesinin dördüncü fıkrasında idari gözetim kararını alan makamın, kararı denetlemesi öngörülmektedir. Bahse konu fıkrada ayrıca, idari gözetim kararının devamında zaruret görülmemesi halinde, idari gözetimin sonlandırılıp, belli bir adreste ikamet etme ve belli aralıklarla bildirimde bulunma gibi idari yükümlülükler getirilebileceği ifade edilmektedir (Ekşi, 2014: 55). Ancak, kanunda, idari gözetim kararı alınmadan önce idari gözetim alternatifleri olan imza yükümlülüğü, seyahat ve kimlik belgelerine el konulması, kefalet, teminat verilmesi gibi uygulamalara yer verilmemiş olduğu görülmektedir. Ekşi'ye göre (Ekşi, 2017: 16) YUKK'un 57'inci maddesinde yer alan “*idari gözetimin sonlandırılması*” ifadesinin “*idari gözetim kararının yerine veya idari gözetimin sonlandırılması halinde yabancılara, belli bir adreste ikamet etme ve belli aralıklarla bildirimde bulunma gibi idari yükümlülükler getirilebilir*” şeklinde öngörülmüş olması kanundaki bu eksikliği giderir, fakat kanaatimizce idari gözetim alternatifleri başlıklı ayrı bir düzenleme yapılması bu sorunun çözümü için daha etkili bir yol olur.

1.2.4.2. İdari gözetim süresi

YUKK hazırlanırken, AİHM ihlal kararları⁸⁰ (Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye⁸¹ [Başvuru No: 30471/08]; Charahili/Türkiye [Başvuru No: 46605/07]; Ranjbar ve diğerleri/Türkiye [Başvuru No: 37040/07]; Keshmiri/Türkiye [Başvuru No: 36370/08]; Tehrani ve diğerleri/Türkiye [Başvuru No: 32940/08, 41626/08, 43616/08]; M.B. ve

⁸⁰ Bkz. Ekşi, N. “*AİHM'in Charahili v. Türkiye, Keshmiri v. Türkiye, Ranjbar ve Diğerleri v. Türkiye, Tehrani ve Diğerleri v. Türkiye Davalarında 13 Nisan 2010 Tarihinde Verdiği Kararların Türkçe Tercüme ve İngilizce Metinleri*”, On İki Levha Yayıncılık, Birinci Baskı, Mayıs 2010, İstanbul.

⁸¹ Bkz. Ekşi, N. “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia- Türkiye Davası, Mülteci ve Sığınmacı Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*”, Beta Yayıncılık, 1. Baskı, Ocak 2010, İstanbul. Erkem, N. (Mart 2013), “*Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Kararının Uygulanması-İzleme Raporu*”, İnsan Hakları Ortak Platformu, AİHM Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, Kapasite Geliştirme Derneği, Ankara, [http://www.aihmiz.org.tr/\(Erişim T. 02.04.2018\)](http://www.aihmiz.org.tr/(Erişim T. 02.04.2018))

diğerleri/Türkiye [Başvuru No: 36009/08]; Alipour ve Hosseinzadgan/Türkiye [6909/08, 12792/08, 28960/08]; D.B./Türkiye [Başvuru No: 33526/08]; Dbouba/Türkiye [Başvuru No: 15916/09]; Kurkaev/Türkiye [Başvuru No: 10424/05]; Moghaddas/Türkiye [Başvuru No: 46134/08]; Z.N.S. v. Türkiye Davası⁸² [Başvuru No: 21896/08]; Asalya/Türkiye [Başvuru No: 43875/09], Yarashonen/Türkiye [72710/11], Jabari/Türkiye [Başvuru No: 40035/98] vb.); AİHS (süre ile ilgili 5/2, 5/3, 5/4 madde hükümleri) ve AB Göç ve İltica Mevzuatı da dikkate alınmıştır. AİHM içtihatlarında, AİHS'in 5'inci maddesinin 1'inci fıkrasında belirtilen hükümlere uygun olarak, devletlerin, ülke topraklarına izinsiz giriş yapan yabancıları, sınır dışı etme ya da geri verme maksadıyla özgürlüğünden yoksun bırakabileceklerine vurgu yapar. Aynı zamanda da, sınır dışı maksadıyla özgürlüğünden yoksun bırakma konusunda bir karar alma, bu kararda da barındırma süresini, süre uzatımına ilişkin usulü belirleyen yasal hükümlerin bulunması gerektiğine işaret eder (Erkem, Mart 2013: 6). Bu kapsamda YUKK'da idari gözetim kararı, süresi, süre uzatımı hususları detaylı olarak ele alınmıştır (Ekşi, 2012: 74-110; 214: 55).

İdari gözetim süresi YUKK'un 57'nci maddesinin 3'üncü fıkrası ve 68'inci maddesinin 5'inci fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre; uluslararası koruma başvurusu sahiplerinin idari gözetimi otuz günle sınırlandırılmış, diğer yabancıların idari gözetimi ise 6 ayla sınırlandırılmış, bu sürenin uluslararası koruma kapsamı dışındaki yabancılar için, yabancının işbirliği yapmaması veya ülkesi ile ilgili doğru bilgi ve belgeleri vermemesi nedeni ile sınır dışı işleminin gerçekleştirilememesi durumunda, en fazla altı ay daha uzatılabileceği hükme bağlanmıştır.

Ayrıca kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmeliğin “İdari Gözetim Kararının Gözden Geçirilmesi” başlıklı 61'inci maddesinde idari gözetim kararının devamına gerek olup olmadığının aylık olarak değerlendirilmesi gerektiği; sınır dışı etme kararının, yabancı, hakkında idari gözetim kararı alındıktan sonra altı ay içinde yerine getirilemeyeceğinin öngörülmesi halinde; hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınan yabancının Kanunun 55'inci maddesi kapsamına girdiğine dair ciddi emarelerin ortaya çıkması durumunda, idari gözetime dayanak oluşturan kaçma kaybolma riskinin ortadan kalkması durumunda; yabancının gönüllü geri dönüş desteğine başvurması halinde, idari gözetimin devamına

⁸² Bkz. Ekşi, N. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Z.N.S. v. Türkiye Davası (Başvuru No: 21896/08), Karar: Strazburg 19 Ocak 2010, Türkçe Tercümesi ve İngilizce Metni”, On İki Levha Yayıncılık, Birinci Baskı, Ocak 2010, İstanbul

gerek olmadığı değerlendirilmektedir. Ancak anılan hükümlerin yerine getirilmesinde kanunun 54'üncü maddesinin (b), (d), (k) bentlerinin hükümleri hariç bırakılmıştır.

1.2.4.3. İdari gözetim kararına karşı başvuru yolları

YUKK'un 57'nci maddesinin 6'ncı fıkrası ile 68'inci maddesinin 7'nci fıkrası birebir aynı içeriğe sahiptir. Sınır dışı etmek üzere idari gözetim ve süresi başlıklı 57'nci maddesinin 6'ncı fıkrası ve uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimi başlıklı 68'inci maddesinin 7'nci fıkrası idari gözetim kararının iptali için hangi makama başvurulacağını düzenlemektedir. Bahse konu kanun maddelerinde idari gözetim altına alınan yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatının idari gözetim kararının iptali için sulh ceza hakimine başvurabileceği⁸³, sulh ceza hakimine başvurunun idari gözetimi durdurmadığı, yabancının, bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa itiraz dilekçesini idareye de verebileceği, idarenin, yabancının verdiği dilekçeyi yetkili sulh ceza hakimine ulaştırmakla mesul olduğu, sulh ceza hakiminin incelemesini, beş gün içinde sonuca bağlayacağı, sulh ceza hakiminin kararının kesin olduğu⁸⁴, ancak idari gözetim şartlarının ortadan kalktığı ya da değiştiği gerekçesi ile yabancının veya yasal temsilcisinin ya da avukatının yeniden sulh ceza hakimine başvurulabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca 19/3/1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanununa göre, yargıya başvuranlardan avukatlık ücretini karşılayamayanlara avukatlık hizmeti sağlanacağı hükme bağlanmıştır.

Ekşi (2014:80-81), idari bir işleme karşı Sulh Ceza Hakimliğine başvurulmasının isabetli olmadığını, etkin bir denetimin sağlanması için idari yargıya başvurulması gerektiğini değerlendirmektedir. Kanunda idare mahkemeleri yerine sulh ceza hakimliklerinin görevlendirilme sebebi⁸⁵ olarak sulh ceza hakimliklerinin daha yaygın bir şekilde illerde teşkilatlanmış olması gösterilmektedir (Çelikel, 2018:142).

⁸³ İdari Gözetim kararına karşı Sulh Ceza Hakimine başvuru ile CMK'ya göre gözaltına alınan kişinin Sulh Ceza Hakimine başvurusu hususuna ilişkin karşılaştırma için Huysal, B., Şermet, B., "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 57'nci Maddesi Çerçevesinde Hakkında Sınır Dışı Kararı Alınan Yabancıların İdari Gözetimi", s. 2216-2217, Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan, Cilt II, Beta Yayınevi, Ekim 2014, İstanbul.

⁸⁴ Sulh Ceza Hakiminin kararının kesinliğinin değerlendirilmesine ilişkin bkz. Huysal ve Şermet 2218.

⁸⁵ Bkz. Bayraktaroğlu Özçelik, G., "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi, TBB Dergisi, 2013, s. 240.

1.2.4.4. İdari gözetim altına alma sebepleri

Hakkında sınır dışı kararı alınan yabancılardan, kaçma ve kaybolma riski bulunanlar; Türkiye'ye giriş ve Türkiye'den çıkış kurallarını ihlal edenler; sahte ya da asılsız belge kullananlar; kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayanlar; kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında idari gözetim kararı alınır (YUKK md. 57/2).

Bu hükümden, hakkında sınır dışı etme kararı verilen yabancıların hepsinin değil; Türkiye'ye yasalarca belirlenen usule uygun olarak giriş yapmayan ve Türkiye'den yasalarca belirlenen usule uygun olarak çıkış yapmayanlar ile kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanların, idarî gözetim altında tutulabileceği anlaşılmaktadır (Özbek, 2015: 23).

Refakatsiz çocuklar⁸⁶, YUKK'un 56'ncı maddesine göre terke davet edilen yabancılar (Türkiye'ye yasal yollarla girmiş olup vize veya ikamet ihlalinde bulunan, çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilen yabancılar⁸⁷), hamileler, insan ticareti mağdurları, ciddi sağlık sorunu bulunanlar ve yaşlılar, hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavileri devam eden ve sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkanı bulunmayan yabancılar hakkında idari gözetim kararı alınmaz.

1.2.5. Haklarında İdari Gözetim Kararı Alınan Yabancıların Hakları

1.2.5.1. Avukata erişim ve adli yardımdan faydalanma hakkı

YUKK'un 57'inci maddesinin 5'inci fıkrası idari gözetim kararının, ilk altı aydan sonra yapılacak süre uzatımının ve idari gözetimin devam edip etmemesi gerektiğine yönelik

⁸⁶ Refakatsiz Çocuk: Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu ifade eder (YUKK Madde 3/1-m). 20.10.2015 tarih ve 152065 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Refakatsiz Çocuklar Yönergesi. Bu Yönerge, 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 66'ncı ve 91'inci maddesi, 24.05.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 15.07.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile 29.03.2015 tarihli ve 29310 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğine dayanılarak hazırlanmıştır. Bahsi geçen yönergeye göre refakatsiz çocukların bakımı, barındırılmaları Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yerine getirilir.

⁸⁷ YUKK'un 56'ncı maddesi kapsamında terke davet edilen yabancılar, kendilerine tanınan süre içinde Türkiye'den çıkış yapmazlarsa, çıkmamalarına gerekçe gösterecekleri makul bir mazeretleri de yoksa bu yabancılar hakkında idari gözetim kararı alınır.

her ay yapılması gereken değerlendirme sonuçlarının gerekçesi ile birlikte yabancının kendisine veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilmesi hükmüne yer vermektedir. Aynı fıkra da yabancının bir avukat tarafından temsil edilmemesi durumunda, kararı yargıya götürebilmesini teminen yabancının kendisine veya yasal temsilcisine kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgi verilmesi hükmüne bağlanmıştır. İdari gözetim kararına karşı yargı yoluna başvuranlardan avukatlık ücretini ödeyemeyenlere, bu yönde bir talepleri olması halinde 19.03.1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanuna göre avukatlık hizmeti sağlanmaktadır (YUKK md. 57/7).

Geri gönderme merkezlerinde sağlanacak hizmetler arasında avukata erişim ve de görüşme yapabilme yer almaktadır (YUKK md. 59/1-b). Yabancının avukatla görüşme isteğini yazılı olarak talep etmesi, avukatın görüşmek istediği yabancının bilgilerini de içeren başvuru dilekçesini idareye sunması kaydıyla, avukat, yabancı ile görüşebilecek ve yabancının dosyalarını inceleyebilecektir. Barınanların avukatları ile görüşmeleri, konuşmalarının duyulmayacağı ancak görevlilerin görebileceği bir ortamda gerçekleştirilir (18.02.2016 tarihli GGM ÇUEH Yönergesi, md. 52).

AİÖK Standartlarına (CPT/Inf/E (2002) 1 Rev. 2010) göre, avukata erişim hakkı gözetim altında tutulma süresince geçerli olmalı ve avukatla görüşme hakkının yanı sıra yetkililer tarafından yabancılarla mülakat yapılırken avukatın hazır bulunmasını da kapsamalıdır (paragraf 31). AİÖK standartlarında “*Özgürlükten yoksun kılmanın başlangıç aşamalarındaki temel haklar*” başlığında üç haktan bahsedilmektedir. Bunlar; bir avukata erişebilme, bir tıp doktoruna erişebilme ve bir akrabayı veya tercih ettiği bir üçüncü şahsı hürriyetini kısıtlayıcı tedbir hakkında bilgilendirebilmedir (paragraf 81). Avukata erişim hakkı, avukatla özel görüşme yapabilme, ikamet, gözetim altında barındırılma ve sınır dışı edilme ile ilgili konularda hukuki danışmanlığa erişim hakkını kapsamalıdır. Düzensiz göçmenler, kendi başlarına bir avukat atayacak ve ücretini ödeyecek durumda değilse, adli yardıma erişimden faydalanabilmelidirler (paragraf 82).

1.2.5.2. Hakkında yapılan işlemlere ilişkin bilgilendirilme hakkı

AİÖK Standartlarına (CPT/Inf/E (2002) 1 Rev. 2010) göre, idari gözetim altına alınan yabancılar, haklarında idari gözetim kararı alınır alınmaz gecikme olmaksızın, kendi

dillerinde veya anladıkları bir dilde, hakları ve haklarında yapılan işlemler konusunda bilgilendirilmelidirler (paragraf 30).

AİÖK ziyaret ettikleri bazı ülkelerde bu kuralların yerine getirildiğini, bazılarında ise getirilmediğini gözlemlemiş, yabancıların hukuki durumlarının kendilerine anladıkları bir dilde anlatılmadığını ifade eden barınanlarla karşılaşmış, bunun üzerine gözetim altında tutulanlara uygulanacak prosedürü anlatan ve haklarını açıklayan bir belge verilmesine karar vermiştir. Bu belgenin en çok konuşulan dillerde hazırlanması ve gerekli olduğunda bir tercümandan yararlanılması gerektiğini değerlendirmiştir (CPT/Inf/E (2002) 1 Rev. 2010, paragraf 30).

İdari gözetim kararı, idari gözetim kararının değerlendirilmesi, değerlendirme sonucunda sürenin uzatılması ya da idari gözetimin sonlandırılması gibi hususlar gerekçeleriyle birlikte yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Yabancıyı temsil eden bir avukat yoksa bizzat yabancıнын kendisi veya yasal temsilcisi, idari gözetim kararına karşı itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir (Ekşi, 2014: 52).

Barınanlara, merkezde kaldığı süre içinde sahip olduğu hakları ve sorumlulukları, geri gönderme süreci, gönüllü geri dönüş prosedürü, merkeze girişlerinin yapıldığı sırada derhal, merkezde barındırıldıkları süre içerisinde de makul sürelerle anlayacakları dilde yazılı/sözlü; engelliler için engel durumlarına göre anlayabilecekleri şekilde bilgi verilir. Bilgi verildiğine ilişkin tutanak düzenlenir ve barınanın imzası alınarak dosyasında saklanır. Barınanları bilgilendirmek ve yönlendirmek amacıyla, dünyada yaygın olarak kullanılan dillerde bilgilendirme metinleri hazırlanarak kayıt biriminde ve binada uygun yerlerdeki duyuru panolarına asılır. Panolardaki duyurular düzenli olarak güncellenir. Ayrıca merkezde uyulması gereken kuralları içeren dünyada yaygın olarak kullanılan dillerde bir kılavuz hazırlanarak barınanların kullanımına sunulur. Çocukların hakları konusunda bilgilendirilmelerine ayrıca özen gösterilir. Adli yardım konusunda tüm barınanlara gerekli bilgilendirme yapılır (GGM Yönergesi, md. 15).

1.2.5.3. Ailesi ile görüşme hakkı

İdari gözetim altında geri gönderme merkezinde barındırılan yabancılar; eşleri, vasileri, üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci dereceye kadar kayın hısımları ile merkezde

ziyaretçilerle görüşme için tahsis edilen odada görüşme yapabilirler (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 51/1). Barınanın akrabaları dışında; adı, soyadı, telefon numarası ve adresini bildirdiği ziyaretçileri ile görüşmelerine, merkez müdürünce zaruri hallerde izin verilebilir. Merkez müdürünce verilen izinler hariç olmak üzere, görüşmeler, tatil günleri dışında ve çalışma saatleri içinde, bu iş için ayrılan görüşme yerlerinde, konuşulanların duyulamayacağı, ancak güvenlik nedeniyle görüşmenin görülebileceği bir biçimde yapılır (GGM Yönergesi, md. 42).

AİÖK Standartlarında (CPT/Inf/E (2002) 1 Rev. 2010), bu konudaki düzenlemelerin gözetim altında bulunan düzensiz göçmenlerin avukata, doktora danışabilme ve Sivil Toplum Kuruluşu (STK) temsilcilerinin, aile üyelerinin veya diledikleri diğer kişilerin ziyaretlerini kabul edebilme ve onlarla telefonla iletişim kurabilme olanağı tanıyacak şekilde yapılması tavsiye edilmektedir (paragraf 87).

1.2.5.4. Telefon hizmetine ve dış dünyaya erişim hakkı

Geri gönderme merkezinde barındırılan yabancılara telefon hizmeti verilmektedir. Bu hizmetlere nasıl erişim sağlayacaklarına dair hususlar GGM ÇUEH Yönergesinde belirtilmektedir. Buna göre; merkezin fiziki koşulları göz önünde bulundurularak yeteri kadar ankesörlü telefon, yabancılardan ortak kullanım alanlarında bulundurulur (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 49).

Barınanlar, ziyaretçileriyle mesai saatleri içerisinde, havalandırma ve yemek saatleri dışında görüşebilir. Ziyaretçilerin, merkezin düzen ve güvenliğini, barınanların sağlığını bozabilecek nitelikteki madde ve eşyaları ile her türlü iletişim araçları ve taşıma izin belgesi olsa dahi silahları ile merkeze girmesi yasaktır. Ziyaret sırasında barınanlara para, kıymetli evrak, eşya ve yiyecek verilmesi yasaktır. Ziyaretçilerin barınana vermek üzere beraberinde getirdikleri para ve eşya merkez müdürlüğü personeline tutanak ile teslim alınır ve barınanın isteği merkez müdürünün ihtiyaç ile orantılı olarak uygun görmesi durumunda barınana verilir (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 51).

AİÖK Standartlarına göre de (CPT/Inf/E (2002) 1 Rev. 2010), gözetim altında tutulan yabancılardan, gözetim altında tutuldukları süre boyunca dış dünya ile iletişimi sürdürme, özellikle telefon kullanma, ziyaret edilme hakkına sahip olmalıdır (paragraf 31).

Aile ve diğer ziyaretçilerle yüz yüze görüşme yapabilme bir ayrıcalık değil, haktır. Bu ziyaretler, idari gözetim altında barındırılan yabancılar için, içinde buldukları durumla başa çıkabilmelerine ve sonrasında hayata hazırlanabilmelerinde önemli unsurdur⁸⁸. Ülke olarak dış dünya ile iletişim teşvik edilmelidir. Ancak terör eylemleriyle iltisaklı kişiler için güvenlik tedbiri olarak kısıtlamalara gidilebilir. Gözetim altında tutulan yabancılar akrabaları, arkadaşları ve talep etmeleri halinde dini, uluslararası örgütler ve/veya sivil toplum kuruluşları ile iletişim kurabilmeliler. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin BMMYK temsilcilerine erişim hakları olmalıdır. Gözetim altında tutulan yabancıların gazete, televizyon ve/veya dergilere günlük olarak erişimleri sağlanır. Talepleri halinde konsolosluk görevlilerine veya diğer diplomatik misyonlara kolayca erişim sağlayabilmelidir (BMMYK, 2014:143-147).

1.2.6. İdari gözetime alternatif yöntemler

İdari gözetim, çoğu devlet tarafından göç yönetim stratejilerinin bir parçası olarak, özellikle sınır dışına bir hazırlık olarak, mülteciler, sığınmacılar ve diğer göçmenler için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Refugee Studies Centre, Eylül 2013: 1).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yayımlanan “*Göçmenlerin Gözaltına Alınmasının İzlenmesi Uygulama Kılavuzunda*”, idari gözetim alternatifleri yerine “*gözaltı alternatifleri*” kullanılmıştır. Bu terimin, hukuki bir terim olmamakla birlikte, bir takım koşullara bağlı olarak, sığınmacılar, mülteciler ve göçmenlerin hareket özgürlüklerine kısıtlama getirilmesi, toplum içinde yaşamalarına olanak sağlayan mevzuat, politika ve uygulamaya atıfta bulunmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. İdari gözetim alternatiflerinin, idari gözetime kıyasla, hareket özgürlüğüne daha az sınırlamalar getirdiği açıktır (BMMYK, 2014: 207).

Sığınmacıların gözaltına alınmasına ve gözaltı alternatiflerine ilişkin geçerli kriterler ve standartlar hakkında kılavuz ilkelerde, bazı idari gözetim alternatiflerine yer verilmiştir. Bu kılavuzda kullanılan gözaltı ifadesi, idarenin uyguladığı idari gözetim anlamında

⁸⁸ İdari gözetimin akıl sağlığını olumsuz etkilediğine dair yorumlar için bkz. Provera, M. (Şubat 2015), “The Criminalization of Irregular Migration in the European Union”, No. 80, FP7 Research Project for New European Crimes and Trust-Based Policy, page 29, Centre for European Policy Studies, Brüksel, Belçika, <https://www.ceps.eu/system/files/Criminalisation%20of%20Irregular%20Migration.pdf> (Erişim T. 08.02.2019)

algılanmaktadır. Aksi durumda gözaltı kararı idari bir karar değil adli mercilerin vereceği bir karardır. Kılavuzda sığınmacıların idari gözetim alternatiflerine yer verilmiş, düzensiz göçmenlerin idari gözetim alternatiflerine ilişkin her hangi bir ifadeye rastlanmamıştır (BMMYK, 2012: 34-36).

İdari gözetim kararı alınması gerekiyorsa, yabancı tarafından yapılan ihlal ile orantılı bir şekilde değerlendirilmesi ve belli bir adreste ikamet ettirme, belli aralıklarla ilgili idari birime bildirimde bulunma gibi alternatifler değerlendirilerek, bunların yetersiz kalması durumunda son çare olarak başvurulmalıdır (BMMYK, 2014: 27).

Devletler tarafından idari gözetim kararı alma gerekçeleri arasında bulunan düzensiz göçmenlerin kendilerini tanıtıcı herhangi bir belgelerinin bulunmayışı, kaçma kaybolma riskleri gibi gerekçelerin, devletlerin yasal mevzuatlarında etraflıca belirtilmesi gerekir (BMMYK, 2014: 27).

Uluslararası insan hakları hukuku ve standartları, göçmenlerin idari gözetim altına alınmalarının, her bir vakada yeterli ancak daha az zorlayıcı diğer önlemler uygulanamadığında, en son çare olarak kullanılabilmesine açıklık getirmektedir (International Detention Coalition [IDC], 2015: 71).

Revize edilen Kabul Koşulları Yönetmeliğinin (2013/33/EU) 8'inci maddesinin 4'üncü fıkrası, devletlerin kendi ulusal yasalarında gözetim altına alma alternatiflerine ilişkin kural koymaları gerektiğini belirtmiştir (European Union: European Agency for Fundamental Rights, Haziran 2014).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda, hakkında idari gözetim kararı alınmış olan ve Valilik tarafından aylık veya gerek görüldüğünde yapılan değerlendirme sonucunda idari gözetim kararının devamına gerek olmadığına kanaat getirildiğinde idari gözetimin hemen sonlandırılacağına ve idari gözetim kararı sonlandırılan yabancılara, ne tür bir yükümlülük getirileceğine dair hüküm yer almaktadır (YUKK 57/4). Buna göre idari gözetiminin devamına gerek olmadığına kanaat getirilen ve gözetimleri sonlandırılan yabancılar, belli bir adreste ikamet edebilir, belirlenen şekilde bildirimde bulunabilir. Burada idari gözetim alternatiflerinden belli bir adreste ikamet etme ve bildirim yükümlülüğüne yer verilmektedir. Ancak çalışmada daha önce de belirtildiği gibi, hakkında hiç idari gözetim

kararı alınmamış olan yabancılara yönelik idari gözetim alternatifleri hususunda kanunda herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

İdari gözetim ve idari gözetim alternatifleri karşılaştırıldığında; alternatiflerin daha az maliyetli ve daha insancıl olduğu, sağlık açısından daha faydalı olduğu, insan haklarına daha uygun olduğu; çözüm sürecine katılımı güçlendirdiği, gönüllü geri dönüşü artırdığı, uzun süre gözetim altında tutulmayı, geri gönderme merkezlerinin kapasitesinin aşılmasını engellediği söylenebilir (IDC, 2015:III).

1.2.6.1. Seyahat belgelerinin teslim edilmesi

Yabancının, ülkeden transit geçeceği ya da kaçacağı konusunda yüksek risk görülürse, yetkili makamlar, göçle ilgili konular çözülene kadar, kişinin pasaport vb. seyahat belgelerine el koyabilir. Bu kısa zaman periyotları için, izinsiz çalışmak üzere bir bölgeye giriş hakkı kazanmak üzere, sığınma sürecinin kullanılmasını azaltmada etkili bir strateji olarak görülmektedir. Yetkili makamlar, bu tür belgeleri güvenli yerlerde saklarlar ve yabancılar, ülkeden gönüllü olarak ayrılmak istediklerinde, geri alabilirler. Bunun yanında, bu belgelerin yerine yabancılara günlük faaliyetlerini devam ettirebilmeleri ve onların gereksiz yere gözetim altına alınmalarını engellemek için kimlik yerine geçecek gerekli belgelerin verilmesi gerekir. Bu strateji, Macaristan, Avusturya, Ürdün, Polonya, Hırvatistan ve Kanada'da kullanılmaktadır (International Detention Coalition, 2015: 66).

Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin kimlik veya seyahat belgelerini teslim etmeleri istenebilir. Kimlik veya seyahat belgesini teslim edenlere ülkede kalabilmeleri ve/veya toplum içinde yaşamalarına izin verecek oturum belgesi düzenlenmelidir (BMMYK, 2012: 34).

1.2.6.2. Bildirimde bulunma

Yetkili makamlara belli aralıklarla bildirimde bulunma, en sık kullanılan alternatiflerden biridir. Bildirimde bulunma, yabancının yetkili makamlarla kontak halinde olmasını sağlayan bir izleme mekanizması işlevi görür. Kişilerin bizzat bildirimde bulunmaları, belirlenen aralıklarda belli bir yerde (göç ofisi, polis merkezi vb.) hazır bulunmalarını gerektirir. Bu nedenle, sıklıkla kayıt belgelerinin huzurlarında imzalanmasını

talep ederler. Telefonla bildirimde bulunma, kişinin belirlenen zamanda (bazen belirlenen telefon numarasından) belli bir numaradan aranmasını gerektirir ve ses tanıma teknolojisi kullanılarak kişinin beyanının kaydedilmesini gerektirir. Çoğu durumda, bildirimde bulunma sıklığına, yetkili makamlar ya da mahkemeler karar verirler. Hassas durumda olanlar ya da hamileler daha çok telefonla bildirimde bulunurlar. Bildirimde bulunma sıklığı gerektiğinde değiştirilebilir. Ülkeden çıkarma süresi yaklaştıkça bildirimde bulunma sıklığı artırılır. Diğer taraftan kişi bildirimde bulunma yükümlülüğüne sıkı sıkıya uyarsa daha az zahmetli bildirimde bulunma koşulu getirilir (International Detention Coalition, 2015: 66-67).

Türkiye’de, idari gözetim kararı sonlandırılarak (YUKK 57/4) imza yükümlülüğüne tabi tutulan yabancılar, bu imza yükümlülüklerini, idari yükümlülüğü getiren il sınırları içerisinde yerine getirmek zorundadırlar. İmza yükümlülüğü getirilen il sınırlarından izinsiz olarak çıkılması durumunda, kaçma kaybolma riskinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.2.6.3. Belli bir adreste ikamet etme

Yabancıların, belirli bir adreste ikamet etmelerini sağlama, birçok devlet tarafından farklı sebeplerle kullanılmaktadır. Bazı devletler, yabancıların davalarının gidişatı ile ilgili resmi tebliğleri alabilmelerini sağlamak için bu mekanizmayı kullanırlar; bazıları ise, yabancıların hareketlerini izlemek ve yabancıların yetkili makamlar tarafından toplum içine yerleştirilmelerini sağlamak için bir kayıtlı adres kullanırlar. Farklı amaçlara bağlı olarak kaydedilen bu adres, kişinin kişisel adresi, ikamet adresi ya da kişinin yasal temsilcisinin adresi gibi başka bir adres olabilir (International Detention Coalition, 2015: 66).

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan ve henüz statüsü verilmeyen yabancılar için idari gözetim alternatifi olarak uydu şehirlerde ikamet ettirme kullanılmaktadır. Uydu şehirlerden birine yerleştirilen yabancıların, bu şehirden ayrılmak istemesi durumunda, bulunduğu ildeki Valilikten (İl Göç İdaresi Müdürlüğü-İGİM) izin alması gerekir (Ekşi, 2017: 59).

1.2.6.4. Kefalet

İdari gözetim altına alınması değerlendirilen kişinin bir yakını ve sivil toplum kuruluşları, bu kişiye kefil olabilirler. İdari gözetim altına alınacak kişinin gerektiğinde idari ve adli makamlar önünde hazır bulundurulacağına dair kefilin taahhütte bulunması gerekir. Kefil, verdiği taahhüde uymadığında kendisine para cezası uygulanır (Ekşi, 2017: 60), (BMMYK, 2012: 42), (Özkan, 2017: 153).

1.2.6.5. Teminat verilmesi (kefaletle serbest bırakma)

Bu alternatif uygulaması, idari gözetim altına alınan, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin haklarındaki idari gözetim kararının sonlandırılarak kefaletle serbest bırakılmak üzere başvuruda bulunmalarına olanak tanır. Uluslararası koruma başvuru sahiplerine kefalet olanağının sunulabilmesi için, kefalet duruşmalarının tercihen otomatik olarak yapılması gerekir. Buna alternatif olarak, uluslararası koruma başvuru sahiplerine müsait olma durumları ile ilgili bilgi verilmeli ve bu kişiler erişilebilir ve etkin olmalıdır. Kefalet erişiminin sağlanmasında, hukuk müşavirine (avukata) erişim önemlidir. Belirlenen kefalet miktarı, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin özel durumları dikkate alınarak makul bir tutar olarak belirlenmeli ve kefalet sisteminin uygulanmasını engelleyerek bu sistemi teoride bırakacak kadar yüksek olmamalıdır (BMMYK, 2012: 43).

Kefalet sistemi, daha az parası olan veya toplulukta bağlantıları olmayan kişiler açısından ayrımcılık niteliği taşıma eğilimindedir. Bu nedenle, kefalet sisteminin olduğu yerde, devletlerin uluslararası koruma başvuru sahiplerinin para vermelerini gerektirmeyecek seçenekleri⁸⁹ bulmaları teşvik edilir. Sistematik olarak uluslararası koruma başvuru sahiplerinin kefalet ödemesinin öngörülmesi ve bunu gerçekleştirememeleri durumunda idari gözetim altına alınmaları (veya idari gözetim altında barındırılmalarına devam edilmesi) sistemin keyfi olduğunu ve bireysel koşullara göre planlanmadığını gösterir (BMMYK, 2012: 43).

⁸⁹ Para yerine ziynet eşyası verilmesi ya da teminatın sivil toplum kuruluşları ve üçüncü şahıslar tarafından yatırılması mümkün olmalıdır (Ekşi, 2017: 60).

1.2.6.6. Elektronik izleme ve ev hapsi

Elektronik izleme ya da elektronik bir cihaz vasıtasıyla izleme “Kişisel Tanımlama Cihazı” olarak adlandırılan, elektromanyetik bir cihaz vasıtasıyla yapılan bir takip sistemidir. Kişisel tanımlama cihazı, büyük siyah bir saate benzemektedir. Kişilerin el veya ayak bileklerine takılır. Bileğe takılan bu cihaz, kişilerin ev telefonlarına takılan, kutu şeklinde bir cihazla alınan sinyali yollamaktadır, böylelikle yetkililer otomatik olarak o numarayı çaldırır ve kişinin telefonunun kapsama alanı içinde olup olmadığı anlaşılır (UNHCR, 2006: 36).

Elektronik izleme sistemi, Türkiye’de, yabancıların sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya kadar, haklarında devam eden idari işlemler sürecinde, idari gözetim altına alınmayan yabancılar için, idari gözetime alternatif bir yöntem olarak uygulanmamaktadır.

1.3. Geri Gönderme Merkezlerinde Barındırılan Yabancılar

1.3.1. Barındırılan Yabancılar

Geri Gönderme Merkezlerinde iki grup yabancı barındırılmaktadır. Bunlardan birinci grubu ülkelerine geri gönderilmek üzere hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınan yabancılar, ikinci grubu ise uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar oluşturmaktadır. Uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar hakkında, ancak kimlik bilgilerinin doğruluğuna ilişkin ciddi şüphe bulunması ve bu bilgilerin tespiti amacıyla, sınır kapılarında usulüne aykırı olarak ülkeye girmesini önlemek için, idari gözetim altına almadan uluslararası koruma başvurusuna dayanak oluşturan durumların belirlenememesi halinde, kamu düzeni veya kamu güvenliği yönünden ciddi tehdit söz konusu olması durumunda idari gözetim kararı alınır. Bu sayılan durumları incelenene kadar (maksimum 30 gün) geri gönderme merkezinde barındırılabilirler.

1.3.2. Geri Gönderme Merkezinde Barındırılan ve Durumu Özellik Arz Eden Yabancılar

1.3.2.1. Hassas gruplar (özel ihtiyaç sahipleri)

Özel ihtiyaç sahibi; “*Refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan anne veya baba, işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişi*” olarak tanımlanmaktadır (YUKK Uygulama Yönetmeliği, md. 3/v).

Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes hassas durumdadır. Ancak, bazıları diğerlerine göre daha hassas durumdadır ve bu kişiler için özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları yerlerde daha özel tedbirlerin alınması elzemdir. Özgürlüğünden yoksun bırakılma bağlamında hassasiyet; yaş, cinsiyet/toplumsal cinsiyet, eğitim seviyesi, dil, psikolojik ve bedensel sağlık durumu, cinsel eğilim, sosyal izolasyon ve bireyin buna gösterdiği direnç gibi sayısız durumlara bağlı olarak artar. Hassas durumda olanların idari gözetim⁹⁰ altında barındırılmaları istisnadır ve ancak diğer alternatifler değerlendirildikten sonra, son çare olarak başvurulmalıdır. Hassas durumdakiler için son çare olarak gözetim altına alma uygulandığında, gözetim koşullarının, bireylerin özel durumlarına uygun olması sağlanmalıdır (BMMYK, 2014: 179).

1.3.2.1.1. Çocuklar

Çocuk, “*Henüz on sekiz yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişi*” olarak tanımlanmaktadır (YUKK Uygulama Yönetmeliği, md. 3/e).

Geri gönderme merkezlerinde çocukların yüksek yararı gözetilir. Aileler, merkezin fiziki koşulları uygunsa bir arada barındırılır. Çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları için Milli Eğitim Bakanlığınca (MEB) gerekli tedbirler alınır (YUKK/59).

⁹⁰ Konuya ilişkin bkz. Özkan, I. “Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Değişikliklerle”, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin yayıncılık, Ekim 2017, Ankara, ss.153-155.

Geri gönderme merkezlerinde açık ve kapalı çocuk oyun alanları tesis edilir. Çocukların geri gönderme merkezinin ortamından uzaklaşabilmelerini teminen, çocuklarla sosyal çalışmacılarla, psikologlarla çeşitli aktiviteler yapmaları sağlanır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde “Çocukları ilgilendiren her türlü eylemde çocuğun yüksek yararının gözetilmesinin gerekliliği” temel kılavuz ilkelerdendir. İlke olarak uluslararası koruma başvuru sahiplerinin ve diğer göçmen çocukların hiçbir suretle gözetim altında tutulamayacağı ancak diğer durumlar değerlendirildikten sonra son çare olarak kısa süreli olarak uygulanabileceği genel ilke olarak kabul edilmektedir. Çocuk Hakları Komitesi Kılavuzunda ise, çocukların kendilerinin veya ebeveynlerinin göçmen statüsü nedeniyle kesinlikle cezalandırıcı tedbirlere tabi tutulamayacağı ve gözetim altına alınmaları durumunda çocuğun yüksek yararı ilkesinin ihlal edileceği ve çocuk hakları ihlaline sebebiyet vereceği belirtilmektedir. Çocukların gözetim altında tutulmaları durumunda kendileri için gerekli olan koşulların sağlanması gerekir. Gözetim altında tutma işleminin kendisi, çocuğun sağlıklı gelişimi üzerinde derin ve olumsuz etki bırakmaktadır. Kısa süreli de olsa gözetim altında tutma işlemi, koşullardan bağımsız olarak çocukların fiziksel ve psikolojik durumlarını etkileyebilir. Gözetim altında tutulan bireyler, genel olarak, depresyon, huzursuzluk, uykusuzluk, kabus görme, yatağını ıslatma gibi travma sonrası stres bozukluğuna işaret eden semptomlar sergiler. Umutsuzluk ve korku duyguları, çocukları, kendilerine ve başkalarına zarar verme eğilimine yöneltebilir (BMMYK, 2014: 183).

Refakatsiz ve ebeveynlerinden ayrı düşmüş çocuklar genel bir kural olarak gözetim altında tutulamaz. Çocuklara, refakatsiz olmaları veya ebeveynlerinden ayrı düşmüş olmaları veya göçmenlik statülerine bağlı olarak gözetim altına alma işlemi uygulanamaz (BMMYK, 2014: 185).

KBM ile GGM ve İTMSE İaşe Yönergesinde, günde üç öğün yemek verildiği, bu öğünlerden ikisinde sıcak yemek verildiği, günlük kalori hesaplamasının yapıldığı; hamilelere, annesiyle kalan küçük çocuklara, emzikli kadınlara durumlarına uygun ek gıda verildiği; çocuklara süt ve mama verildiği ifade edilmektedir. Barınanların günde en az bir saat açık havaya erişimlerinin sağlandığı yer almaktadır.

1.3.2.1.2. Engelliler

Zihinsel ve bedensel engelli kişilerin gözetim altında tutuldukları görülmektedir. Göçmenlerin gözetim altında tutuldukları yerlerde bu gruptaki kişiler için yeterli donanım bulunmamaktadır. Bu durum, mevcut olan sağlık sorunlarının daha da artmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple, zihinsel engelli kişiler kesinlikle gözetim altında tutulmamalıdır. Gözetim altına alma yerine, sağlıklı ilgili kurumlarda kendilerine gerekli bakım sağlanmalıdır. Gözetim altına alma alternatiflerinin uygulanmaması durumunda işkence ve kötü muamele, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırmaya yol açabilir. Bedensel engelli kişiler için koşulların makul bir şekilde uygun hale getirilmesi gerekir (BMMYK 2014: 189). Bedensel engelli kişiler için telefonla bildirimde bulunma alternatif yöntemi uygulanabilir (BMMYK 2012: 32).

AİHM, Asalya v. Türkiye (Başvuru numarası 43875/09) kararında, eski adı ile Kumkapı Yabancılar Kabul ve Barınma Merkezinde engelli bireylere özgü hiçbir düzenleme yapılmadan engelli bir yabancıнын idari gözetim altında tutulmasını AİHS'in 3'üncü maddesine aykırı bulmuştur. Belden aşağısı felç olan ve tekerlekli sandalyede hayatını sürdüren Filistin uyruklu İslam Haslem Asalya Kumkapı Kabul ve Barınma Merkezinde engelliler için koşulların yetersiz olduğunu, asansör ve engelliler için tuvalet olmadığını, sert bir masada uyumak zorunda bırakıldığını ve tuvalet ihtiyacını başkanlarının yardımı olmadan karşılayamadığını ifade etmiş, AİHM, başvuranın masada uyumak zorunda bırakılmasını, bir başkasının yardımı olmaksızın tuvalet ihtiyacını karşılayamamasını insan onuruna aykırı olarak değerlendirmiş, alıkonma süresinin nispeten kısa olmasına karşın kişinin manevi ıstırabını şiddetlendirdiğine hükmederek Türkiye'nin AİHS'in 3'üncü maddesine aykırı biçimde başvurunu küçük düşürücü muameleye maruz bıraktığına karar vermiştir (Özbek, 2015:35; Kuşcu, 2017:135).

1.3.2.1.3. Hamileler

Hamile kadınlar ve emziren anneler hiçbir suretle gözetim altında tutulmamalıdır. Bu gruptaki kişiler için, idari gözetime alternatif yöntemlerden biri uygulanmalıdır. İstisnai bir şekilde gözetim altına alınmaları halinde durumlarının hassasiyetine göre muamele edilmesi gerekir ve kendilerine özel tıbbi destek ve diğer destek hizmetlerinin sağlanması gerekir. Özel ihtiyaçları olan hijyen ürünleri sağlanmalıdır. Kadınların ve bebeklerinin tedavi ve

bakımları sağlanmalıdır. Cinsel istismara ve diğer türlü cinsiyet temelli şiddete maruz kalmamaları için gerekli tedbirler alınmalıdır (BMMYK, 2014: 186).

Türkiye’de, hamile olduğu doktor raporu ile teyit edilen yabancılar, geri gönderme merkezlerinde barındırılmamakta, belli aralıklarla imza yükümlülüğüne tabi tutulmaktadır. Uzman hekim tarafından seyahat etmesi riskli olarak değerlendirilen hamileler hakkında sınır dışı kararı alınmamakta, YUKK’un 55’inci maddesi uygulanmaktadır.

1.3.2.1.4. Yaşlılar

Yabancıların, yaşlılığa bağlı olarak seyahat etmelerinin (YUKK md. 55/1-b) bir tıp doktoru tarafından riskli görülmesi halinde, sınır dışı kapsamında değerlendirilmeleri mümkün olmayacağından, idari gözetim altına alınmaları da söz konusu değildir.

Yaşlılar için özel bakım ve yardım gerekebilir. Yaşlılara yönelik bakım ve yardım olanaklarının sunulmadığı geri gönderme merkezlerinde yaşlıların tutulmaları insan hakları ihlaline yol açabilir. Yaşlılara, eğer mümkün ise idari gözetim alternatif yöntemlerden biri uygulanmalı, son çare olarak idari gözetim düşünülmelidir (Ekşi, 2017: 57).

1.3.2.1.5. Beraberinde çocuğu olan anne ve/veya baba

Çocuklar, kural olarak geri gönderme merkezlerinde barındırılmamalıdır. Ancak anne veya babası veya her ikisi refakatinde olan çocuklar, anne veya babaları hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alındığında onlarla birlikte geri gönderme merkezlerinde barındırılmaktadırlar. AİHM’e göre anne veya baba refakatinde geri gönderme merkezinde barındırılan çocukların da özgürlükleri kısıtlanmış olmaktadır. AİHM tarafından, çocuğun yaşı, barındırma süresi ve şartları AİHS’in 3’üncü maddesinin ihlali olarak yorumlanabilmektedir⁹¹. Çocukların ebeveyni ile geri gönderme merkezinde barındırılmasından önce, idari gözetim alternatiflerinin değerlendirilmesinin daha uygun olduğu düşünülmektedir (Ekşi, 2017: 55).

⁹¹ European Court of Human Rights (ECtHR). 2012a. Mahmundi and others v. Greece. 14902/10. ECtHR. 31 July 2012, Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-mahmundi-and-others-v-greece-1490210-24-october-2012>.

Çocuk Hakları Komitesi Kılavuzunda genel olarak çocukların ve ailelerinin bir ülkede düzensiz konumda bulunmalarından dolayı kesinlikle cezalandırıcı tedbirlere tabi tutulamayacakları ve bu çocuklar hakkında gözetim kararı alınmasının “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan “Çocuğun yüksek yararı” ilkesini ihlal edeceği ifade edilmektedir (BMMYK: 2014: 181). Çocuğun hassasiyeti “düzensiz göçmen” olmasından önce gelir (Muskhadzhiyeva⁹² ve diğerleri, Belçika davası, Başvuru numarası: 41442/07).

Gözetim altında olma durumu çocukların ruhsal ve fiziksel gelişimlerini olumsuz etkilediğinden anne ve/veya babalarıyla birlikte geri gönderme merkezinde barındırılan çocuklar için tüm mevcut alternatif bakım, gelişim, etkinlik düzenlemelerinin dikkate alınması gerekir (BMMYK 2012: 29-30).

1.3.2.1.6. Cinsel saldırı, işkence, bedensel ve psikolojik şiddete maruz kalanlar

İşkence ve diğer ciddi fiziksel, psikolojik veya cinsel şiddet mağdurları yaşadıklarından dolayı zaten hassas durumdadırlar. Kapalı alanda tutulmaları bu gruptaki kişilerin ıstıraplarını artırabilir, bu nedenle bu mağdur kişilerin barındırılmaları için “sığınma evleri” gibi yerler düşünülmelidir. İşkence mağdurlarının gözetim altında tutulmaları insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele olarak değerlendirilir (BMMYK, 2014: 192).

Türkiye’de, bu grupta bulunan yabancılar, geri gönderme merkezlerinde barındırılmamaktadırlar. Ciddi rahatsızlıkları olanların uygun tedavileri yaptırılmaktadır.

⁹² Bahse konu olayda, başvuran 1966 doğumlu Aina Muskhadzhiyeva dört çocuğu ile birlikte (yaşları 7 aylık, 3,5, 5 ve yedi) Polonya’da Debak-Podkowa Lesna mülteci kampında kalmıştır. Grozni/Çeçenistan’dan 11 Ekim 2006 tarihinde Belçika makamlarına iltica başvurusunda bulunmuş, Polonya’da bir süre kaldıkları için Dublin Tüzüğüne göre Polonya makamlarının iltica başvurularına karar vermeleri gerektiği değerlendirilmiştir. Belçika makamları 21 Aralık 2006 tarihinde Belçika’da kalmalarına izin vermemiş ve ülkeden çıkarılmalarına karar vermiştir. Polonya’ya gönderilmek üzere Brüksel havalimanı yakınındaki geri gönderme merkezine konulmuşlardır. Geri gönderme merkezindeki barınma koşullarının çocuklara uygun olmadığına dair bağımsız kuruluşların raporları mevcuttur. Anne ve çocukları Polonya’ya sınır dışı edilmişlerdir. Beş yaşında olan kız çocuğunun çok kritik psikolojik sıkıntıları olduğu psikolog tarafından rapor edilmiştir. Bu durumunu psikolog Belçika’daki gözetim altında tutulmuş olmaya bağlamıştır. AIHM söz konusu kararında çocukların yetişkinlere yönelik merkezlerde gözetim altında tutulmasının insanlık dışı ve onur kırıcı olduğundan AIHS’nin 3’üncü maddesinin ihlal edildiği ve bu kişilerin gözetim altına alınmalarını yasa dışı kabul etmiştir.

1.3.2.1.7. LGBTİ bireyler

LGBTİ; lezbiyen, gay, biseksüel, transeksüel ve interseksüel kişiler için kullanılan bir akronim⁹³dir.

Uluslararası hukuk, LGBTİ kişileri şiddet ve tacizden koruyamamakta, gözetim altında onlara hücre hapsi veya ayrı barındırma uygulamaktadır. Ancak, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 5'inci maddesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 7'nci maddesi hiç kimsenin işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılmayacağına hükmetmektedir. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 9'uncu maddesinin 1'inci fıkrası hiç kimsenin, keyfi olarak gözaltına alınamayacağını veya tutuklanamayacağını; hiç kimsenin, hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağını belirtmektedir. Buna ilaveten, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 10'uncu maddesinin 1'inci fıkrasında özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, LGBTİ bireyler dahil, insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı duyulması gerekir (Penal Reform International, 2015: 4-5).

Aranan kişiler, arama yöntemleri nedeniyle küçük düşürülmemelidir (Avrupa Cezaevi Kuralları⁹⁴ 2006, md. 54/4). Kişiler sadece hemcinsleri olan personel tarafından aranmalıdır (Avrupa Cezaevi Kuralları 2006, md. 54/5).

LGBTİ kişiler, hem merkezlerdeki personel hem de geri gönderme merkezlerinde barındırılan diğer yabancılar tarafından fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet veya kötü muameleyle maruz kalma riskine açıktırlar. Bu kişilere özel sağlık veya danışmanlık hizmeti sunulması gerekmektedir. Geri gönderme merkezlerinin fiziki koşulları elverişsiz olduğunda, bu gruptaki kişilere tecrit uygulanır ancak bu tecrit LGBTİ bireylerin güvenliğini sağlamada uygun bir metot değildir. Bu gruptaki bireyler için idari gözetim alternatiflerinin değerlendirilmesi gerekir (BMMYK, 2014: 194).

⁹³ İngilizce "Acronym" kelimesi, baş harflerden oluşan sözcük anlamına gelmektedir (<http://tureng.com/en/turkish-english/acronym>).

⁹⁴ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında REC (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararı. Bakan Delegelerinin 11 Ocak 2006 tarihli ve 952 sayılı oturumunda Bakanlar Komitesince kabul edilmiştir. Adalet Bakanlığı, Dış İlişkiler Daire Başkanı Hakim Necati Nursal tarafından tercüme edilmiştir. Ankara - 16.3.2006

1.3.2.2. Yabancı terörist savaşçılar (YTS)

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Eylül 2014’de yabancı savaşçıları, terörist olarak tanımlayan ve bu yabancı terörist savaşçı⁹⁵ olgusu ile mücadele etmek için bir yol haritası olacak 2178 sayılı kararı⁹⁶ kabul etmiştir. Bu karar yabancı terörist savaşçı sorunu ile başa çıkmak için atılmış ilk adımdır ve bu sorunla ilgili uluslararası işbirliğinin zeminini oluşturmaktadır. Bahse konu kararda, üye devletlerin uyması gereken beş ana unsur dikkat çekmektedir. Bu unsurlar; YTS’lerin seyahatlerinin önlenmesi, YTS’lere yönelik hukuki yaptırım uygulanması, internet üzerinden olanlar dahil olmak üzere, terörizme teşvik ile mücadele, YTS’lerin suçlu kabul edilmesi için yasal düzenlemelerin yapılması, YTS’lerin finansmanının engellenmesidir (Yalçınkaya, 2015: 4-5).

Bu bağlamda Türkiye’deki güvenlik ve istihbarat birimleri tarafından tespit edilen yabancı terörist savaşçılar, adli işlemlerinden sonra sınır dışı edilmek üzere idari işlemleri için İçişleri Bakanlığına (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) teslim edilmektedirler. Bu kişiler, sınır dışı işlemleri yürütülürken geri gönderme merkezlerinde barındırılırlar.

Bahse konu terörist eylemlere karışan ve BMGK konsolide listesinde yer alan yabancıların geri gönderme merkezlerinde bulunan diğer yabancılarla aynı odada barındırılmamaları gerekir. Bu gruptaki yabancılar, haberleşme olanaklarının sınırlandırılması, ziyaretçilerinin kısıtlanması gibi tedbir amaçlı yasaklara tabi olabilirler (Ekşi, 2017: 58).

Yabancı terörist savaşçı ve riskli gruplar kapsamında değerlendirilen yabancıların havalandırma saatleri diğer yabancılardan farklı saatlerde ayarlanır (GGM ÇUEH Yönergesi, md. 68).

⁹⁵ BMGK’nın 2178 sayılı kararı YTS tanımının yapıldığı ilk karardır. Buradaki tanıma göre, ikamet ettiği veya vatandaşı olduğu bir ülkeden başka bir ülkeye oradaki bir silahlı çatışmayla ilişkili olarak giden veya gitmeye teşebbüs eden kişi, terör eylemi gerçekleştirmek/planlamak/hazırlamak/iştirakçisi olmak; terör eylemleri için eğitim almak veya vermek amaçlarından en az birine sahipse yabancı terörist savaşçı olarak tanımlanır.

⁹⁶ Kararın orijinal tam metnine, http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf adresinden erişilebilir. Birleşmiş Milletler Anlaşması’nın “Barışın tehdit altında olması, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak önlemler” başlığını düzenleyen 7. bölümü kapsamında alınması nedeniyle bu karar BM’nin tüm üye ülkeleri için bağlayıcıdır. Dolayısıyla kararı uygulamayan ülkelere “yaptırım ve güç” uygulanmasını öngörmektedir ki bu yönüyle 11 Eylül sonrası alınan 2001 tarihli 1373 sayılı karardan bu yana terörle mücadele bağlamında bu özelliği taşıyan ilk karardır.

1.3.2.3. Türkiye’de suça karışmış olan yabancılar

Türkiye’de suça karışan, haklarında yapılan adli işlemler neticesinde suçlu olduklarına hükmedildikten sonra cezaevine gönderilen yabancılar, tahliye edildikten sonra Türk Ceza Kanununun (TCK) 59’uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmek üzere İçişleri Bakanlığına bildirilir. Bu gruptaki yabancılar, sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya kadar haklarında idari gözetim kararı alınarak geri gönderme merkezlerinde barındırılabilirler. Geri gönderme merkezinde barındırılırken, bu yabancıların, diğer sebeplerle geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılarla aynı odalarda barındırılıp barındırılmayacağına dair suça karışan her bir yabancı için ayrı ayrı değerlendirme yapılması gerekir (Ekşi, 2017: 58).

1.3.2.4. Uluslararası koruma talep edenler

Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin⁹⁷, sırf uluslararası korumaya başvurmaları nedeniyle idari gözetim altına alınamayacakları kanunla hükme bağlanmıştır (YUKK 68/1). Başvuru sahibinin idari gözetim altına alınması istisnai bir uygulamadır. Başvuru sahiplerinin, hangi durumlarda idari gözetim altına alınabilecekleri YUKK 68/2’de belirtilmektedir. Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin 68/2’nci maddede sayılan sebeplerle gözetim altına alınmasında üst süre sınırı 30 gündür.

YUKK’un 68/2’nci maddesindeki idari gözetim kararı ile YUKK 57/2’de yer alan idari gözetim kararı birbirinden farklıdır. Birinci durumda, idari gözetim kararı alınırken, 68/2’de yer alan durumların tespiti için bir karar alındığı; ikinci durumda 57/2’de yer alan idari gözetim kararında ise, sınır dışı edilecek yabancıların bu işlemleri tamamlanıncaya kadar barındırılmaları için alınan bir karar olduğu görülmektedir. Bu durumda, 68/2 kapsamında değerlendirilerek hakkında idari gözetim kararı alınan yabancılar hakkında sınır dışı kararı alınmamalıdır.

⁹⁷ Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sınır dışı edilmelerine ilişkin 676 sayılı KHK ile YUKK madde 54/2’de yapılan değişikliğin yorumlanması hususunda bkz. Doğan V. “Türk Yabancılar Hukuku, Savaş Yayınevi, Yenilenmiş 3. Baskı, Ekim 2018, Ankara, ss.114-116; Çelikel A. ve Öztekin Gelgel G. “Yabancılar Hukuku”, Beta Yayınevi, Yenilenmiş 24. Bası, Aralık 2018, İstanbul, s. 130; Kuşcu, D. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri”, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2017, ss. 105-106; Uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimine ilişkin bkz. Çelikel A. ve Öztekin Gelgel G. “Yabancılar Hukuku”, ss.163-165; Doğan, V. “Türk Yabancılar Hukuku”, ss. 152-153; Ekşi, N. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku”, KHK-703 ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine Göre Hazırlanmış 5. Baskı, Beta Yayıncılık, Eylül 2018, İstanbul, ss.177-178.

Hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınan bir yabancı, geri gönderme merkezinde barındırılmaktayken uluslararası koruma başvurusunda bulunmak istediğinde, hakkında alınmış olan sınır dışı kararının kaldırılıp kaldırılmayacağı veya 57/2'ye göre alınmış olan idari gözetim kararının, yeni durumuna uygun olacak şekilde 68/2'den alınıp alınmayacağı konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Kanundaki bu boşluk, YUKK Uygulama Yönetmeliğinin 96/7'nci maddesi ile açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Kanunda açıkça hükme bağlanan uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim süresi olan 30 gün, bu madde hükmüne göre 6+6 aya uzamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus 96/7 kapsamında uluslararası koruma başvurusunda bulunulduğunda yeni bir idari gözetim kararı alınmamakta, zaten sınır dışı etme ve idari gözetim kararı alınmış olan yabancının daha önceden alınan idari gözetim kararının devam ettirildiğidir.

GGM ÇUEH Yönergesinde, barınanların uluslararası koruma başvurusunda bulunmaları halinde, sınır dışı işlemlerinin durdurularak, uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmek üzere Geri Gönderme Merkezi Uluslararası Koruma Bürosuna aktarıldığı ifade edilmektedir (md. 36).

İKİNCİ BÖLÜM

GERİ GÖNDERME MERKEZLERİNİN DENETLENMESİ

2.1. Denetim Usulüne İlişkin Bilgiler

Devletler, sınır politikası uygulamaktadırlar. Bu uygulama, devletlerin egemenlik yetkileri ile ilişkilendirilebilir. Sınır politikası uygulamasında, göçmen ve devlet arasında, izin ve kurallara itaat ilişkisi yer almaktadır. Düzensiz göçmenler, bu ilişkinin kurallarına uymadıklarından dolayı devletin egemenliğine karşı koymuş ve suç işlemiş sayılmaktadırlar (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 507). Ancak, düzensiz konumda bulunmaları, göçmenlerin temel insan haklarının ihlal edilebileceği manasını taşımamaktadır (a.g.e., s. 509).

Gözetim altında barındırılan yabancıların, barındırılma koşulları, ancak denetleme ve izleme faaliyetleri ile görülmekte ve hem ulusal hem de uluslararası sözleşmelerce tanınan haklardan faydalanmalarını teminen gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Denetleme ve izleme faaliyetleri, geri gönderme merkezlerinde insan hakları ihlallerinin önlenmesine, insan onuruna yaraşır ve insancıl muamele için insan hakları sözleşmelerinin temel haklara ilişkin hükümlerine tam olarak uyulmasını sağlama amaçlıdır. Yabancıların idari gözetim altında barındırıldıkları merkezlere erişim, insan hakları ihlalinin önlenmesi açısından önemlidir (BMMYK: 2014: 6).

Bir devletin, idari yönetiminin şeffaflığı ve bağımsız denetime tabi olması, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin önemli bir unsurudur. Yabancıların idari gözetim altında barındırıldıkları merkezlerin, izleme ve denetleme faaliyetini yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş kurumlarca ziyaret edilmesi, kapalı mekanlarda yapılan işlemlerin görülmesi, şeffaflık ve hesap verme sorumluluğunun artırılmasına ve idarenin güven seviyesinin artmasına katkı sağlayacaktır. Denetleme ve izleme faaliyetlerinin yürütülmesinin temel amacı, yabancıların idari gözetim altında barındırıldıkları merkezlerde insan hakları ihlallerine mahal vermemek üzere bu ihlaller yaşanmadan önce gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktır (BMMYK, 2014: 21).

Denetleme ve ziyaretler belli bir olay ya da şikayet üzerine yapılan faaliyetler olmamakla birlikte, böyle bir denetimin olması insan hakları ihlallerini engelleyecek kapasitededir. Ziyaretler, herhangi bir zamanda yapılabilir (a.g.e. sayfa 22).

Göçmenlerin gözetim altında tutulmaları idari nitelikte bir işlemdir. Ceza hukukundaki gözaltı işleminden farklıdır. İdari işlem niteliğinde olan gözetimin cezalandırma maksadı yoktur. Bu sebeple idari gözetim altında barındırılanlara uygulanan muamelenin insan onuruna yakışır şekilde olması sağlanarak hürriyetten yoksun bırakma etkisinin mümkün olan en asgari düzeyde tutulması da devletin görevleri arasındadır (a.g.e. sayfa 27).

İdari gözetim altında barındırma yerlerini ziyaret etme, barınanlara ne şekilde muamele edildiği, barınanların içinde buldukları şartlar ve barındırılan yerlerin işleyişi hakkında ilk elden bilgi almanın tek yoludur (a.g.e. sayfa 35).

Geri gönderme merkezlerinde, iç denetim ve dış denetim olmak üzere, iki farklı denetim yapılır. Bu denetimler, usul olarak haberli ve habersiz yapılabilir. Denetimler, merkezin her alanının denetimi ya da belirli alanlarının denetimi şeklinde yapılabilir. Denetimde sadece gözlem ve analiz değil aynı zamanda da barınanlarla görüşmeler yapılması ve merkez yetkilisinden, personelden de bilgi alınması, denetimin amacına ulaşması açısından önemlidir (Ekşi, 2017: 61).

İdari gözetim altına alınan yabancıların barındırıldıkları geri gönderme merkezleri; idari makamlar, ulusal ve uluslararası insan hakları kuruluşları, kamu denetçiliği kurumu (Ombudsman) tarafından denetlenebilir; BMMYK, Kızılay, konsolosluklar, milletvekilleri, bölgesel kuruluşlar, uluslararası kuruluşlar tarafından da ziyaret edilebilir (Ekşi, 2017: 61).

Geri gönderme merkezlerindeki denetim; idari gözetim altında barındırılan yabancılara karşı insan hakları sözleşmeleri başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası sözleşmelerce güvence altına alınan temel hakların korunmasına riayet edilip edilmediğinin izlenmesi ve herhangi bir ihlal tespiti durumunda, gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda çalışmaların yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Denetim amaçları arasında, hem idari gözetim altında barındırılan yabancıların hem de personelin yaşadığı sorunların tespiti ile eksikliklerin giderilmesi, sorunların çözülmesi, yetkililerin kanunlarda belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlanması, (eğer tespit edilmişse) hak

ihlallerinin giderilmesi veya hak ihlallerinin yapılmasının önlenmesi, merkezlerdeki fiziki ve maddi koşulların ve verilen hizmetlerin kalitesinin artırılması, kapalı olan bu alanların dışa açılması ve şeffaflığın sağlanması sayılabilir (Ekşi, 2017: 61).

BMMYK “*Göçmenlerin Gözaltına Alınmasının İzlenmesi Uygulama Kılavuzunda*” denetim yapılırken riayet edilmesi gereken hususlar; zarar vermeme, geri gönderme merkezi personeline ve bu merkezlerde idari gözetim altında barındırılan yabancılara saygı gösterme, yabancılara kişisel bilgilerinin gizli tutulmasını talep etmeleri halinde, bu isteklerine saygılı şekilde davranma, güvenilir olma, hassas olma, denetim yapılırken güvenlik zafiyeti yaratmama, tarafsız ve bağımsız olma şeklinde sıralanmaktadır (BMMYK, 2014: 42).

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler, özellikle hassas durumdadırlar ve onların güvenlikleri daima öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalıdır. İyi bir şekilde planlanmayan ya da temel ilke ve metotlara uygun olmayan ziyaretler, yarardan ziyade zarar verir. Ziyaret ekibinin, geri gönderme merkezi yetkililerine saygılı davranması gerekir. Geri gönderme merkezi personeline ve yönetimine saygılı davranma, yapıcı işbirliği ve etkili çalışma temelini oluşturur. Yetkililerin yanı sıra barınanlara da saygılı ve nezaketli davranılmalıdır. Ziyarete bulunan ekibin, tercümanlar dahil tüm üyelerinin, özel görüşmelerde yabancılardan edindikleri bilgileri ifşa etmemeleri gerekir. Barınanların izni olmadan hiçbir bilgi yayımlanmamalıdır. Güvenlik konusunda, geri gönderme merkezinin iç işleyişine ilişkin kurallara ve güvenlik koşullarına riayet edilmeli; barınanların güvenliğine dikkat edilmeli; ziyaret ekibi kendi güvenliğine de dikkat etmelidir. Mevcut ve kanıtlanabilir olayları kaydetmeli, bağımsız ve tarafsız olmalıdır (UN Office of the High Commissioner for Human Rights [OHCHR], Mayıs 2010: 84).

GGM Yönergesinde ise, geri gönderme merkezlerini ziyarete gelen resmi heyet ve özel kişilerin merkezin güvenliğini tehlikeye sokacak davranışlarda bulunamayacağı, güvenlik gerekçesiyle yasalara uygun olarak alınan idari tedbirlerin değiştirilmesini talep edemeyecekleri; merkezin düzen ve güvenliğini, barınanların sağlığını bozabilecek nitelikteki eşya ve maddeler ile her türlü iletişim aracı ve ateşli silah, delici ve kesici aletlerle merkezlere girilemeyeceği; merkez personeli, güvenlik görevlileri dahil olmak üzere, görevi ve unvanı ne olursa olsun, merkezlere girişlerde duyarlı kapıdan geçilmesi, üstlerinin metal detektör ile aranması ve eşyalarının x-ray cihazından geçirilmesi gerektiği; aramalarda insan onuruna saygı gösterilmesinin esas olduğu açıkça ifade edilmiştir (md. 44).

2.2. Geri Gönderme Merkezlerinin İç Denetimi

Merkezlerin iç denetimi, geri gönderme merkezi müdürü ve il göç idaresinin bağlı bulunduğu valilik, İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı - Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından yapılır. İl müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından yapılan denetimlere ilişkin denetim raporunun bir örneği Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne gönderilir (KBM ve GGM Yönetmeliği, md. 16/5). Denetleme raporlarında yer alan eksikliklerin ve aksaklıkların giderilmesine yönelik çalışmalar, il müdürü ve GGM müdürü tarafından yürütülür (KBM ve GGM Yönetmeliği, md. 16/6).

2.2.1. Geri Gönderme Merkezi Müdürü ve Bağlı Olduğu Valilik Denetimi

KBM ve GGM Yönetmeliğinde, merkez müdürünün merkezi denetleme yetkisine, hem “Merkezlerin Yönetimi” (md. 9) hem de “Merkez Müdürünün Görevleri” (md. 10) başlıkları altında yer verilmektedir.

Merkezler, merkez müdürü dışında, merkezin bağlı olduğu valilik (il göç idaresi müdürlüğünün) denetimine de tabidir. KBM ve GGM Yönetmeliğinin merkezlerin denetimine ilişkin 16’ncı maddesinde il göç idaresi müdürlüğünün denetiminin sürekli olduğu belirtilmektedir. Valilikler tarafından denetimin gerçekleştirilmesi amacıyla denetim komisyonları oluşturulur. Bahsedilen komisyon bünyesinde, il göç idaresi müdürlüğünden sorumlu vali yardımcısı, milli eğitim müdürlüğü, aile ve sosyal politikalar müdürlüğü, sağlık müdürlüğü, belediyelerin fen sağlık sosyal işler şube müdürlüğünden yetkili biri, Kızılay’dan yetkili biri, bir akademisyen, valiliğin uygun gördüğü sivil toplum kuruluşları temsilcileri yer almaktadır. Oluşturulan bu komisyonun, haberli veya habersiz denetim yapma yetkisi vardır. Komisyon, denetim sonucunda bir rapor hazırlar (Ekşi, 2017: 62).

Komisyon denetleme yaparken; barınanların sağlık hizmetlerinden yararlanıp yararlanmadığına, merkezde barınanlara sıcak su sağlanıp sağlanmadığına, yemek öğünlerinin sayısı ve yemeklerin kalitesine, merkezde barınanların hakları ve yükümlülükleri konusunda bilgi sahibi olup olmadıklarına; ailelerin odalara ne şekilde yerleştirildiğine ve barınanların ziyaretçi kabul edip edemediğine ilişkin hususlara dikkat eder.

2.2.2. İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı Denetimi

KBM ve GGM Yönetmeliğinin merkezlerin denetimine ilişkin 16'ncı maddesinde, İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığının üç yılda bir denetleme yapacağı belirtilmektedir. Söz konusu denetleme yetkisi, İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Tüzüğü⁹⁸ (Tüzük) ile verilmiştir. Teftiş kurulunun görevi tüzükte; “*İçişleri Bakanlığı merkez birimlerinin, bağlı kuruluşlarının, İçişleri Bakanlığının denetim ve gözetimi altında bulunan kuruluşların, il ve ilçe kuruluşlarının, mahalli idarelerle bunlara bağlı ve bunların kurdukları veya özel kanunlarla kurulan birlik, işletme, müessese ve teşebbüslerin çalışmalarını, işlemlerini ve hesaplarını teftiş etmek ve denetlemek*” olarak açıklanmaktadır (md. 5). Denetlemeler, mülkiye müfettişleri tarafından yapılmaktadır.

Mülkiye müfettişleri, idari gözetim kararlarının zamanında alınıp alınmadığını, yabancılara haklarında alınan kararların, kendi dillerinde veya anladıkları bir dilde tebliğ edilip edilmediğini, yemeklerin ve hijyen koşullarının, mevzuatta yer alan hususlara riayet edilerek sağlanıp sağlanmadığını, GGM'nin maddi ve fiziki koşullarının insan haklarına uygun olup olmadığını vb. denetler. Denetlemede, ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgeleri, defter, evrak vb. talep etme hakkına sahiptir. Bahsi geçen defter, evrak, belgelerin onaylı örneklerini veya asıllarını alma, asıllarını aldığı evrakların, kendi mührü ve imzası ile tasdik edilmiş örneklerini, dosyasında saklanmak üzere ilgili görevlilere verme yetkisine sahiptir. İlgililer de müfettişlerin bu isteklerini gecikmeye mahal vermeksizin yerine getirmekle ve müfettişin sorularını cevaplamakla yükümlüdürler. İnceleme ve denetleme yapılan birim ve kuruluşların yöneticileri, müfettişlerin görevlerini gerektiği şekilde yürütebilmeleri için, görevleri süresince kendilerine uygun bir yer tahsis ederler. (Tüzük, md. 35).

Müfettişler, denetleme sonucunda bir rapor hazırlarlar. Rapor; açık, özlü ve denetlemenin amacına uygun şekilde düzenlenir. Denetlemenin nitelikli, verimli ve etkili olması için, verilen tavsiyeler ve alınması önerilen önlemler gerekçeli olarak belirtilir. Çok önemli olmayan eksiklikler hususunda, ilgililere doğrudan düzeltmeleri için açıklama yapılır (Tüzük, md. 47). Mülkiye müfettişleri tarafından herhangi bir eksiklik tespit edilmesi

⁹⁸Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 1.8.1985, No: 85/9750, Dayandığı Kanunun Tarihi: 14.2.1985, No: 3152, Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi: 12.9.1985, No: 18866, Yayımlandığı Düsturun Tertibi: 5 Cildi: 25, S. 1006.

halinde, ilgili birim veya kurum, bu eksikliği gidererek sonuç hakkında teftiş kurulu başkanlığına bilgi verir. (Tüzük, md. 54).

2.2.3. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Denetimi

Taşra teşkilatı olan İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin bağlı olduğu merkez teşkilatı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğüdür (GİGM). YUKK'da merkezlerin kurulması, idaresi, işletilmesi, devri ve sınır dışı edilmek üzere bu merkezlere sevk işlemlerine ilişkin usul ve esasların yönetmelikle düzenleneceği belirtilmektedir (md. 58/3). Kanunda yönetmelikle düzenleneceği hükme bağlanan denetlemeye ilişkin hususlar, KBM ve GGM Yönetmeliğinin 16'ncı maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, merkezlerin denetimine ilişkin olarak GİGM'de bir komisyon oluşturulacağı ve bahse konu komisyonun çalışma usul ve esaslarının GİGM tarafından ayrıca belirleneceği işaret edilmektedir (md. 16/2). Buradan hareketle, GİGM bünyesinde merkezlerin denetimine ilişkin bir komisyon oluşturulduğu ve bu komisyonun yılda bir defa merkezleri denetlediği sonucuna ulaşılabılır. Ancak, hâlihazırda GİGM bünyesinde kurulan komisyonun denetlemesine ilişkin herhangi bir rapora ulaşılamamıştır.

2.3. Geri Gönderme Merkezlerinin Dış Denetimi

2.3.1. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Tarafından Yapılan Denetim

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu⁹⁹; “Özgürlüğünden yoksun bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını inceleme, araştırma, karara bağlama ve sonuçlarını takip etme” görevini yürütür (md. 9/1-i). Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz ziyaretler gerçekleştirir, bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletir. Kurulca gerekli görülmesi halinde tespitlerini kamuoyuna açıklar, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları

⁹⁹ Bakanlar Kurulunun, 28.01.2014 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 09.12.2013 tarihli kararıyla, Türkiye İnsan Hakları Kurumu, “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'de (OPCAT) öngörülen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Rapor No: 2014/04). 2012 tarihinde 6332 sayılı kanunla kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu; 20 Nisan 2016 tarih ve 29690 sayı ile Resmi Gazetede yayımlanan 06.04.2016 tarihli 6701 sayılı kanunla Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu olmuştur.

ile diğerk kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları inceler ve değerlendirir (md. 9/1-j). İşkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik çalışmalar yapar (md. 9/1-h). Bu bağlamda işkence ve diğerk zalimane muamele konusunda ulusal önleme mekanizması olarak görev yapar.

Kamu kurum ve kuruluşları ile diğerk gerçek ve tüzel kişiler, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun ziyaretlerini kolaylaştırmakla ve taleplerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun denetlemelerinde insan hakları ihlalleri tespit edildiğinde idari yaptırım uygulama yetkisi vardır. İdari yaptırımın niteliği idari para cezasıdır. İdari para cezası sorumlu personele rücu edilir. Bu para cezası bir defaya mahsus uyarı cezasına da çevrilebilir (Ekşi, 2017: 63).

2.3.2. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu,¹⁰⁰ insan haklarının ulusal düzeyde korunmasının sağlanması amacıyla kurulan ilk ulusal insan haklarını koruma mekanizmasıdır. Komisyonun görevleri 3686 sayılı kanunun (RG 08.12.1990/20719) 4'üncü maddesinde belirtilmektedir. Buna göre; bahse konu komisyon insan hakları konusunda uluslararası kabul gören gelişmeleri izler. İnsan hakları konularında Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve diğerk ulusal mevzuat ve uygulamalar arasında birlik sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit eder ve bu konuda yasal düzenlemeler önerir. Türkiye'deki insan hakları alanındaki uygulamaların, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve Kanunlara uygunluğunu inceler ve bu amaçla, araştırmalar yapar, insan hakları konularında iyileştirmeler, çözümler önerir. İnsan hakları ihlallerine ilişkin iddiaları inceler ve gerekli gördüğü durumlarda ilgili mercilere iletir. Yıllık yapılan çalışmaları, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında insan haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlar.

¹⁰⁰ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun kurulması, 1987 yılında Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusu ile insan hakları ihlallerinin parlamenter düzeyde takibinin yapılması gerekliliğinden gündeme gelmiş, sonrasında 18. yasama döneminde TBMM'de temsilcisi bulunan siyasi parti milletvekillerinin imzalarını içeren yasa teklifi Meclis Başkanlığına sunulmuş, 05.12.1990 tarihinde 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile kurulan İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu insan haklarının ulusal düzeyde korunması amacıyla kurulan ilk ulusal insan haklarını koruma mekanizmasıdır (www.tbmm.gov.tr, Erişim tarihi: 25.10.2017).

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, kanunda belirtilen görevlerini icra ederken bakanlıklardan, genel ve katma bütçeli dairelerden, mahalli idarelerden, muhtarlıklardan, üniversitelerden, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi talebinde bulunma ve bu yerlerde inceleme yapma, yetkililerini çağırıp bilgi alma yetkisine haizdir (md. 5). İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, TBMM Başkanlığınca havale edilen başvurulara yönelik inceleme ve ziyaretler gerçekleştirir (md. 7). İnceleme sonucuna ilişkin kararını 60 gün içinde verir ve başvuru sahibine bildirir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Türkiye’de bulunan ve haklarında sınır dışı kararı alınmış olan yabancıların idari gözetim altında barındırıldıkları geri gönderme merkezlerini resen veya başvuru üzerine ziyaret edebilir (Ekşi, 2017: 63).

2.3.3. Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Yapılan Denetim

Kamu Denetçiliği Kurumu¹⁰¹, 6328 sayılı kanun¹⁰² ile kurulmuştur. Kanunun amacı *“Kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır”*(md. 1).

Kamu Denetçiliği Kurumunun görevi, *“İdarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak”*tır. Ancak, 6328 sayılı kanunun 5’inci maddesinin 2’inci¹⁰³ fıkrasında belirtilen işlemler kurumun görev alanı dışındadır.

Kamu denetçiliği kurumunun ulusal denetim mekanizması olarak kamu kurumlarını ziyaret edebileceğine dair 6328 sayılı kanunda açık hüküm yoktur. Ancak, ulusal denetim

¹⁰¹ 6328 sayılı Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek amacıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğine haiz, özel bütçeli olarak kurulan bir kurumdur. Merkezi Ankara’dadır (md. 4)

¹⁰² RG: 29.06.2012/28338.

¹⁰³ Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararlar ve emirler; yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler; yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar; Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askerî nitelikteki faaliyetleri kurumun görev alanı dışındadır (md. 5/2).

mekanizması olarak idari bir kurum olan geri gönderme merkezlerini de denetleyebileceği kabul edilmektedir (Ekşi, 2017: 64).

2.3.4. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Tarafından Denetim

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin¹⁰⁴ “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Görevleri” başlıklı bölümünün 12’nci maddesinde kurulun görevleri arasında insan haklarına konu olabilecek kurum ve kuruluşları ziyaret etme; insan hakları uygulamalarında örnek teşkil eden kurum/kuruluşların ve kamu personelinin ödüllendirilmesi; karakol ve nezarethanelerdeki denetim dokümanlarını inceleme ve aksaklık tespitinde giderilmesine yönelik ilgililere tavsiyelerde bulunma; buralardaki koşulların iyileştirilmesine ve mevzuata uygun olarak hareket edilmesine yönelik tavsiyelerde bulunma sayılmaktadır.

Görev tanımına bakıldığında, özgürlüğünden yoksun bırakılanların barındırıldıkları yerleri ziyaret etme yetkisi olduğu görülmektedir. Geri gönderme merkezlerini ziyaret yönetmelikte açıkça belirtilmemekle birlikte hürriyet kısıtlaması söz konusu olduğu için buraları da ziyaret edebileceği anlaşılmaktadır. Ziyaret yapılması için şikayet alınması zorunluluğu yoktur, resen de ziyaret edebilir. Ziyaret için önceden haber verme zorunluluğu da bulunmamaktadır (Ekşi, 2017: 64).

KBM ve GGM Yönetmeliğinin 16’ncı maddesinin 3’üncü fıkrasında, il ve ilçe insan hakları komisyonlarının düzenleyeceği raporların, denetlemelerde öncelikli olacağı ve raporlarda belirtilen hususlara ilişkin yapılan çalışmalar konusunda ilgili komisyonlara ve GİGM’e bilgi verileceği ifade edilmektedir.

2.3.5. Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Yapılan Denetim

2.3.5.1. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (AİÖK) tarafından yapılan denetim

“Hürriyetlerinden yoksun bırakılan ve tamamen yetkililerin denetiminde olan bireyler, devlet gücünün aleyhlerine kullanılması riski karşısında hassas konumdadırlar. Bu nedenle

¹⁰⁴ RG: 23.11.2003/25298.

AİHS kapsamında güvence altına alınan hakları bakımından devlet gücü altındaki bireylerin sıkı bir denetime tabi olmaları gerekir (Reidy, 2002-33). Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi – AİÖK) (Council of Europe’s Committe fro the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – CPT), İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza Veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi¹⁰⁵ uyarınca kurulmuştur (Ekşi, 2017: 66)

AİÖK dayanağını, “Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleyle tabi tutulamaz” (AİHS md. 3) hükmünden almaktadır. Konu kapsamına sadece işkence değil insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve ceza da girmektedir. AİÖK, adli manada bir soruşturma birimi değildir. Görevi sadece önleyici niteliktedir. Gerçekleri ortaya çıkarmak üzere ziyaretler düzenler ve elde edilen bilgilere göre özgürlüğü kısıtlanmış kişilerin işkence ve kötü muameleden korunmaları için tavsiyelerde bulunur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi özgürlüğün kısıtlanmasına ve kısıtlandığı yerlerdeki barındırma koşullarına karşı açılan davalarda hükme varırken AİÖK raporlarına atıf yapmaktadır (www.coe.int).

AİÖK, özgürlükleri kısıtlanan kişilerin barındırma koşullarını, AİHS kapsamındaki kişi hakları, işkence yasağı ve AİÖK standartlarındaki koşullara uygun olarak barındırılıp barındırılmadıklarını değerlendirmek üzere, gözetim altında tutulma yerlerine ziyaretler düzenlemektedir. Bu yerler; geri gönderme merkezleri, polis ve jandarma nezarethaneleri, cezaevleri, psikiyatri hastaneleri, bakımevleri vb.dir.

Komitenin kurulmasına dayanak olan sözleşmede, taraf devletlerin hürriyeti kısıtlanan kişilerin barındırıldıkları yerlere, komitenin ziyarette bulunmasına izin vereceğini hükme bağlamaktadır (İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi md. 2).

Komite, Sözleşmenin 2’nci maddesinde sayılan yerleri ziyaret etme yetkisindedir. Normal ziyaretlerinin yanı sıra gerekliliğine kanaat oluşması halinde “ad hoc” ziyaretler de

¹⁰⁵ Türkiye, sözleşmeyi 1988 yılında imzalamış, 25 Şubat 1988 tarihli 4311 sayılı yasayla onaylanmasını uygun bulmuş, Bakanlar Kurulu da 26 Şubat 1988 tarihli 88/12649 sayılı ortak kararı ile onaylayıp yayımlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Gülmez, M (1998), “İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye’ye Yönelik Açık Bildirimleri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1, s. 14 (Erişim Tarihi: 20.10.2017); Özkan I, s. 60.

düzenleyebilir. Ziyaretlerin genel kuralı en az iki komite üyesi tarafından yapılacak olmasıdır. Gerektiğinde uzmanlardan ve tercümanlardan yararlanılır (Sözleşme md. 7).

Sözleşmeye taraf olan ülkeler, herhangi bir kısıtlama olmaksızın, komitenin ülkesine ziyaret gerçekleştirmesi, bahse konu ziyarette, özgürlüğünden yoksun bırakılan yabancıların barındırıldıkları yerlere erişim sağlaması, bu yerler hakkında bilgi alma vb. konularda komitenin ziyaret amacına yönelik Komiteye her türlü yardımın sağlanması hususlarına riayet edecektir (md. 8/2). Sözleşmeye göre, Komite, ziyarette bulunduğu merkezde, özgürlüğü kısıtlanan kişilerle özel olarak görüşme yapma hakkına da sahiptir (md. 8/3). Bilgi alabileceği herhangi bir kişi ile görüşme yetkisi de Komiteye tanınmıştır (md. 8/4). Gerektiğinde tespitlerini ilgili devletin yetkili makamlarına hemen bildirebilir (md. 8/5).

AİÖK ziyaret sonrası, bulgularını, önerilerini, görüş, tavsiye ve bilgi taleplerini içeren ayrıntılı raporunu ilgili devlete iletir. Raporda bilgi istediği hususlarda ayrıntılı cevap talep eder (Ekşi, 2017: 66).

AİÖK hazırladığı raporu, ilgili devlet yayımlanmasına onay verdiğinde ilgili devletin yorumları ile birlikte yayımlar (Sözleşme, md. 11/2).

2.3.5.2. Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi komitesi

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın¹⁰⁶ Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin¹⁰⁷ uygulanmasına ilişkin gelişmeleri gözden geçirmek üzere Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (İngilizce kısaltma adı "CEDAW") kurulmuştur. CEDAW, üye devletlerden kadın hakları alanında uzmanlaşmış 23 uzmandan oluşur.

¹⁰⁶ Sözleşme kapsamında "kadınlara karşı ayrımcılık" terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her hangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir (md. 1).

¹⁰⁷ Türkiye, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"ni tarafından 1985 yılında imzalanmıştır. Sözleşmenin imzalanması, taraf devletleri kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için somut adımlar atmakla ve CEDAW Komitesine düzenli olarak kadının insan haklarının geliştirilmesi konusunda ülkedeki devlet uygulamalarını raporlamak ve sunmakla yükümlü kılar. Sözleşme uyarınca taraf devletler ilki Sözleşme'nin kabulünden bir sene sonra, diğerleri de her dört sene bir olmak koşulu ile ülke raporu / resmi rapor sunmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk/ulusal-duzeyde-savunuculuk/kadina-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-cedaw/> (Erişim T. 11.03.2018).

Taraf devletler, Komitenin incelemesine sunulmak üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, Sözleşme hükümlerinin etkinliğinin kazandırılması için, aldıkları hukuki, adli, idari ve diğer tedbirleri ve konuda kaydedilen gelişmeleri kapsayan bir rapor sunmayı taahhüt ederler. Bahse konu raporlar, sözleşmeyi imzalayan devlette sözleşme yürürlüğe girdikten sonraki bir yıl içinde; daha sonrasında ise dört yılda bir ve de Komitenin talebi üzerine verilir. Raporlarda, sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirirken yaşanan güçlükler de belirtilir (md. 18).

Komite, faaliyetleri hakkında yıllık rapor hazırlar ve bu raporu Ekonomik ve Sosyal Konsey vasıtasıyla Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunar. Taraf devletlerden gelen raporların incelemesini yapar ve raporlara yönelik önerilerde ve genel nitelikteki tavsiyelerde bulunabilir. Yıllık raporunda kendi öneri ve tavsiyelerinin yanı sıra taraf devletlerin yorumlarına da yer verir. Genel sekreter, komite raporlarını kadının statüsü komisyonuna iletir (md. 21).

2.3.6. Denetleme Harici Geri Gönderme Merkezlerine Erişim Sağlayan Ulusal ve Uluslararası Kişi ve Kuruluşlar

2.3.6.1. Konsolosluklar (ülke temsilcilikleri)

Konsoloslukların geri gönderme merkezlerini ziyaret etme yetkisi Viyana Sözleşmesine¹⁰⁸ dayanmaktadır. Sözleşmenin 36'ncı maddesi hükümlerine göre tutuklanma, hapsedilme veya önleyici mahiyette bir tedbir olarak gözetim altına alınma durumunda, ilgili devletlerin vatandaşlarını ziyaret etme, onlarla görüşme yapma ve adli makamlar önünde vatandaşlarını temsil etme hakkına sahip olduğu hükme bağlanmıştır. İdari gözetim kararı alma gerekçelerinden biri kaçma kaybolma riskini önlemek olduğundan hareketle, konsoloslukların sözleşmenin bahse konu hükmüne göre bu merkezlerdeki vatandaşlarını ziyaret edebilme hakları doğmaktadır. Ancak konsoloslukların bu ziyaretler için Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile önceden izin almaları gerekmektedir. İzin almaksızın geri gönderme merkezlerini ziyaret etmeleri söz konusu değildir (Ekşi, 2017: 65).

¹⁰⁸ Karar Sayısı: 7/10222: Katılmamız 20.5.1975 gün ve 1901 sayılı Kanunla uygun bulunan İlişik 24 Nisan 1963 tarihli «Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesine» (Katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Sekreteri'ne tevdi tarihini izleyen otuzuncu günü yürürlüğe girmek üzere) katılmamız; Dışişleri Bakanlığının 3.6.1976 tarih ve KOGM-20.403/KOSSB-585 sayılı yazısı üzerine 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3. Maddesine göre. Bakanlar Kurulunca 5.6.1975 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG 27.9.1975/15369).

2.3.6.2. Birleşmiş milletler mülteciler yüksek komiserliği (BMMYK)

BMMYK'nın merkezi Cenevre'de (İsviçre) bulunmaktadır. BMMYK'nın kuruluş tüzüğünde, kuruluş amacının devletlerle birlikte çalışarak mülteciler için uluslararası koruma sağlamak ve mülteci sorunlarına kalıcı çözümler bulmak olarak belirtilmektedir (Uzun, Temmuz-Aralık 2016: 75).

BMMYK, Türk makamlarına doğrudan operasyonel destek, kapasite geliştirme ve teknik destek sağlamaktadır. BMMYK, mülteciler alanında çalışan uluslararası bir örgüttür (<http://help.unhcr.org/turkey/tr/about-unhcr-in-turkey-12.03.2017>). YUKK'da, geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılara, BMMYK temsilcisi ile görüşme hakkı tanınması (md. 59, md. 68), uluslararası koruma süreçlerinde BMMYK ile işbirliği yapılabileceği (md. 92), menşe ülke bilgisi konusunda BMMYK kaynaklarından güncel bilgi elde edilebileceği (md. 93), Göç Danışma Kurulunda, BMMYK Türkiye Temsilcisinin yer alacağı (md. 114), BMMYK'nın "Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu"na, gözlemci olarak katılmak üzere davet edilebileceği (md. 115) hususları yer almaktadır.

2.3.6.3. Uluslararası göç örgütü (IOM)

Uluslararası Göç Örgütü'nün¹⁰⁹ (International Organization for Migration – IOM) merkezi Cenevre'de bulunmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü Kuruluş Anlaşması [Kuruluş Anlaşması], md. 23).

Kuruluş Anlaşmasına göre, örgüt tam tüzel kişiliğe sahiptir. Görevlerini ifa etmek ve amaçlarına ulaşmak üzere, gerektiğinde, bu hukuki statüsü olan tam tüzel kişilikten faydalanacak ve anlaşma yapabilecek; gayrimenkul ile mülk alabilecek ve verebilecek; özel ve kamu fonlarını alabilecek ve dağıtabilecek ve yasal işlem yürütebilecektir (Kuruluş Anlaşması, md. 27).

Örgütün amaç ve işlemleri, kuruluş anlaşmasının 1'inci maddesinde açıklanmaktadır.

¹⁰⁹ "Uluslararası Göç Örgütü Kuruluş Anlaşması"na katılmamız; Dışişleri Bakanlığının 9.6.2010 tarihli ve HUMŞ/781302 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3'üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 19.7.2010 tarihinde kararlaştırılmıştır (RG: 10.08.2010/27668).

Türkiye’de, IOM, geri gönderme merkezlerindeki yabancılarla mülakatlar yapabilmekte, gönüllü olarak ülkelerine dönmek isteyen yabancılara yardımcı olmaktadır. YUKK’da, uluslararası koruma süreçleri ile ilgili konularda İçişleri Bakanlığının, IOM ile işbirliği yapabileceği (md. 92) ve Göç Danışma Kurulunda IOM temsilcisi bulunacağı (md. 114) ifade edilmektedir. IOM, geri gönderme merkezlerine denetleme değil de ziyaret için ve gönüllü geri dönüş konusunda yabancılarla mülakat yapmak amacıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün daveti üzerine erişim sağlar.

2.3.6.4. Milletvekilleri

Geri gönderme merkezleri, yabancıların haklarında idari gözetim kararı alınarak barındırıldıkları dışa kapalı yerler olması nedeniyle, barınanların insan haklarının korunup korunmadığı hususunun parlamento tarafından da denetlenmesi önemlidir. Bazı ülkelerde, parlamenterlerin geri gönderme merkezlerini ziyaret etmelerine ilişkin açık ve tam yetkileri varken, bazı ülkelerde ancak önceden izin alarak ziyaret edebilirler. On ülkede parlamenterler geri gönderme merkezlerini ziyaret etme hakkına sahiptir. Bu haklar, Belçika, İtalya, Fransa, Litvanya ve Polonya gibi ülkelerde kanun veya yönetmeliklerde belirtilmekte veya Avusturya ve Norveç gibi ülkelerde olduğu gibi kanun ya da yönetmeliklerde dolaylı olarak ifade edilmekte ya da bu hak, Macaristan, Moldova ve Portekiz gibi ülkelerde parlamento üyelerinin genel statüsünden kaynaklanmaktadır. Romanya ve Finlandiya gibi ülkelerde geri gönderme merkezlerini ziyaret etme olanağı parlamenterlerin geniş haklarına dahildir (Council of Europe, Eylül 2013: s. 20), (Ekşi, 2017: 65).

Türkiye’de de milletvekilleri geri gönderme merkezlerine ziyaret gerçekleştirmektedir. Zaman zaman yazılı basında bu yönde haberler¹¹⁰ de yer almaktadır.

¹¹⁰ 30.09.2016 tarihli “TIMETURK” haber başlığı “Milletvekili Ilıcalı, Göç İdaresini ziyaret etti. Erzurum Göç İdaresi Müdürlüğü’ne ve Göç İdaresi Aşkale Geri Gönderme Merkezine ziyarette bulundu”, detaylı bilgi için bkz. <https://www.timeturk.com/milletvekili-ilicalı-goc-idaresini-ziyaret-etti/haber-309803> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

2.3.6.5. Türk Kızılay'ı

YUKK'da geri gönderme merkezlerinin Kızılay ile protokol yapılarak Kızılay'a işlettirilebileceği belirtilmektedir (md. 58/2 ve 95/4). Bu husus, KBM ve GGM Yönetmeliğinde de yer almaktadır (md. 8).

28.04.2016 tarihinde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Türk Kızılay'ı arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokol kapsamında Türk Kızılay'ına Türkiye'de bulunan Kabul ve Barınma Merkezleri ile geri gönderme Merkezlerinde asgari insani standart ile ihtiyaçları izleme ve raporlama sorumluluğu verilmiştir (Göç İstatistik Raporu, Kasım 2017: 15).

Ziyaretler neticesinde elde edilen veriler, Türk Kızılay'ı ve de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü arşivlerinde saklanmaktadır. Türk Kızılay'ı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı arasında belirli aralıklarla değerlendirme toplantıları yapılmaktadır. Yapılan toplantılarda yabancılardan alınan bilgilere göre doldurulan formlar incelenerek imkânlar dâhilinde en iyi hizmetin verilmesi için fikir alışverişinde bulunulmaktadır (Göç İstatistik Raporu, Kasım 2017: 16).

Türk Kızılay'ı Suriye uyruklu yabancıların gönüllü geri dönüş¹¹¹ işlemlerinde de rol oynamaktadır.

¹¹¹ Gönüllü Geri Dönüşlerde Türk Kızılay'ının Rolü: İçişleri Bakanlığı'nın 30.03.2012 tarihli "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" ile Kurumumuza atfen gönüllü geri dönüş işlemleri ile ilgili olarak; "düzenlenecek olan gönüllü geri dönüş formunun öncelikle BMMYK temsilcisince, BMMYK temsilcisinin bulunmaması halinde Kızılay yetkililerince, ancak BMMYK veya Kızılay yetkililerince imzalanmasının mümkün olmadığı durumlarda, Valiliklerce uygun görülen Sivil Toplum Kuruluşu Temsilcisi veya Valilik İnsan Hakları ve Eşitlik Birimindeki görevlilerce imzalayanın isimleri yazılarak imzalanması, bunun da mümkün olmaması halinde gönüllü geri dönüş formuna yukarıda belirtilen kurum, kuruluş ve STK'ların veya yetkililerinin bulunmadığına dair şerh düşülerek gönüllü geri dönüş işlemlerinin tamamlanması" ibaresi bulunmaktadır. Bu çerçevede 27.02.2015 tarih ve 5150 sayılı tamime istinaden; Türk Kızılay'ı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü'nün koordinasyonu ile söz konusu gönüllü geri dönüş istek formunu imzalamak ile ilgili işlemleri yürütmek üzere Türk Kızılay'ı Şube Başkanlıklarında görevli Genel Hizmet Yöneticileri (GHY) görevlendirilmiştir (Göç İstatistik Raporu, Kasım 2017: 18) GHY'ler tarafından imzalanan formlar düzenli aralıklarla Türk Kızılay'ı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü ile paylaşılmakta olup, bu formların nüshaları Müdürlük arşivlerinde saklanmaktadır.

2.4. Geri Gönderme Merkezlerinde Denetlenmesi Gereken Hususlar

2.4.1. İdari Gözetim Kararının Denetlenmesine İlişkin Temel Normlar

İdari gözetimden bahsetmek istiyorsak kanunda karşılığı olması gerekir. T.C. Anayasasına göre, temel hak ve hürriyetler, ancak kanunla sınırlandırılabilir (md. 13)¹¹². Yabancıların hürriyetinden yoksun bırakılması manasına gelen idari gözetim kararının, koşullarının, sebeplerinin, süresinin, karara karşı başvurulacak yolların kanunda karşılığının olması gerekir. Bu minvalde, 6458 sayılı kanunun ilgili maddelerinde idari gözetim kararı detaylı olarak düzenlenmiştir. Daha önce, idari gözetim kararının ikincil mevzuatla düzenlenmesi sıklıkla eleştiri konusu olmuş ve AIHM tarafından Türkiye aleyhine birçok ihlal kararı verilmiştir. İdari gözetim kararı, şimdi, 6458 sayılı kanunla düzenlendiği için hukuk dünyasında kendisine yer bulmuştur.

BM Göçmenlerin İnsan Hakları Konusunda Özel Raportörü, kişilerin özgürlük ve güvenlik haklarını ihlal etmemek ve kişiyi keyfi uygulamalara karşı korumak için göçmenlerin gözetim altına alınmasının kanuni temele dayalı olarak yapılması ve gözetim altına alma işleminin de gerekli, makul ve amaçlanan konu ile orantılı olması gerektiğini ifade etmektedir (BM İnsan Hakları Konseyi, HRC/20/24, md. 15, Nisan 2012).

Bir yabancı hakkında idari gözetim kararı alınması gerektiği değerlendiriliyorsa, orantılılık ilkesine göre hareket edilmesi ve bu ilkeye son çare olarak başvurulması; kanun ile sınırları çizilen kurallara uyulması ve bu şahıslara yargı yoluna başvurma güvencesi sağlanması gerekmektedir. Devletler tarafından düzensiz göçmenlerin kimlik tespiti, kişinin kaçma kaybolma riski, ülkeden çıkarma veya sınır dışı etme işleminin tamamlanmasında, idari gözetim kararı alınması gerektiği yönünde değerlendirmenin, açık bir şekilde mevzuatta yer alması gerekir (WGAD, İnsan Hakları Konseyi On Üçüncü Oturum Raporu, A/HRC/13/30, Ocak 2010).

¹¹² Bkz. Gözler, K. “*Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri (Anayasanın 13’üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme)*”, Ankara Barosu Dergisi, 2001, s. 53.

<http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/tekmakale/2001-4/2.pdf>; Gözler, K. (Ağustos 2018) *Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Güncellenmiş ve Genişletilmiş Yirmiyedinci Baskı, Ekin Yayıncılık, Bursa, ss. 147-148.

İdari gözetim altında geri gönderme merkezlerinde barındırma işleminin kanun ile düzenlenmiş olması gerekmektedir (YUKK, md. 58 ve 59; YUKK Uygulama Yönetmeliği, md. 3/h, md. 53/2 ve KBM ve GGM Yönetmeliği). İdari gözetim yerine alternatif tedbirlere öncelikle başvurulmalı, zorunlu olması halinde idari gözetim kararı alınmalıdır. İdari gözetim kararı keyfi olarak alınmamalı ve gerekliliği konusunda her olayda ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Süresiz gözetim altında tutma işlemi keyfidir ve bu konuda yasa ile süre sınırlamasının öngörülmesi gerekir. İdari gözetim süresinin uzatılması değerlendirildiğinde de bu hususun da asgari usul güvencelerine tabi olması gerekir. Gözetim altında barındırma koşullarının insan onuruna yaraşır şekilde olması gerekir. Gözetim altında tutulan yabancılara, AİHS'in 3, 5, 8, 9, 14'üncü maddelerince güvence altına alınan haklarına riayet edilerek muamele edilmelidir. Yabancıların idari gözetim altında barındırıldıkları merkezler, bağımsız izleme ve denetim süreçlerine tabi olmalı, çocukların yüksek yararı gözetilmeli ve özel ihtiyaç sahiplerine durumlarına uygun şekilde barındırma koşulları sağlanmalıdır. İdari gözetim altında barındırılan yabancıların fiziksel ve ruhsal sağlıklarına önem verilmeli ve bu konuda gerekli tedbirler alınmalıdır (Ekşi, 2017: 73-74).

2.4.2. Geri Gönderme Merkezlerinin Fiziki Koşullarının Denetlenmesine İlişkin Hususlar

Geri gönderme merkezlerinin fiziki koşulları denetlenirken öncelikle, geri gönderme merkezi olarak kullanılan binanın bu amaç için planlanıp planlanmadığının incelenmesi gerekir. Yabancıların barındırıldıkları odalarda kişi başına düşen alana (bkz. 1.1.3. Geri Gönderme Merkezlerinin Fiziki ve Maddi Koşulları) riayet edilip edilmemesi hususuna dikkat edilmelidir. Merkezde yabancıların zamanlarını değerlendirmelerine yönelik sosyal aktivite alanları bulunup bulunmadığına bakılmalıdır. Yabancıların yemeklerini yiyebilecekleri yeterli sayıda masa ve sandalye ile donatılmış yemekhane bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa hijyen koşullarına uygun olup olmadığı, bulunmuyorsa yabancıların yemeklerini yemeleri için nasıl bir düzenleme yapıldığı hususlarının incelenmesi gerekir.

2.4.3. Geri Gönderme Merkezlerine Kabul ve Kayıt İşlemlerinin Denetlenmesine İlişkin Hususlar

Kolluk tarafından düzensiz göçmen konumunda yakalanan yabancıların, gerekli değerlendirmelerinin yapılması, haklarında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınmasına karar verilmesi halinde, bahse konu kararların kanunun öngördüğü 48 saatlik süre zarfında alınması, yabancıların merkeze kabulünden önce sağlık taramasından geçirilmesi, dosyasında hakkında alınan kararların bulunması ve yabancıya tebliğ edildiğine dair tebligat formunun bulunması, üst arama tutanağı, emanete alma tutanağı, mülakat formu, sınır dışı ve idari gözetim tebligat formu, teslim teslim tutanağı olması gerekir. Denetleme yapılırken bu sayılanların yabancıların dosyalarında bulunup bulunmadığına bakılmalıdır.

Geri gönderme merkezine alınan her yabancı, GöçNet sisteminde kayıtlı olmalı ve kişiye özel dosya açılmış olmalıdır. Yabancıların, geri gönderme merkezinde katlara ve odalara yerleştirilmesinde herhangi bir planlama olup olmadığına bakılmalıdır. Merkezde yabancıların uymaları gereken kuralların, yabancıların görebileceği yerlere, anladıkları bir dilde asılıp asılmadığının denetlenmesi gerekir. Denetlemenin amacına ulaşabilmesi için, çalışmanın 1.1.4. başlığı altında yer alan hususlara riayet edilip edilmediğine dikkat edilmelidir.

2.4.4. Geri Gönderme Merkezlerinin Maddi Koşullarının Denetlenmesine İlişkin Hususlar

Geri gönderme merkezinde idari gözetim altında barındırılan yabancıların barındırılma koşulları insan onuruna yakışır şekilde olmalıdır. Özgürlükten mahrumiyet veya hürriyetin kısıtlanması dışında olumsuz bir muamelede bulunulmamalıdır. Ortak kullanım alanları olmalı ve bu alanlar uygun mobilya ile donatılmalı ve televizyon izleme olanağı sağlanmalıdır. Merkezin fiziki koşullarının uygun olması durumunda, aileler birlikte barındırılmalıdır. Babası ile birlikte barındırılması gereken çocukların istismara karşı korunmaları için gerekli önlemler alınmalıdır. Yaşlı, hamile barınanlar için ihtiyaç duyabilecekleri hizmetler sağlanmalıdır. Barınanlar günde en az bir saat açık havaya erişim sağlamalıdır. Geri gönderme merkezlerinin kurallarına riayet etmeyenlere verilecek cezada orantılı davranılmalıdır. Barınanların ihtiyaç duyacakları temizlik ve hijyen ürünleri verilmelidir. Barınanlara üç öğün yemek verilmelidir. Çocuk, yaşlı, hamile ve hastalara

durumlarına özel yiyecekler ve ek gıdalar temin edilmelidir. Barınanların sağlık ve tedavi imkanlarına engelsiz bir şekilde erişimleri sağlanmalıdır. Barınanların kıyafet ihtiyaçları olması durumunda bu ihtiyaçları karşılanmalıdır. Barınanlara spor yapabilme, boş zamanlarını değerlendirmelerine olanak sağlayan aktivitelere katılmaları sağlanmalı ve bunun için merkezin fiziki koşulları ve imkanlar ölçüsünde gerekli donanım sağlanmalıdır. Yabancıların ibadetlerini yapabilmeleri ve kütüphaneden faydalanabilmeleri için gerekli çalışmalar yapılmalıdır (GGM ÇUEH Yönergesi).

Denetimlerde bu hususlara uyulup uyulmadığına bakılması gerekir. Bu hususlar değerlendirilirken hem personelin hem sorumlu müdürün hem de barındırılan yabancıların bilgilerine başvurulması gerekir. Toplanan bilgiler, denetçilerin kendi gözlemleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

2.4.5. Geri Gönderme Merkezinde Sağlanan Hizmetlerin Denetlenmesine İlişkin Hususlar

Barınanlar, beden ve ruh sağlıklarının korunması amacıyla tedavi imkanlarından faydalandırılırlar. Barınanlara, günde üç öğün yemek ücretsiz verilir. Öğlen ve akşam yemeklerinde sıcak yemek verilir. Yemekler, merkezin kapasitesi ve geri gönderme süreci de dikkate alınarak hizmet alımı yoluyla temin edilir. Yemeklerin kalori hesaplaması yapılır. Yemeklerin hazırlanmasında dini ve kültürel hassasiyetler, hamilelik, diyet ve sağlıkla ilgili gereksinimler dikkate alınır. Günlük içme suyu ücretsiz olarak verilir. Altı yaşın altındaki çocuklar için günlük süt ve mama temin edilir. Barınanlara ayrı ayrı banyo yapma imkanı sağlanır. Odalarının, dolaplarının ve kişisel eşyalarının temizliğinden barınanlar sorumludur. Belirli aralıklarla odalar, dolaplar ve diğer kullanım alanları temizlenir ve ilaçlanır. Her barınana sabun, deterjan, tuvalet kağıdı gibi temizlik malzemeleri ücretsiz verilir. Çocuklar ve kadınlar için zorunlu hijyen malzemeleri verilir. Barınanların her birine yastık, nevresim takımı, havlu ve battaniye verilir ve bu malzemeler belli aralıklarla yıkanır. Barınanların günde en az bir saat olmak üzere azami süre açık havadan yararlanmaları sağlanır. Barınanlara spor imkanı sunulur. Merkezde barınanlar, mensubu oldukları dinin ibadetlerini yerine getirebilir, ibadette kullanılan eşya, kutsal kitap temin edebilir ve bulunduğu yerlerde muhafaza edebilirler. Kitaplık ve kütüphaneden yararlanabilirler. Sosyal imkanlar ve etkinlikler için imkanlar ölçüsünde sosyal alanlar oluşturulur. Çocukların eğitim ve

öğretimden faydalanmaları için her türlü imkan sağlanır. Çocuklar için oyun alanları kurulur. Tercümanlık hizmeti sağlanır (GGM Yönergesi).

Sağlanan bu hizmetlerden barınanların faydalanıp faydalanmadıklarının denetimler aracılığıyla tespiti mümkündür. Aksi halde mevzuatsal anlamda düzenlemeler yapılması, geri gönderme merkezlerinin bu hususlara göre düzenlenmesi, tek başına yeterli değildir.

2.4.6. Geri Gönderme Merkezlerine Yapılacak Ziyaretlere İlişkin Hususlar

Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların temsilcileri veya heyetlerinin ziyareti, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün iznine tabidir. Ziyaret taleplerine ilişkin bütün hususlar, il göç idaresi müdürlüğü tarafından, Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne yazılı olarak bildirilir. Temsilci veya heyet ziyaretleri, bu görüşmeler için merkezlerde tahsis edilmiş görüşme odasında sağlanır. Bilimsel araştırma yapanlar hakkında da bu hüküm uygulanır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve özel kanun hükümleri saklıdır. Bu ziyaret ve görüşmelerde, merkezin ve barınanların güvenliğini tehlikeye düşürmemek amacıyla gerekli tedbirler, merkez müdürlüğü tarafından alınır. Güvenlik bakımından bir araya getirilemeyecek barınanlarla toplu görüşme yapılamaz. Ziyaret ve görüşmeler yasal zorunluluk olmadıkça görevlilerin gözetiminde yapılır. Önceden izin verilmiş olsa bile doğal afet, yangın ve ayaklanma gibi olağanüstü durumlarda ziyaret ve görüşmeler kurum en üst amirince ertelenebilir (GGM Yönergesi, md. 43).

Merkezleri ziyarete gelen resmî heyet ve özel kişiler, merkezin güvenliğini tehlikeye sokacak davranışlarda bulunamaz, güvenlik amacıyla alınan ve uygulanan yasal ve idarî tedbirlerin değiştirilmesini talep edemezler.

Merkezin düzen ve güvenliğini, barınanların sağlığını bozabilecek nitelikteki eşya ve maddeler ile her türlü iletişim araçları ve silahla (taşıma izin belgesi olsa dahi) merkeze girilemez.

Merkez personeli ve güvenlik görevlileri dâhil olmak üzere, unvan ve görevi ne olursa olsun, merkezlere girenler, duyarlı kapıdan geçmek zorundadırlar. Bu kişilerin üstleri metal detektörle aranır; eşyaları x-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirilir, ayrıca şüphe hâlinde elle aranır. Bu cihazların bulunmadığı yerlerde arama ve kontrol elle

yapılır. Ancak milletvekilleri, mülkî amirler, hâkimler, Cumhuriyet savcılar ve bu sınıftan sayılanlar, avukatlar, noterler, uluslararası sözleşmelerle yetkileri tanınmış kişi ve kuruluşların temsilcileri ile kurum müdürünün üstleri elle aranamaz. Duyarlı kapı cihazının ikazının sürmesi hâlinde bu kişiler ancak, elle aramayı kabul ettikleri takdirde merkeze girebilirler. Ziyaret yerleri ve barınanın üstü, ziyaret öncesi ve bitiminde aranır. Özel kanunlardaki hükümler saklıdır.

Merkezlere giren avukatlarca, savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan edilen belge ve dosyalar incelemeye tâbi tutulmaz.

Ziyaretlerde kurallara uymayan heyet ve kişilerin ziyaret ve görüşmeleri sürdürmelerine derhâl son verilir. Suç oluşturan davranışlar, ilgili idarî ve adlî makamlara bildirilir. Görüşme hakkına sahip kişilerin, merkez güvenliğinin korunması amacıyla alınan tedbirlere aykırı davranışları ve istekleri nedeniyle görüşme hakları, merkez müdürünce iki aya kadar kısıtlanabilir. Mevzuatın, avukatlar bakımından getirdiği hükümler saklıdır (GGM Yönergesi, md. 44).

2.4.7. Geri Gönderme Merkezlerinde Çalışan Personele Yönelik Denetime İlişkin Hususlar

Geri gönderme merkezleri personeli, kamu personelinin tabi olduğu mevzuata tabidir ve bu mevzuata uygun hareket etmelidir. Kamu görevlilerine yasaklanan tutum ve davranışlarda bulunmamalıdır (Ekşi, 2017: 79).

Geri gönderme merkezlerinde çalışan personel, barınanlara karşı saygılı, ciddi, dürüst ve tarafsız davranmalıdır. Görev gerekleri ve insani davranış ölçülerinin zorunlu kıldığı ilişkiler dışında, idari gözetim altında barındırılan yabancılarla, yabancıların yakınları, avukatları, ziyaretçileri ile ve de tercümanlarla herhangi bir suretle kişisel ilişki kurmamalıdır (GGM Yönergesi, md. 10).

Geri gönderme merkezlerinde çalışan personel; bütün barınanlara, yakınlarına ve ziyaretçilerine dil, din, ırk, tabiiyet, mezhep, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, menşee ülke, etnik köken ve düşünce ayrımı gözetmeksizin, mahremiyetlerine de saygı göstererek eşit işlem yapmakla mükelleftir (GGM Yönergesi, md. 10).

Personelin; barınanlardan ve de barınanların yakınlarından, tercümanlardan, avukat ve ziyaretçilerinden her ne ad altında olursa olsun, para veya hediye almaları, vermeleri, herhangi bir menfaat temin etmeleri veya bu kişilerle finansal ilişkiye girmeleri yasaktır. Geri gönderme merkezlerinde çalışan personel, yaptığı işle ilgili olarak kendisine verilen veya edindiği bilgileri ve gizli kalması gereken diğer belgeleri kanunlarla belirtilen hâller dışında açıklamamalı veya yayınlamamalıdır (GGM Yönergesi, md. 11).

2.4.8. Geri Gönderme Merkezlerini Denetleyen Kişi ve Kurumların İncelemesi Gereken Hususlar

Denetime başlamadan önce, denetimin amacı belirlenmelidir. Heyette bulunan kişiler arasında iş bölümü yapılmalıdır. Ziyaret edilecek merkeze ilişkin bilgiler derlenmelidir. Denetleme şekli, süresi ve kapsamı belirlenmelidir (Ekşi, 2017: 80).

İdari gözetim kararına esas hukuki çerçeve, idarenin yapısı, idari gözetim altında barındırılan yabancıların barındırılma koşulları, idari gözetim altında barındırıldıkları geri gönderme merkezlerinin fiziki ve maddi koşulları, barınanlara nasıl davranıldığı, barınanlara sağlanan hizmetler, barınanların sağlık hizmetlerine erişimi; BMMYK ve diğer uluslararası kuruluşlara veya sivil toplum kuruluşlarına, ülke temsilciliğine erişimi, avukata erişimi, dış dünyaya erişimi, açık havadan yararlanma imkanı tanınıp tanınmadığı, ziyaretçileri ile görüşüp görüşmediği; hakkında alınan kararlar konusunda bilgilendirilip bilgilendirilmediği, etkin başvuru hakkının tanınıp tanınmadığı, barınan sayısı ile personel sayısının orantılı olup olmadığı; yeteri kadar kadın personel bulunup bulunmadığı; hassas gruplara mensup kişilerin barındırılıp barındırılmadıkları, barındırılmaları halinde durumlarına özgü muamele edilip edilmediği; geri gönderme merkezlerinde refakatsiz çocuk barındırılıp barındırılmadığı vb. hususlarının incelenmesi gerekir (BMMYK, 2014: 38).

Geri gönderme merkezleri denetlenirken, idari gözetim koşulları ve barınanlara yapılan muamelenin gereği gibi incelenebilmesi için denetleme yapan heyetin farklı bilgi kaynaklarından elde ettikleri bilgileri karşılaştırmalı olarak değerlendirmeleri gerekir. Bilgileri ilk izlenime göre veya tek kişiden alınan haliyle değerlendirmemek gerekir. Sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için bizzat barınanlardan, idari makamlar, merkez personeli ve hizmet alımı yoluyla istihdam edilen diğer personelden alınan bilgilerin yanı sıra denetleyenlerin kendi gözlem ve analizlerinin birlikte ele alınması gerekir. Ziyaretlerde ilk

önce merkez müdüründen genel bir bilgi alınır, daha sonra merkez gezilir, kayıt defterleri ve diğer belgeler incelenir, barınanların haklarında alınan kararların dayanakları ve yasal çerçevesi incelenir, barınanlarla mülakat yapılır, merkezde çalışan personelle görüşme yapılır ve merkez müdürü ile son görüşme yapılır. Ancak bu sıralama ziyaretin türüne ve amacına göre değişebilir. Merkez müdürü ile yapılan son görüşmede merkez müdürünün acil müdahale etmesini gerektiren hususlar tespit edildiğinde, bunlara ilişkin bilgi verilir (BMMYK, 2014: 54-55).

Ziyaret sonrasında bir rapor hazırlanmalıdır. Bu rapor hazırlanırken raporlama kuralları olan doğruluk ve kesinlik, kişisel bilgilerin kişinin rızası olmadan ifşa edilmemesi, kullanılan dil ve terminolojinin yalın, anlaşılabilir ve tutarlı olması, zamana riayet edilerek raporun yazılması, ziyaret amacına yönelik bir rapor yazılması, rapora konu edilen hususlara ilişkin varsa fotoğraf, belge vb. rapora eklenmesi gerekir (BMMYK, 2014: 78) (Ekşi, 2017: 81).

2.5. Denetleme Raporları

2.5.1. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporları

2.5.1.1. TBMM insan haklarını inceleme komisyonu 24. dönem 3. yasama yılı faaliyet raporu, 2012, ek-7 Edirne, Kırklareli ve İstanbul illerinde bulunan geri gönderme merkezleri hakkında inceleme raporu

Raporda; genel olarak mevzuatsal anlamda bir eksiklik olduğu, ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinde yeksenak bir uygulama bulunmadığı, ziyaret edilen tarihte, geri gönderme merkezlerinin, asli işi kolluk görevi olan Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı İl Emniyet Müdürlükleri tarafından işletildiği ifade edilmektedir. Edirne İli Geri Gönderme Merkezinde erkekler, kadınlar, aileler için ayrı ayrı odaların planlanmış olduğu, merkezde sağlık birimi olmasına karşın doktor bulunmadığı, hemşire tarafından ilk müdahalenin yapıldığı, hastaların hastaneye sevk edildikleri; barındırılan yabancılara, üç öğün dört çeşit soğuk ve sıcak yemek hizmeti sunulduğu, yemek hizmetinin dışarıdan hizmet satın alımı yoluyla yapıldığı; verilen yemek hizmetinde şeker hastaları, emziren kadınlar ve ek gıdaya geçen bebeklere farklı bir menü uygulanıp uygulanmadığına ilişkin bilgiye yer verilmediği; merkezde kantin bulunduğu, kantin fiyatlarının uygun olduğu; barındırılan yabancılara 24

saat sıcak su imkanı sağlandığı, merkezin temizlik hizmetinin hizmet satın alımı yoluyla karşılandığı belirtilmektedir. Barındırılan yabancıların, açık havaya erişimlerinin kısıtlı olduğu; merkezde atıl durumda olan kültürel ve faaliyet odalarının bulunduğu, oyun ve spor alanlarının bulunmadığı; yabancılar için herhangi bir sosyal faaliyet imkanı sağlanmadığı; merkezde ibadethane bulunduğu, barınanlarla iletişim kurabilecek yeterli sayıda tercüman olmadığı, personelin de çok azının İngilizce bildiği bu nedenle barınanlarla iletişim kurmada sıkıntılarla karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Dış dünyaya erişimlerine ilişkin raporda herhangi bir bilgi yer almamasına karşın, barındırılan yabancıların cep telefonu kullanmalarının yasak olduğu bilgisinin yer aldığı görülmektedir. Ziyaretçi kabulüne ilişkin net bir kanaat de oluşmadığı aktarılmaktadır.

Kırklareli İli Gazi Osman Paşa Sınır Dışı İşlemleri ve Geri Gönderme Merkezinin ormanlık arazide bulunması olumlu olarak değerlendirilirken binaların eski ve bakımsız olması, hijyen koşullarının kötü olması olumsuz olarak değerlendirilmektedir (s. 83).

Erkekler koğuşunun duvarlarının oldukça pis olduğu, çarşafaların tuvalet ve banyoların pis olduğu; düzensiz göçmenlere merkeze geldiklerinde temizlik malzemesi olarak sadece sabun verildiği, diğer ihtiyaçlarının yabancılar tarafından ücreti ödenerek kantinden temin edildiği, parası olmayan yabancıların sabun dışında ihtiyacı olan temizlik malzemelerini edinemeyecekleri düşünüldüğünde bu durumun hijyen açısından sıkıntı yaratacağı, bu durumu önlemek için deterjan, çamaşır suyu, tuvalet kağıdı vb. temizlik malzemelerinin sağlıklı bir ortamda yaşanmasını sağlamak ve salgın hastalıkları önlemek için barınanlara ücretsiz verilmesi gerektiği raporda yer alan bilgiler arasındadır (s. 83).

Ayrıca, merkez binasının eski olmasından kaynaklı olarak su, kanalizasyon ve ısınma altyapısında sıkıntılar yaşandığı da rapora yansıyan bilgiler arasındadır (s. 82). Raporda, tüm bu olumsuzluklara rağmen, barındırılan yabancıların mutlu görünmeleri, merkezin ormanlık arazide yer almasına bağlanmıştır (s. 83).

Merkezde çalışanların, yabancılar için tutum ve davranışlarının olumlu olduğu, bunun yabancılarla yapılan görüşmelerle teyit edildiği kaydedilmiştir. Merkezde barındırılan yabancıların, açık havaya erişimlerinin kısıtlanmamış olması memnuniyetle karşılanmıştır (s. 88).

Merkezin eski olmasından kaynaklanan fiziki eksikliklerinin giderilmesi sonucunda, bulunduğu yer ve personelin barınanlara karşı insan haklarına saygılı tutum ve davranışlarına bağlı olarak, bahse konu merkezin düzensiz göçmenlerin sınır dışı süreçleri tamamlanincaya kadar barınabilecekleri ideal bir yer olabileceği değerlendirilmiştir (s. 89).

Raporda; İstanbul İli Kumkapı Geri Gönderme Merkezinin şehir merkezinde, Kumkapı'nın ara sokaklarında oldukça dar bir alanda yer alması nedeniyle kaçma kaybolma riski sebebiyle barınanların açık havaya erişimlerinin yok denecek kadar az olduğu belirtilmiş, açık havaya erişim imkanı olmayan bu merkezde düzensiz göçmenlerin barındırılmaları uygun görülmemiş, merkezin şehir dışına düzensiz göçmenlerin açık havaya erişimlerinin sağlanabileceği geniş ve uygun bir alana taşınmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir (s. 89).

Merkezde barınanların suç türlerine göre değil, kadın erkek olarak ayrılarak koğuşlara yerleştirildikleri ifade edilmiş bu durum da uygun görülmemeyerek, yabancıların suç türlerine göre yerleştirilmeleri yönünde tavsiyede bulunulmuştur (s. 89).

Raporda, merkezde bir sağlık birimi bulunduğu, ancak doktorun haftada bir gün yabancılara sağlık hizmeti sunduğu yer almış, heyet tarafından sadece haftanın bir günü yabancılara hizmet veren bir sağlık çalışanı değil, haftanın her günü merkezde bulunabilecek bir sağlık personelinin görevlendirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir (s. 85).

Raporda olumlu olarak değerlendirilen hususlar, yabancıların merkez içinde belli alanlarda serbestçe dolaşabilmeleri, zamanlarını geçirebilecekleri faaliyet odalarında çeşitli kursların verilmesi, kadınlara psikolog aracılığıyla psikolojik destek sağlanması, barınanların egzersiz yapmalarına olanak sağlayan spor aletlerinin bulunması, çocuklar için oyun odalarının bulunması, çocuklara süt ve oyuncak temin edilmesi, kıyafet ihtiyacı olana kıyafet tedarik edilmesi, merkezde barınan yabancılara haklarına ve merkez kurallarına ilişkin kendi dillerinde bilgilendirme broşürleri dağıtılması sayılmaktadır (s. 86).

2.5.1.2. TBMM insan haklarını inceleme komisyonu 24. dönem 4. yasama yılı faaliyet raporu, 2014, ek -13: ege kıyılarında (İzmir–Aydın) gerçekleşen yasa dışı göç hakkında inceleme raporu¹¹³

Komisyon Aydın İli Geri Gönderme Merkezini (30 Şubat 2013 hizmete girme tarihi) 6 Şubat 2014 tarihinde ziyaret etmiştir. Merkezin yeni ve geniş bir binaya sahip olduğu, erkeklerin ve kadınların barındırıldıkları bölümlerin ayrı olduğu, ailelerin barındırılmaları için de bölümler olduğu açıklanmıştır.

Merkezde revir ve yemekhane bulunduğu; barınanlara haklarının yazılı olduğu bilgilendirme broşürü ve tebligat formu verildiği, tebligatların yabancıların anladıkları dilde yapıldığı ifade edilmekte olup, tebligat kapsamında verilen bilgilerde göçmenlerin yasal konumlarının, geri gönderilme işlemlerinin, kararlara itiraz ve yargıya başvuru yollarının, idari gözetim süresinin ve de merkezin genel düzenine ilişkin bilgilerin bulunduğu aktarılmaktadır.

Komisyon İzmir İli Geri Gönderme Merkezini (Işıkkent) 7 Şubat 2014 tarihinde ziyaret etmiştir. Merkezin fiziki koşullarına ilişkin verilen bilgilerde; merkezde 12 barınma odası ve bir revir bulunduğu, odaların 9 ve 22 kişilik olduğu, odalarda duş, klima, tuvalet olduğu, merkezin koridor ve odalarının 24 saat kameralarla izlendiği bilgisine yer verilmiştir. Merkezde çocuklar için küçük bir park alanı bulunduğu da belirtilmektedir. Periyodik sağlık kontrollerinin haftada bir gün yapıldığı, gözetim altındakilerin tedavi giderlerinin ücretsiz olduğu ifade edilmektedir.

2.5.1.3. TBMM insan haklarını inceleme komisyonu 26. dönem 3. yasama yılı faaliyet raporu, 2017, İzmir ve Aydın illerinde bulunan geri gönderme merkezleri inceleme raporu

Raporda, ziyaretin, Avrupa Konseyi bünyesinde bulunan kısaca Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin (AIÖK) 16-23 Haziran 2015 tarih aralığında Türkiye'de bulunan Geri Gönderme Merkezlerinde yapmış olduğu incelemeler sonucu 17 Ekim 2017 tarihinde yayımladığı Raporun gerçeği yansıtmadığının incelenmesi odaklı olduğu, bu amaçla

¹¹³ Aydın Geri Gönderme Merkezine ilişkin sayfalar 175-176. İzmir (Işıkkent) Geri Gönderme Merkezine ilişkin sayfalar 178-179).

İzmir ve Aydın'da bulunan Geri Gönderme Merkezlerine ziyarette bulunulduğu ifade edilmektedir (s. 2).

Raporun değerlendirme ve sonuç bölümünde; merkezlerin fiziksel durumlarının, sosyal donatılarının iyi durumda olduğu; çalışan personelin alanında uzmanlaşmasının gözlemlendiği; barınanlarla yapılan ikili görüşmelerde merkezlerin yönetimine ve kötü muameleye ilişkin hiçbir şikayet alınmadığı; merkezlerde faal durumda yemekhane, spor salonu, dinlenme odası, kütüphane, revir, ibadethane, çocuk oyun odaları, TV izleme odası ve kuaför salonları olduğu; yeterli düzeyde göç uzmanı, psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı, hukukçu ve mütercimden oluşan uzmanların istihdam edildiği; merkezlerin sosyal donatılarının ve özel yaşam alanlarının aktif olarak kullanıldığı; barınanların acil ve temel sağlık hizmetlerinin karşılandığı, merkezlerde her gün doktorun bulunduğu; barınanlara üç öğün yemek verildiği, kantin hizmetlerinin de bulunduğu; idari gözetim, sınır dışı hususlarındaki kararlarla birlikte tebliğin ve kanuni süreç ve haklar hususunun 17 ayı dilde yapıldığı, avukata erişimin kolay ve mümkün olduğu, kararlara karşı davaların açıldığı; telefon hizmetlerine her gün belli saatler arasında erişimin mümkün olduğu, gazetelere erişim imkânı verildiği; kadınların, erkeklerin ve ailelerin ayrı bölümlerde kaldıkları; çocukların yüksek yararı gözetilerek ayrı yerde barındırıldıkları, çocuklara eğitim imkanı sağlandığı, oyun alanları olduğu, bu bölümlerde öğretmenlerin, psikologların çalıştığı tespit edildiği; merkezlerde refakatsiz çocuk bulunmadığı; geri gönderme merkezlerinin Valilikçe haberli ve habersiz denetimlerinin yapıldığı; geri gönderme merkezlerinde açık havaya erişim olanağı bulunduğu, barınanların günde 4 saat açık havaya çıkarıldıkları; sınır dışı etme ve idari gözetim kararları süreçlerinin 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (YUKK) 52, 53, 54, 55 ve 57'nci maddelerine uygun olduğu, geri gönderme merkezlerinde verilen hizmetlerin 6458 sayılı kanunun 58 ve 59'uncu maddelerine uygun olarak sağlandığı belirtilerek Avrupa Konseyi bünyesinde bulunan Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin Geri Gönderme Merkezleri ile ilgili raporunun hem tespit açısından hem de zamanlama açısından yanıltıcı ve önyargılı olduğunun yerinde yapılan incelemelerde görüldüğü, 2015 yılında yapılan inceleme raporunun 2017 yılında yayınlanmasının olumsuz bir algı çalışması yapılmaya yönelik olduğunun değerlendirildiği ifade edilmektedir (ss. 21-22). Ancak, CPT'nin raporlarını üye devletlerin izni ile yayımladığını hatırlatmak gerekir.

Bunun yanında yabancılara, haklarında yapılan işlemlere ilişkin tebliğlerin farklı dillerde¹¹⁴ yapılması takdir edilecek bir gelişmedir. Ziyaret, geri gönderme merkezlerinin işletiminin tamamıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devredilmesinden sonra gerçekleştirilmesinden dolayı, YUKK öncesi ve sonrası uygulamayı ve de geri gönderme merkezlerinde herhangi bir iyileşme olup olmadığını değerlendirebilmek açısından önemlidir.

2.5.2. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Raporları

2.5.2.1. Lütfullah Tacik'in ölümüne ve Van geri gönderme merkezine ilişkin rapor 18.12.2014 (Rapor No: 2014/05)

Ziyaretin ana sebebi, 17 yaşındaki Afgan sığınmacı, Lütfullah TACİK'in Van Emniyet Müdürlüğünde gözaltında darp edilip öldürülmesine ilişkin iddiaların araştırılmasıdır (s. 5).

Raporda Lütfullah Tacik olayına ilişkin açık bilgilere ulaşılamamakla birlikte, geri gönderme merkezinin fiziki koşullarına ilişkin bilgilere ulaşılmaktadır. Geri gönderme merkezinin, ziyaret edilen diğer geri gönderme merkezlerine kıyasla iyi durumda olduğu; yabancılara koğuşlara yerleştirilmelerinin, uyruk bazlı ve dini inançlarına uygun şekilde yapıldığı, koğuşların havadar ve gün ışığına erişiminin olduğu, depolarda hijyen ve temizlik malzemelerinin bulunduğu, merkezin genel temizlik koşullarının iyi olduğu, il genelinde var olan bir soruna bağlı olarak kanalizasyon sistemindeki sıkıntı ve su kesintisi nedeniyle merkezin tam kapasite çalışmadığı, 24 saat su verilememesinin, tuvaletlerin koğuşlarda bulunmasına bağlı olarak kişilerin sağlığı açısından tehdit unsuru olduğu, engelli barınanlara yönelik merkezin herhangi bir düzenlemeye sahip olmadığı, çocuk oyun alanlarının küçük olduğu, bulaşıcı hastalığı veya psikolojik rahatsızlığı olan barınanlar için ayrı bölüm bulunmadığı, merkezde tam zamanlı doktor bulunmadığı için sıkıntılar yaşandığı, dönem dönem sağlık taramalarının yapıldığı; erkekler koğuşunda bir jiletin çok sayıda barınan tarafından ortaklaşa kullanıldığı, bu durumun bulaşıcı hastalıkların yayılması hususunda ciddi risk taşıdığı, raporda yer alan bilgiler arasındadır. Ayrıca, yapılan değerlendirmelerde idari gözetim altında bulunan düzensiz göçmenlerin dış dünyadan haber alabilmeleri, yakınlarıyla haberleşebilmeleri, haklarında yapılan işlemlere ilişkin bilgilendirilebilmeleri,

¹¹⁴ Raporda 17 farklı dil olarak belirtilmektedir, ancak tebligatlar; Arapça, Almanca, Bulgarca, Bengalce, Burmaca, Çince, Farsça, Fransızca, Gürcüce, Hintçe, İngilizce, İspanyolca, Lehçe, Özbekçe, Peştuca, Portekizce, Romence, Rusça, Türkmençe, Ukraynaca, Urduca olmak üzere 21 farklı dilde yapılmaktadır.

hukuki sorunlarına ilişkin çözüm için avukatla görüşebilmeleri, merkezlerde tam zamanlı tercüman bulunması hususlarının büyük önem arz ettiği vurgulanmaktadır (ss. 25-30).

Geri gönderme merkezine ilişkin raporda verilen detayların, geri gönderme merkezinde insan haklarına duyarlı çalışmaların yapıldığını ve yapılmaya devam ettiğini anlamamız açısından faydalı olduğu değerlendirilmektedir.

2.5.2.2. İstanbul geri gönderme merkezine ilişkin 6.11.2014 tarihli raporu (Rapor No: 2014/04)

Türkiye İnsan Hakları Kurumu; İstanbul Kumkapı Geri Gönderme Merkezinde, yabancılar için kötü koşullar bulunduğu, yabancıların açık havaya erişimlerinin sağlanmadığı hususundaki duyular üzerine, bahse konu merkeze yönelik iddiaları, 02.05.2015 tarihinde yerinde inceleme kararı almıştır. Bu inceleme ziyaretine, göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarını da davet etmiştir (s. 5).

Raporda;¹¹⁵ Kumkapı Geri Gönderme Merkezi yetkililerinden alınan bilgiler arasında; ziyaret esnasında 228 erkek, 149 kadın, 7 çocuk olmak üzere toplam 384 yabancı barındırıldığı; merkezde 59 emniyet mensubu, 5 psikolog, 2 sosyolog, 3 veri hazırlama kontrol işletmeni ve 1 memur olmak üzere 70 personel çalıştığı; Merkezde gün içerisinde sürekli yeni idari gözetim altına alınanlar ve idari gözetimleri sonlandırılanlar olduğu, bulaşıcı hastalığı olanların ya da kavga edenlerin barındırılmaları için duvarları süngerle kaplı bir tecrit odası bulunduğu; tecrit odasında yabancıların birkaç saat tutulduğu belirtilmektedir (ss. 9-10).

Raporun, “*Yapılan Gözlem ve Değerlendirmelere İlişkin Bölüm*”ünde; idari gözetim altında barındırılan yabancıların merkezde ortalama 2 ay kaldıkları, eski uygulamalara göre idari gözetim süresinin kısaldığı; yabancıların açık havaya erişimlerinin, hafta içi saat 17.00’den sonra 45 dakika, hafta sonu ise günde 2-3 saat olarak uygulanmaya çalışıldığı, ancak kış aylarında hastalıklardan korumak amacıyla yabancıların açık havaya çıkarılmadıkları, yabancıların da soğuktan dolayı bu yönde taleplerinin olmadığı; merkezin, yabancıların güvenli bir şekilde hava almasına olanak sağlayacak bir alanının bulunmadığı;

¹¹⁵ Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından hazırlanan “İstanbul Geri Gönderme Merkezi Raporu” 06.11.2014 tarihli ve 2014/29 sayılı İnsan Hakları Kurulu toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir.

yabancılara yapılan görüşmelerde ise, yetkililerin aksine kendilerine açık havaya erişim imkanı tanınmadığı; küçük çocuğu olduğu halde, uzun süredir açık havaya erişim imkanı tanınmayan kadınların bulunduğu bilgisine erişildiği ifade edilmekte olup haklarında herhangi bir tutuklama ya da mahkumiyet kararı bulunmayan bu yabancıların, fiziki koşulların elverişsizliği ileri sürülerek açık havaya çıkarılmamaları kabul edilemez bir durumdur. Yapılan muamele, tutuklu ya da hükümlü olmayan bu yabancıların, o kategoride değerlendirildiklerinin göstergesidir. Heyet, açık havaya erişim konusunun önemine dikkat çekmiş, raporunda da, AİÖK standartlarına (CPT/Inf/E(2002)1-Rev.2013, paragraf 48) atıfta bulunarak, özgürlüğünden mahrum bırakılanların, hücre hapsine mahkum olsalar dahi, hücrelerindeki fiziki koşullardan bağımsız olarak, açık havaya erişimleri sağlanmalı ve açık havada en az bir saat egzersiz yapma hakkına sahip olmalı, açıklaması yer almaktadır (ss. 10-11-12).

Raporda, ayrıca bu inceleme ziyaretinden önce TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun 2012 tarihli ziyaretine ilişkin raporundaki bulgulara yer verilmiş; o zaman yapılan incelemelerde de yabancıların açık havaya erişimlerinin sağlanmadığı, bunun bahanesi olmayacağı, bu hakkın yaşam hakkının bir uzantısı olduğu ve haftanın her günü bir kısıtlamaya gidilmeksizin diledikleri zaman yabancıların açık havaya erişimlerinin sağlanması gerektiği ifade edilmiş, ancak bu inceleme raporunda da aynı eksikliğin hala giderilmediği görülmüştür. Raporda, AİHM'in Türkiye aleyhine verdiği kararlarda da yabancıların açık hava erişiminin yeterince sağlanmamasını, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 3'üncü maddesi kapsamında değerlendirerek aşağılayıcı muamele olarak kabul etmiştir (ss. 12-13).

Binadaki hijyen ve rutubet sorunlarına ilişkin detaylarda, genel temizliğin iki ayda bir yapıldığı, koğu temizliğinin ise barınanlar tarafından günlük yapıldığı ifade edilmiştir. Heyet, tespitlerinde binanın çok eski ve aşırı rutubetli olduğunu, bebek mamalarının depolandığı çelik dolapların aşırı paslı olduğunu gözlemlediklerini de rapora kaydetmiştir. Merkezde idari gözetim altında tutulan yabancıların vücutlarında böcek yaraları olduğu, merkezdeki sirkülasyonun böceklerle mücadeleyi zorlaştırdığı bilgisinin alındığı; erkeklerin barındırıldığı koğuşlarda barınanlarca böceklerle mücadele için ranzaların altına pet şişeler içinde su konulduğu, tahtakurularının ranzalara tırmanmasına engel olmak için bu yola başvurduklarını ilettikleri; tuvaletlerin son derece pis olduğu; merkezde kalan kişi sayısı ile tuvalet sayısının orantısız olduğu, tuvalet kağıdı gibi hijyen malzemelerinin de yetersiz

olduğu; koğuşlarda ağır bir koku olduğu, koğuşlarda sigara içmenin yasak olmadığı; bu durumun da barınanların sağlığı açısından, barınanlar arasında anne ve babalarıyla birlikte gözetim altında bulunan çocuklar olduğu da düşünöldüğünde, sorunun daha da vahim olduğu, bu koşullar altında hijyenik ve sağlıklı bir ortam sağlanması mümkün olmadığı belirtilerek; barınanların sağlıklarının tehdit altında bulunmaması ve hastalıkların yayılmaması maksadıyla merkezdeki olumsuz koşulların düzeltilmesi gerektiği, temizlik işleminin daha etkili yapılması ve binada haşerelerle mücadele anlamında rutin ilaçlama yapılması gerektiği ifade edilmektedir (ss. 15-16).

Yemek ile ilgili olarak raporda, yemeklerin dışarıdan hizmet alımı yoluyla temin edildiği, firmanın ihale usulü ile belirlendiği, günde üç öğün yemek verildiği, üç öğün yemeğin iki öğününde sıcak yemek verildiği; özel durumu olanlar (hamilelik, diyabet hastalığı, tansiyon hastalığı gibi) ve ek gıdaya geçen bebekler için ayrı yemek verilmediği, dışarıdan da yemek temin etme imkanının bulunmadığı, geri gönderme merkezinde verilen yemeklere bağlı olarak çocuklar başta olmak üzere çoğu kişinin sindirim problemi yaşadığının iletildiği belirtilmektedir (s. 16).

İdari gözetim altında geri gönderme merkezinde barındırılan yabancıların odalara yerleştirilmelerinde belli bir sistem uygulanmadığı, sirkölasyona bağlı olarak bu işlemin yabancıların kendileri tarafından yapıldığı, yerleştirmede sadece cinsiyete göre katlara yerleştirme yapıldığı, katlardaki oda ve yatak seşiminin boş yer durumuna göre yabancı tarafından yapıldığı tespit edilmiş; bu durum da heyet tarafından, bulaşıcı hastalığı olanların diğer barınanlara bulaştırma risklerinin olabileceği; ayrıca, yeni gelenlerin tanıdıkları olmadığı için diğer gruplar arasında dışlanabilecekleri ya da yer yatağında yatmak durumunda bırakılabileceği gibi durumlardan dolayı uygun bulunmamıştır (ss. 16-17).

Heyet, merkezde sigara içimi serbest olduğundan ve yetkililer tarafından bunun engellenmesinin mümkün olmadığı değerlendirildiğinden YUKK'un 59'uncu maddesinin 1'inci fıkrasının (ç) bendi hükümlerinin yerine getirilmesi ve özellikle bebekler, çocuklar, hastalar için uygun ortamın sağlanması zorunluluğunu rapora kaydetmiştir (s. 17).

Raporda, idari gözetim altında barındırılan yabancıların merkezde hemşire ve doktor görmediklerini, hasta olduklarını yetkililere iletmelerine rağmen haftalarca muayene edilmediklerini, hastalar için çok acil olmadığı sürece ambulans çağırılmadığı, ancak çok

hasta olan barınanların hastaneye ambulansla sevk edildiği ve sivil toplum kuruluşlarının da bu iddiaları doğruladığı belirtilerek, YUKK'un 59'uncu maddesinin 1'inci fıkrası "*Geri gönderme merkezlerinde yabancı tarafından bedeli karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri ücretsiz verilir*" hükmü hatırlatılmaktadır (s. 17).

Raporda ayrıca idari gözetim altında geri gönderme merkezinde barındırılan yabancıların açık havaya erişimlerinin sağlanmaması rutubetli, yoğun sigara dumanı bulunan kapalı alanda tutulmalarının hem psikolojik hem de fiziksel hastalıklara (göğüs ve cilt hastalıkları vb.) sebebiyet verebileceği, nitekim AİHM'in bu yönde verilmiş olan ihlal kararı bulunduğu (Yarashonen kararı, başvuru no: 72710/11) hatırlatılmaktadır (s. 17).

Raporda ayrıca yabancıların merkeze girişleri yapılmadan önce herhangi bir bulaşıcı hastalık taşıyıp taşımadıklarına dair kan tahlillerinin yapıldığı, ancak tüberküloz vb. hastalıklara yönelik herhangi bir test yapılmadığı da kaydedilen bilgiler arasındadır (s. 17).

Raporda ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yerleşik içtihadına atıfta bulunularak, devlet tarafından gözetim altına alınan şahısların, gözetim altında iken uğradıkları her türlü zararın devletin sorumluluğunda olduğu ifade edilmektedir. Oldukça tehlikeli ve zorlu yollardan geçerek Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den de Avrupa'ya geçmeye çalışan düzensiz göçmenlerin, tüm bu süreçler göz önünde bulundurularak, geri gönderme merkezine alınmadan önce doktor muayenesinden geçmeleri; vücutlarındaki yaralanmaların tespit edilmesinin zaruri olduğu, bu zaruriyetin sebebi olarak da bu durumların gözetim altında meydana gelmediğinin kanıtlanabilmesi gösterilmektedir. İdari gözetim altında iken işkence ya da herhangi bir kötü muamele olup olmadığını kanıtlamak bakımından bu sağlık raporlarının önemine bir kez daha vurgu yapılmaktadır (s. 19).

Raporda; geri gönderme merkezinde haftanın her günü doktor bulunmayışının, AİÖK raporunda (CPT/Inf (2011) 13) da eleştirildiğine yer verilmiştir. Heyet, sağlıkla ilgili sorunların çözümüne yönelik tavsiyelerinde merkezde devamlı doktor bulunması gerektiği, idari gözetim altına alınan yabancıların merkeze yerleştirme işlemi yapılmadan önce mutlaka detaylı sağlık taramalarının yapılması, sağlık durumlarının gözetim altına almaya elverişli olmaması durumunda, yabancılara idari gözetim alternatiflerinden olan belli bir adrese yerleştirme seçeneğinin uygulanması ya da tedavilerinin yapılması için sağlık kuruluşlarına yerleştirilmeleri, tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıkların önlenmesi için 'Verem

Savaş Dispanserleri' gibi uzman sağlık kuruluşları ile işbirliği yapılması gerektiğini rapora not etmiştir (s. 19).

Heyet hazırladığı raporda “*Hukuki Yardım, Bilgilendirme ve Başvuru İmkânlarının Sunulması*” başlıklı bölümde, 6458 sayılı kanunun ve yönetmeliğin ilgili maddelerine atıfta bulunmuş, idari gözetim altında bulunan yabancıların buldukları durum, ne kadar süre ile gözetim altında tutulabilecekleri, bu karara itiraz usulü ve yolu gibi konularda bilgilendirilmeleri gerektiğine de raporda yer verilmiştir (ss. 19-20).

Raporda ayrıca, geri gönderme merkezinde yerinde tespit edilen koşulların (aşırı kalabalık odalar, açık havaya erişim hakkı verilmemesi, açık havada egzersiz imkânı olmaması, merkezde doktor bulunmaması gibi) değerlendirilmesi sonucunda İstanbul Kumkapı Geri Gönderme Merkezinin fiziki koşullarının yetersiz olduğu, havalandırma, sağlık ve psikolojik destek hizmetlerinin gerekli şekilde sağlanamadığı sonucuna varıldığı; geri gönderme merkezinde idari gözetim altında bulunan yabancıların aşırı kalabalık, sigara dumanı olan havasız koşullarda, sağlık, temizlik, uyku, yemek, dinlenme ve dış dünyaya erişime yönelik temel haklardan yeteri kadar faydalandırılmadan barındırılmalarının AİHM'in değerlendirdiği gibi “insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele”yle eşdeğer kabul edilip AİHS'in 3'üncü maddesinin ihlali kabul edileceği de belirtilmektedir (s. 43).

Raporda cezaevinde barındırılanlarla, idari gözetim altında geri gönderme merkezinde barındırılanlara ilişkin bir kıyaslama yapılmış, AİHM'in son dönemlerde Türkiye'deki cezaevi şartlarına yönelik açılan davalarda AİHS'in 3'üncü maddesinin ihlaline ilişkin herhangi bir tespit yapmadığı, bunun tek başına İstanbul Kumkapı Geri Gönderme Merkezindeki koşulların çok acil düzeltilmesi gerektiğine yetecek neden olduğu belirtilmektedir (s. 44).

Raporda ayrıca geri gönderme merkezinde yaşanan sıkıntıların tek nedeni fiziksel koşullara bağlanmayıp yönetimin bakış açısına da değinilmiş, kolluk mantığı ile geri gönderme merkezinin yönetildiği, kolluk birimlerinin toplumu koruma ve güvenlik temelli çalıştıkları dolayısıyla kişilerin temel haklarını birincil sıraya koymadıkları ifade edilmiştir (s. 44).

Raporun çözüm önerileri bölümünde, binanın acilen değiştirilmesi gerektiği; iltica başvurusunda bulunanların, başvurularına dayanak olan koşullar netleştirilinceye kadar geri gönderme merkezi yerine kabul ve barınma merkezinde barındırılması gerektiği; idari gözetim altında bulunan yabancıların açık havaya erişimlerinin sağlanması gerektiği; geri gönderme merkezine denetim yapılması, buna ilişkin denetim mekanizması kurulması, sivil toplum kuruluşları ile çalışılması, engellilere yönelik çalışmalar yapılması; binadaki haşere ve hijyen sorununun çözülmesi; gerekli güvenlik önlemleri alındıktan sonra, sigara içilmesi için ayrı bir alan belirlenmesi; sağlık hizmetlerine ilişkin çalışmalar yapılması, merkeze girişte kan testlerinin yanı sıra tüberküloz gibi hastalıklara yönelik testlerin de yapılması, hastalık tespit edildiğinde uygun şekilde tedavi sürecinin takip edilmesi; hassas grupların ve özel ihtiyaç sahiplerinin (hamile, hasta, çocuk, yaşlı vb.) durumlarına özen gösterilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği; idari gözetim altında merkezde barındırılanlara yasal haklarının, etkili başvuru yollarının kendi dillerinde ya da anlayacakları bir dilde anlatılması, göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının idari gözetim altında bulunan ve merkezde barındırılan yabancılara erişimlerine olanak sağlanması; yabancılarla iletişim konusunda güvenilir tercümanlardan faydalanılması; yakınlarıyla iletişim kurabilmelerinin sağlanması amacıyla kamera özelliği olmayan cep telefonlarına izin verilmesi, ortak kullanılan kartlı telefonlar için kabin yapılması ve barınanların sayısına yetecek kadar telefon sayısı belirlenmesi; dışarıdan barınanların aranmasını sağlayacak telefonların temin edilmesi gerektiği; YUKK'un 59'uncu maddesine atıf yapılarak bu maddede geçen "yakınlar" sözcüğünün dar anlamda yorumlanmaması gerektiği, yabancıların yakınım olarak beyan ettiği kişilerle görüşmesinin sağlanması, bu noktada kanun (YUKK 59/1-b) hükmünün uygulanması gerektiği; geri gönderme merkezlerinin yönetiminin alanda uzman ve söz sahibi olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne yapılması gerektiği; merkez çalışanlarına hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği hususlarına yer verilmiştir (ss. 45-47).

Türkiye İnsan Hakları Kurulu, Kumkapı Geri Gönderme Merkezine ziyaret gerçekleştirmiş ve ziyaret sonrası kapsamlı bir rapor hazırlarken kendi gözlemlerini, yetkililerden alınan bilgileri, barınanlardan alınan bilgilerin yanı sıra AİÖK standartlarını, AİHM içtihatlarını, TBMM İnsan Hakları Komisyonu tarafından yapılan ziyaret sonucu yazılan raporu, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin Tespitlerini, BM Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörünün Tespit ve Tavsiyelerini, YUKK'un ilgili maddelerini göz önünde bulundurmıştır. Bu rapor, Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devredilmeden önce

idari gözetim altında Kumkapı Geri Gönderme Merkezinde barındırılan yabancıların barındırılma koşullarını nesnel olarak değerlendiren bir rapor olarak öne çıkmaktadır.

2.5.3. Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi Raporları

2.5.3.1. Avrupa işkencenin ve insanlıkdışı veya onurkırıcı ceza veya muamelenin önlenmesi komitesinin (Avrupa işkencenin önlenmesi komitesi -AİÖK) 4-17 Haziran 2009 tarihli Türkiye ziyareti raporu (CPT/Inf (2011) 13)

Heyet, 4-17 Haziran 2009 tarihleri arasındaki ziyaret kapsamında farklı şehirlerde bulunan toplam altı geri gönderme merkezini ziyaret etmiştir. Raporunda, geri gönderme merkezi için “detention center” ifadesi kullanılmıştır. Türkçeye “gözetim merkezi” olarak tercüme edilebilir. Ziyaret tarihinde, bu merkezler Türkiye’de “Yabancılar Misafirhanesi” olarak adlandırılmaktaydı. Ancak AİÖK, yabancıların buralarda özgürlüklerinden mahrum bırakılmaları nedeniyle misafirhane terimi yerine “gözetim merkezi” terimini kullanmayı tercih etmiştir (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 39, s. 23).

Raporunda, ziyaret edilen merkezlerin fiziki koşullarına ve kapasitelerine, ziyaret esnasında merkezlerde kaç yabancı barındırıldığına ilişkin bilgilere yer verilmektedir (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 39, s. 23).

Heyetin kötü muameleyle ilişkin olarak İstanbul-Kumkapı, Konya ve Van geri gönderme merkezlerinde gözetim altına alma yeri personelinin (polis memurları) yabancılara yönelik herhangi bir fiziksel kötü muamele uyguladıklarına dair iddia duymadığı; ancak, Edirne-Tunca geri gönderme merkezinde gözetim altında bulunan birçok yabancidan, gözetim altında tutulan erkeklere toplu şekilde dayak atıldığı yönünde iddialar öne sürüldüğü not edilmiştir. Ağrı ve Kırklareli’de de tokat ve dayak gibi fiziksel kötü muamele yönünde iddialar olduğu raporda yer almaktadır. AİÖK; Ağrı, Edirne-Tunca ve Kırklareli geri gönderme merkezlerindeki polislerin gözetim altında bulunan yabancılara uyguladığı her türlü kötü muamelenin kabul edilemez olduğunun ve gerektiği şekilde cezalandırılacağına hatırlatılmasını tavsiye etmektedir (CPT/Inf (2011) 13 Paragraf 41, s. 24).

Türkiye, komiteye verdiği cevapta Ağrı, Edine ve Kırklareli Valiliklerinin resmi yazı ile uyarıldığını, ek olarak geri gönderme merkezlerinde barındırılan düzensiz göçmenlere yönelik kötü muamelenin kabul edilemez olduğu ve sorumlu olanların gerektiği şekilde cezalandırılacağı hususunu içeren 16 Şubat 2010 tarihli yazı ile Türkiye'deki bütün valiliklerin talimatlandırıldığını belirtmiştir (CPT/Inf (2011) 14 s. 22).

AİÖK, 1990'lı yıllardan beri yabancıların kolluk kuvvetleri tarafından özellikle sınır komşusu olan ülkelere kırsal alanlardan usulüne uygun olmayan şekilde sınır geçmeye zorlanarak sınır dışı işlemi yapıldığı, Türk makamlarının bu tür sınır dışı işleminin zaman zaman yapıldığını kabul ettiği; cevabında, 2007 yılından beri 5682 sayılı Pasaport Kanununun 22'nci maddesinin "Sınır dışı edilenlerin yol masrafları kendilerine aittir, bu masrafları ödemekten aciz olanların sevkleri devletçe sağlanır" hükmü¹¹⁶ gereği Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesine yeterli para tahsis edildiğini ifade etmiş (CPT/Inf (2011) 14, s.22); AİÖK, 2009 yılındaki ziyareti esnasında ve sonrasında da yabancıların Türkiye'den İran ve Irak'a yasal olmayan şekilde sınır dışı edildikleri yönünde duyumlar aldığını belirtmiştir (CPT/Inf (2011) 13 Paragraf 43, s. 24).

Raporda genel olarak geri gönderme merkezindeki maddi koşulların barınan sayısına bağlı olarak iyi veya kötü olabileceği ifade edilmiş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 44, s. 25); Türkiye ise cevaben, 19 Mart 2010 tarihli ve 632 sayılı düzensiz göçle mücadele genelgesinin B/3 maddesine göre, geri gönderme merkezi bulunmayan illerde ya da geri gönderme merkezinin kapasitesinin dolu olduğu durumlarda, düzensiz göçmenlerin, Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı tarafından en yakın ildeki geri gönderme merkezine sevkini sağlandığını belirtmiştir. Aynı genelgenin "Temel Hususlar" başlığı altında bulunan 7'nci maddesinde, kadınlar, erkekler ve aileler için ayrı bölümler tahsis edileceği; kadınlar, erkekler ve aileler için ayrılan bölümler arasındaki geçişi engellemek üzere fiziki önlemler alınacağı; çocukların anneleri ile birlikte sağlıklı bir ortamda barınmasının sağlanacağı" hükümlerine de yer verilmiştir (CPT/Inf (2011) 14 s. 23).

¹¹⁶ Burada bir düzeltme yapılmasında fayda olduğu düşünülmektedir. Bahse konu "Sınır dışı edilenlerin yol masrafları kendilerine aittir, bu masrafları ödemekten aciz olanların sevkleri devletçe sağlanır" hükmü 5682 sayılı kanunda değil mülga 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun 22'nci maddesinin hükmüdür.

AİÖK; Ağrı, Kırklareli (yetişkin erkeklerin bölümü), Konya ve Van geri gönderme merkezlerinde hijyen ve bakım konusunda acil önlemler alınması gerektiğini ifade etmiş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 48, s. 26), Türkiye cevaben, tüm merkezlerde sağlık ve hijyen hususunda gerekli koşulların sağlanması için İçişleri Bakanlığının 9 Mart 2010 tarihli yazısı ile tüm valiliklerin talimatlandırıldığı, ayrıca düzensiz göçle mücadele genelgesinin “temel unsurlar” başlıklı bölümünün 9, 10, 11, 12’nci maddelerine göre, merkezde gün boyu sıcak su sağlanacağı; hem kadınlar bölümüne hem de erkekler bölümüne yeterli sayıda tuvalet yapılacağı; yeterli sayıda çamaşır makinesi sağlanacağı; düzensiz göçmenler tarafından kullanılan tüm çarşaf ve battaniyelerin, hijyen koşullarını sağlamak adına düzenli olarak yıkanacağı; musluk suyu içilemeyen merkezlerde barınanlara günlük içme suyu sağlanacağı; barınanlara sağlanacak yemek ve temizlik gibi hizmetlerin dışarıdan hizmet alımı yoluyla yapılacağı” hususlarını iletmiştir (CPT/Inf (2011) 14 s. 24).

AİÖK, gözetim altında tutulan yabancıların boş zamanlarını geçirebilecekleri herhangi bir aktivite olanaklarının olmadığını, okumak için materyal olmadığını, çocukların özel ihtiyaçlarına dikkat edilmediğini belirterek yabancılara çok sayıda ve kapsamlı faaliyet imkanı sunulması için Türk yetkililerin ziyaret edilen merkezlerde gerekli tedbirleri almasını tavsiye etmiş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 49, s. 27); Türkiye de merkezlerde düzensiz göçmenler için sosyal aktiviteler üzerine herhangi bir standart bulunmamasına karşın, günde en az bir saat açık havaya erişim imkanı sağlanması ve merkezlerde sosyal aktiviteler için alanlar oluşturulması konusunda tüm valiliklere talimat verildiğini aktarmıştır (CPT/Inf (2011) 14, s. 24).

AİÖK, ziyaret ettiği bazı merkezlerdeki yemeğin miktar ve kalitesinin yetersiz olduğunu bildirerek gerekli düzenlemenin yapılmasını istemiş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 51, s. 27), Türkiye cevabında 2010 yılında merkezlerde günlük kişi başı belirlenen paranın 5,6 TL olduğunu (yaklaşık € 3); yiyecek için belirlenen parayı artırma yönünde çalışmalar yapıldığını; düzensiz göçle mücadele genelgesinde yemeğin miktar ve kalitesini artırmaya yönelik mevzuatsal anlamda düzenleme yapıldığını aktarmıştır (CPT/Inf (2011) 14 s. 24).

AİÖK, sağlık hizmetleri konusunda ziyaret edilen tüm geri gönderme merkezlerinde küçük çaplı hastalıklar dahil akut hastalığı olanlar için hızla ambulans çağrıldığını, ambulansın hemen geldiği bilgisini aldığını bunu memnuniyetle karşıladıklarını ve barınanlara ilaçların ücretsiz sağlandığını; ancak ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinde

haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların geri gönderme merkezine girmeden önce sistematik bir sağlık taramasından geçirilmemelerinin endişe konusu olduğunu, bulaşıcı hastalık taşıyan kişilerle diğer kişilerin aynı yerde tutulmalarını, aşırı kalabalık ve hijyen sorunu da eklenince hastalıkların yayılma riskinin arttığını, merkezlerde sağlık personeli bulunmadığından ilaçların merkezde çalışan polisler tarafından dağıtıldığını, sağlık personelinin olmaması nedeniyle sağlıkla ilgili verilere personelin erişim hakkının olduğunu bu durumun da sağlıkla ilgili verilerin gizliliğine gölge düşürdüğünü, bu sorunun merkezlerde sağlık personeli istihdamı ile çözülebileceği gibi hususlara değinmiş; gözetim altına alınmak üzere geri gönderme merkezine getirilen tüm yabancıların doktor ya da doktora bağlı görev yapan kalifiye bir hemşire tarafından muayene edilmelerinin sağlanması, hemşire vasfına sahip bir kişinin günlük olarak merkezde bulundurulması, merkezde bulunma süresinin de gözetim altında bulunan yabancı sayısına bağlı olarak belirlenmesi; İstanbul-Kumkapı Geri Gönderme Merkezinde tam zamanlı bir hemşire bulundurulması gerektiği; bu hemşirenin özellikle merkeze yeni gelen yabancıların ilk sağlık taramalarını yapma, yabancıların doktora muayene taleplerini alma, reçeteli ilaçların temini ve dağıtımını sağlama, sağlıkla ilgili verilerin gizliliğini sağlamak için sağlıkla ilgili dokümanları muhafaza etme ve genel hijyen koşullarını denetleme gibi hususları yerine getirebileceği konusunda tavsiyede bulunmuştur (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 52, s. 28).

Türkiye cevabında, tüm düzensiz göçmenlerin yakalandıklarında ve merkeze yerleştirildiklerinde doktor tarafından muayene edildiklerini; ayakta tedavi edileceklerin tedavi edildiklerini, tam teşekküllü devlet hastanesine sevk edileceklerin sevk edildiklerini ve ilaçların ücretsiz verildiğini, hemşirenin merkezlerde istihdamı konusuna dair İçişleri Bakanlığı tarafından Sağlık Bakanlığına talepte bulunulduğu; “Düzensiz Göçle Mücadele Genelgesi”nde sağlık hizmetlerinin sağlanmasına ilişkin düzenlemeler yapıldığını aktarmıştır (CPT/Inf (2011) 14, s. 25).

Heyet, ziyaret ettikleri neredeyse tüm geri gönderme merkezlerinde, gözetim personeli olarak, idari gözetim altında tutulan göçmenlerle ilgili herhangi bir özel eğitim almamış olan, polis memurlarının çalıştırıldığını; idari gözetim altında bulunan göçmenlerle doğrudan temas halinde çalışan polis memurlarının başlangıç ve takip eden eğitimleri (kişiler arası iletişim becerileri dahil) almaları gerektiğini ifade etmiş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 59, s. 30); Türkiye ise, yabancılar dairesinde çalışan bütün personelin temel eğitim aldığını; düzensiz göçle mücadele birimlerinde çalışan personelin ayrıca ileri eğitim programlarına

katıldıklarını; 2009 yılında 536 personelin temel eğitim ve 87 personelin ileri eğitim programlarına katıldıklarını; 99 personelin insan hakları konularında da eğitim aldığını belirtmiştir (CPT/Inf (2011) 14, s. 26).

AİÖK, raporunun 46'ncı paragrafında Ağrı Geri Gönderme Merkezinin hiçbir şekilde resmi kapasitesinin üzerinde faaliyet göstermemesi gerektiğini; dahası, bu merkezin hiçbir şartta genç çocukların anneleriyle birlikte tutulacakları bir yer olmadığını belirtmektedir (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 46, s. 25). Türkiye bu konudaki cevabında, çocuklu ailelerin mümkünse geri gönderme merkezi dışında bir yerde barındırılmaları alternatifinin değerlendirildiğini; refakatsiz çocukların ise, İçişleri Bakanlığı koordinesinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesinde barındırıldıklarını aktarmıştır (CPT/Inf (2011) 14, s. 26).

AİÖK, ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin çoğunda televizyon olmasını olumlu bulmuş ve yabancılar için geri gönderme merkezlerinin hepsine televizyon sağlanmasını tavsiye etmiş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 50, s. 27); Türkiye ise, geri gönderme merkezlerindeki sosyal aktiviteleri artırmaya yönelik çalışmalar yapıldığını aktarmıştır (CPT/Inf (2011) 14, s. 26).

Ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinde, dış dünyaya erişim (haberleşme) konusunda farklı uygulamalar yer aldığı; Edirne ve Kırklareli geri gönderme merkezlerinde barındırılanların cep telefonlarını kullanmalarına izin verilirken diğerlerinde izin verilmediği ifade edilerek cep telefonu kullanma izninin tüm geri gönderme merkezlerine yayılması tavsiyesinde bulunmuş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 56, s. 29); Türkiye ise, cep telefonlarının kullanılmasına ilişkin herhangi bir yasak bulunmadığı, ancak muhtemel hırsızlık olaylarını önlemek için güvenlik önlemi olarak görevlilerin kontrolünde kullanmalarına izin verildiği; ayrıca barınanlara yeterli sayıda kartlı telefon sağlanmasına yönelik çalışmalar yapıldığı aktarılmaktadır (CPT/Inf (2011) 14, s. 26).

AİÖK, akraba ziyaretlerine ilişkin düzenlemelerin tüm ziyaret edilen tesislerde yeterli düzeyde olduğunu; ancak yabancıların aile üyesi olmayanlarla görüşmelerine izin verilmediğini; düzensiz göçmenlerin çoğunlukla Türkiye'de hiçbir akrabalarının bulunmadığını değerlendirerek bu kısıtlamanın kaldırılmasını talep etmiş (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 58, s. 29); Türkiye ise avukat, BMMYK temsilcisi, yasal temsilcileri ve sivil

toplum kuruluğu (STK) temsilcileri ile görüşmelerine ilişkin mevzuat anlamında düzenlemeler yapıldığını aktarmıştır (CPT/Inf (2011) 14, s. 27).

AİÖK, raporunun 63'üncü paragrafında özetle Türk makamlarının idari gözetim altında tutulan göçmenlerin, gözetim altında tutuldukları süre boyunca avukata sınırsız ve gizli şekilde erişimlerini sağlamak adına gerekli adımları atmalarını tavsiye etmektedir (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 63, s. 31). AİÖK, Türk makamlarını, yabancılar mevzuatı uyarınca yabancıların idari gözetimi için maksimum süreyi belirlemeye davet etmektedir (CPT/Inf (2011) 13, paragraf 62, s. 31). Türk makamları bu yönde çalışmaların 5683 sayılı kanunun kesin hükümlerinin tadili olacak taslak kanunda ele alındığını belirtmiştir (CPT/Inf (2011) 14, s. 28).

Raporun incelenmesinden anlaşılacağı üzere AİÖK'ün tavsiyeleri doğrultusunda Türk makamları gerekli çalışmaları ve düzenlemeleri yapmış, yabancıların temel haklarını korumaya yönelik iyileştirme çabası göstermiştir.

2.5.3.2. AİÖK'ün 21'inci genel raporu (1 Ağustos 2010-31 Temmuz 2011)

AİÖK, 21'inci genel raporunun 51'inci paragrafında, düzensiz göçmenlerin durumuna ilişkin olarak 2009 yılında gerçekleştirdikleri ziyarete özel önem verdiklerini, ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin çoğunda, özellikle Ağrı ve Edirne'de, aşırı kalabalık, kötü koşullar, gün ışığına kısıtlı erişim, kötü hijyen koşulları, açık hava egzersizine erişim imkanı bulunmaması gibi büyük eksiklikler olduğunu belirtmektedir (CPT/Inf (2011) 28, paragraf 51).

Ziyaret raporunda ayrıca, idari gözetim altında barındırılan yabancıların temel hukuki güvencelerden faydalanmaksızın özgürlüklerinden mahrum edildiklerinin altı çizilmiştir. Türk makamları; AİÖK'e, ziyaret sonu ilk gözlemlerinde ağır bir şekilde eleştirdiği Edirne'deki yetişkin erkek barınanlar için olan birimin kullanılmadığı, idari gözetim altında bulunan yabancıların durumlarını iyileştirmeye yönelik, bölgesel geri gönderme merkezlerinin yapımının planlandığı, bu yeni yapılanların, halihazırda kullanılmakta olan pek çok merkezin yerini alacağını aktarmıştır (CPT/Inf (2011) 28, paragraf 51).

2.5.3.3. AİÖK'ün 9-21 Haziran 2013 tarihli Türkiye ziyareti raporu

Raporun yabancılar mevzuatı uyarınca gözetim altında tutulan yabancı ülke vatandaşları başlıklı bölümünde, heyet, Ankara Emniyet Müdürlüğü bünyesinde bulunan geri gönderme merkezinin genel koşullarını incelemek için kısa bir ziyaret gerçekleştirdiğini belirtmiş, merkezin yerinin emniyet müdürlüğünün ana binasının zemin katında bulunduğunu ve 100 kişilik kapasitesinin olduğunu; ziyaret anında merkezde 19 erkek, 10 kadın olduğunu, bu yabancıların iki ayrı koğuştta barındırıldıklarını, koğuştlarda yatak, masa, sandalye ve televizyon bulunduğunu; tesislerin oldukça iyi durumda olmasına karşın yabancıların uzun süreli barındırılmalarına uygun olmadığı; en büyük eksikliklerden birinin gün ışığına erişim olanağının olmaması; barınanların haftalarca ya da aylarca açık hava egzersizine erişimlerinin olmamasının da ciddi bir sorun teşkil ettiği; ziyaret sonunda delegasyonun ziyaret sonu konuşmalarında hızlı gözlem yaparak Türk makamlarına, Ankara Emniyet Müdürlüğünde idari gözetim altında bulunan yabancıların günde en az bir saat açık hava egzersizinden faydalanabilmeleri için gerekli tedbirleri alması yönünde çağrı yapıldığı; 4 Eylül 2013 tarihli yazı ile Türk makamlarının, merkezin ayrı ve bağımsız binada olmaması nedeniyle merkezde barındırılan yabancıların kullanabileceği açık hava alanı olmadığı; Emniyet müdürlüğü kampüsü içinde bu yabancıların serbestçe dolaşabilecekleri boş bir alanın da bulunmadığı; buna rağmen yabancıların küçük gruplar halinde görevliler eşliğinde açık havaya çıkarıldıkları; 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) uyarınca geri gönderme merkezlerinin idaresinin 2014 yılında kurulacak olan İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devredileceği; ancak Ankara'daki geri gönderme merkezinin Ankara Emniyet Müdürlüğü yerleşkesinde bulunmasından dolayı devredilemeyeceği; bu nedenle mevcut tesisin bundan sonra geri gönderme merkezi olarak kullanılamayacağını iletildiği; Türk makamları tarafından atılan bu adımların AİÖK tarafından memnuniyetle karşılandığı ifade edilmektedir (CPT/Inf (2015) 6, paragraflar 38, 39, 40, 41, 42).

2.5.3.4. AİÖK'ün 16-23 Haziran 2015 tarihli Türkiye ziyareti raporu

Heyet, 2015 yılında Türkiye'ye gerçekleştirdiği plansız (ad hoc) ziyaretinin amacının, yabancılar mevzuatına göre idari gözetim altında bulunan yabancıların barındırılma koşulları ve yabancılarla karşı muameleyi incelemek ve bu alanda devam eden mevzuat ve altyapı reformlarını değerlendirmek olduğunu belirtmektedir (CPT/Inf (2017) 32, s. 4).

Aydın, Edirne, Tekirdağ ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altında barındırılan yabancılar, günün önemli bir bölümünde bahçeye erişim sağlarken, Ankara Geri Gönderme Merkezinde küçük çocuklar dahil barındırılan yabancıların hiçbir şekilde açık hava egzersizlerine erişimlerinin olmamasının çok önemli bir sorun olduğu; İstanbul Kumkapı Geri Gönderme Merkezinde barındırılan yabancıların açık hava egzersizlerine erişimlerinin haftada bir kez 30 dakika olarak sağlanmasının, hiç erişim sağlanmayan merkezlere kıyasla nispeten iyi olarak değerlendirilebileceği; İzmir Geri Gönderme Merkezinde ise idari gözetim altında bulunan erkek barınanların günde 20 dakika açık havaya çıkabildikleri; AIÖK'ün görüşüne göre ise idari gözetim altında bulunan yabancılar dahil olmak üzere tüm gözetim altındaki kişilerin günde en az bir saat açık havaya erişimlerinin sağlanmasının, ulusal makamların temel bir yükümlülüğü olduğu belirtilmektedir (CPT/Inf (2017) 32, s. 4).

AIÖK, sağlık hizmetlerine erişim konusunda daha önceki raporlarında vermiş olduğu tavsiyelerin bir kısmının yerine getirildiğini; ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinden Edirne'de tam zamanlı doktor ve iki hemşire bulunduğunu, Aydın ve İstanbul-Kumkapı Geri Gönderme Merkezlerinde hemşirelerin görevlendirilmesinin memnuniyetle karşılandığını, ancak barınan sayısına kıyasla doktorun çalışma saatlerinin yetersiz olduğunu; Ankara, İzmir, Tekirdağ ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde hemşire görevlendirilmemesinin endişe konusu olduğunu; bir istisna dışında yeni gelen yabancıların herhangi bir sistematik sağlık taramasından geçirilmediklerini; geri gönderme merkezine teslim edilen yabancıların doktor tarafından muayene edildiğine dair kişisel sağlık dosyalarının bulunmadığını, ziyaret edilen merkezlerin hiçbirinde sağlıkla ilgili bilgilerin gizliliğine riayet edilmediğini raporuna kaydetmiştir (CPT/Inf (2017) 32, s. 5).

Personele ilişkin olarak, AIÖK, ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin çoğunda psikolog, sosyal çalışmacı ve tercümanların tam zamanlı istihdam edilmiş olmalarını memnuniyetle karşıladığını; Aydın ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde hiç psikolog olmadığını ve İzmir'de barındırılan çoğu yabancıların merkezde psikolog bulunduğundan haberdar olmadığını, bu bağlamda Türkiye'ye varışlarından önce travmatik durumlar yaşayan yabancıların, özellikle çocukların, psikolojik durumlarına özellikle ihtimam gösterilmesi gerektiği vurgulamaktadır (CPT/Inf (2017) 32, s. 5).

Ziyaret edilen tüm merkezlerde, yabancılara merkeze kabulleri üzerine haklarında alınan sınır dışı ve idari gözetim kararlarının ve bu kararlara ilişkin yasal başvuru yollarının anlatıldığı çeşitli dillerde tebligat formlarının olmasının olumlu bir gelişme olduğu; bununla birlikte heyet tarafından görüşülen yabancılara büyük çoğunluğunun formları imzalamadan önce okumaları için yeterli zaman verilmediğini, bu nedenle içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıklarını iddia ettikleri; hemen hemen ziyaret edilen hiçbir merkezde tebligat formlarının yabancılara verilmediği de raporda yer alan hususlar arasındadır (CPT/Inf (2017) 32, s. 5).

Heyet, görüşülen yabancılara çoğunun avukata erişim haklarından habersiz olduklarını; hukuki yardım sisteminin etkili çalışmadığına dair açık göstergeler olduğunu belirterek Türk yetkililerin, yabancılara avukat hizmetlerinden (ücretsiz hukuki yardım koşulu dahil) etkili şekilde faydalanabilmeleri için, Barolar Birliği ile işbirliği konusunda gerekli adımları atması; ayrıca yabancılara mevzuatı uyarınca idari gözetim altında tutulan refakatsiz çocuklar için de hemen ücretsiz adli yardım sağlanması tavsiyesinde bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, s. 5).

AİÖK, raporunda ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin çoğunda gözetim altındaki yabancılara karşı biber gazı kullanımına ilişkin endişelerini ifade etmiş, bu maddenin potansiyel zararlı etkileri göz önünde bulundurularak Türk yetkililerine kapalı alanlarda biber gazının kesinlikle kullanılmaması ve geri gönderme merkezlerinde görev yapan personelin standart ekipmanının bir parçası olmaması konusunda çağrıda bulunmuştur (CPT/Inf (2017) 32, s. 5).

Dışişleri Bakanlığı biber gazı kullanımına ilişkin eleştiriye verdiği yanıtında biber gazının, toplu karışıklıklarda yetkili personel tarafından 'orantılı' bir şekilde direnişin büyüklüğüne uygun olarak kullanıldığını, bu tür vakalarda kullanılan biber gazı spreyinin birçok AB ülkesinde de kullanıldığını kaydetmiştir (<https://tr.sputniknews.com>, 2018).

AİÖK heyeti, 2009 yılından bu yana Türk yetkililerinin geri gönderme merkezlerindeki koşulları iyileştirmeye yönelik birçok tedbir aldığını; bazı eski standardı düşük geri gönderme merkezlerinin kapatıldığını, birçok yeni geri gönderme merkezinin inşa edildiğini; Türk makamlarının ilgili mevzuatı gözden geçirdiğini ve 2013 yılında kapsamlı bir kanun olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununu kabul ettiğini; bu

kanun ile geri gönderme merkezlerinin işletiminin Emniyet Genel Müdürlüğünden İçişleri Bakanlığına bağlı olarak yeni kurulan ve sivil bir idare olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devredildiğini; buna ilaveten kanunun idari gözetim dahil olmak üzere uluslararası koruma arayanlar ve düzensiz göçmenler için oldukça geniş ölçüde koruma sağladığını ifade etmiş, 2015 ziyaretinin amacının yabancılar mevzuatına göre idari gözetim altında bulunan yabancıların gözetim koşullarına ilişkin incelemede bulunmak ve yeni mevzuatın pratikteki uygulanmasını değerlendirmek olduğunu açıklamıştır (CPT/Inf (2017) 32, s. 7).

AİÖK heyeti, idari gözetime ilişkin düzenlemelerin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda yer aldığını, idari gözetim altında tutma süresinin belirtildiğini, hangi koşullarda uzatılabileceği ve azami sürenin ne olacağını kanunda açıkça yer almasına karşın, uluslararası havalimanlarının transit bölgesinde bulunan bekletme yerlerinde yabancıların ne kadar süre ile tutulabileceklerine ilişkin yeni kanunda herhangi bir süre belirtilmediğini ifade ederek Türk makamlarından bu hususlara ilişkin görüş istemiştir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 10, s. 10).

Türk makamları, uluslararası havalimanlarının transit alanlarındaki bekletme yerlerinde yabancıların tutulması / kabul edilemez yolculara (paragraf 10) ilişkin açıklamasında; Uluslararası Sivil Havacılık Örgütünün (ICAO) Şikago sözleşmesine göre kurulduğunu ve Türkiye'nin 4749 sayılı kanunla tasdik ettiğini, bu kuruluşun sivil havacılığın tüm alanlarındaki uluslararası kural ve standartları belirlediğini ve bu kural ve standartların uygulanmasını sağladığını; bunun yanı sıra kabul edilemez yolculara ilişkin düzenlemelere de yer verildiğini; Türkiye'deki mevzuata ilişkin olarak ise kabul edilemez yolcunun "girişine izin verilmeyen kişi ya da bir ülkenin yetkili makamları tarafından ülkeye girişine izin verilmeyecek kişi" olarak tanımlandığı (Hava Ulaşımını Kolaylaştırma Yönetmeliği¹¹⁷, madde 4/1(p)); aynı yönetmeliğin 16'ncı maddesinin "Transit ve transfer yolcu, transit ve transfer kargo ve diğer maddelerin giriş ve çıkışı"nın düzenlediğini; havaalanlarında yapılacak transit ve transfer kargo, yolcu ve diğer maddelerin giriş ve çıkışı için ICAO tarafından yayımlanan "Kolaylıklar" adlı EK-9 Dokümanı ile Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC) tarafından yayımlanan Kolaylıklar konulu Doküman 30'un Bölüm 1'i, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Dünya Gümrük Örgütü (WCO) tarafından belirlenen standartlarda gerekli alt yapının oluşturulması, kolaylıkların sağlanması ve bu

¹¹⁷ Resmi Gazete 13.08.2013/28734

uluslararası standartlar ile ulusal gümrük mevzuatında belirtilen hususlara ve Milli Sivil Havacılık Güvenlik Kuruluna (MSHGP) uyulması gerektiğinin öngörüldüğü; dahası yukarıda bahsi geçen yönetmeliğin 19'uncu maddesinin 1'inci fıkrasında hava taşıyıcısının herhangi bir yolcuyu taşıma sorumluluğunun, bu yolcunun ülkeye kesin olarak kabul edildiğinde sona erdiği, Türk havaalanlarını transit olarak kullanmak için üçüncü ülkelere giderek bu ülkelerce kabul edilmeyen ve Türkiye'nin havaalanına geri getirilen yolcu ile Türkiye'nin havaalanlarına doğrudan kabul edilemez yolcuyu getiren hava taşıyıcısının, bu yolcuların yolculuğunu başlattığı nokta ile şahsın kabul edileceği başka bir yere gönderilmesinden ve gönderilene kadar işe, ibate ve sağlık giderlerinin karşılanmasından sorumlu olduğu, havaalanı işletmecisinin bu tür yolcular için gerekli alt yapıyı hazırlayacağı, 2'nci fıkrasında kabul edilmeyen, sınır dışı edilen yolcuların havayolu ile seyahati hususunda risk değerlendirmesinin ilgili mülki idare amirliğince yapılacağı, yalnız başlarına seyahat etmelerinde risk görülenlere seyahatleri süresince refakat edileceği, refakatçinin kolluk kuvveti olabildiği gibi özel güvenlik personelinin de olabileceği, refakatçinin emniyet personeli mi yoksa özel güvenlik personeli mi olacağı hususunda değerlendirmenin ilgili mülki idare amiri tarafından yapılacağı; her halükarda refakat edecek kişinin hava aracına silahsız olarak bineceği; 3'üncü fıkrada havaalanlarında ülkeye kabul edilmeyen yolcuların giriş ve çıkış işlemlerinde ICAO tarafından yayımlanan Kolaylıklar adlı EK-9 Dokümanı ile ECAC tarafından yayımlanan Kolaylıklar konulu Doküman 30'un Bölüm 1'inde ve ulusal mevzuat kapsamında MSHGP'de belirtilen standartlarda gerekli alt yapının ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından oluşturulacağı ve gerekli önlemlerin alınacağına öngörüldüğü; bu bağlamda Atatürk Havalimanında uluslararası alan olarak kabul edilen bekletme alanlarında bekleyen yabancıların Türkiye tarafından kabul edilmeyen "kabul edilemez yolcular" oldukları, kabul edilemez yolcuların istedikleri zaman istedikleri ülkeye gitmek üzere bekleme alanlarından ayrılacakları, bu bakımdan Türkiye'nin bekleyen bu yabancıları herhangi bir idari yaptırım uygulamadığı, uluslararası hukuka göre bu kabul edilemez yolcuların ayrılmaları için herhangi bir kısıtlama ya da zaman sınırı koymanın hiçbir ülke için mümkün olmadığı ifade edilmektedir (CPT/Inf (2017) 33, sayfa 3, 4).

AİÖK raporunda, kötü muameleyle ilişkin olarak ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin hiçbirinde gözetim personeli olan polis memurları tarafından barınanlara karşı herhangi bir fiziksel kötü muamele iddiası olmadığını ve bu konuda elde edilen bir veri bulunmadığını, ayrıca gözetim altındaki yabancılardan kendilerini yakalayan kolluk personeli (polis, jandarma, sahil güvenlik) tarafından da herhangi bir fiziksel kötü muamele

yapılmadığı yönünde bilgi alındığını; İzmir Geri Gönderme Merkezinde gözetim personeli tarafından kadın barınanlara cinsel taciz iddialarına yönelik bilgi alındığı; bu bağlamda heyetin geri gönderme merkezinde kadın çalışan olmadığını, 24 saat kadın çalışanın bulunmasının her zaman mümkün olmadığını not edildiği; Türk makamlarının 6 Ekim 2015 tarihli yazıları ile bahse konu iddialara yönelik İzmir İl Emniyet Müdürlüğü'nün disiplin soruşturması başlattığını; bununla birlikte cinsel tacize yönelik müfettişlerin herhangi bir delil bulamadığı, görüşülen 27 yabancı kadın barınanın da soruşturma konusu iddiaları reddettikleri, iddia konusuna ilişkin herhangi bir sağlam delil toplanamadığı, sonuç olarak soruşturmanın İzmir Emniyet Müdürlüğü tarafından 24 Ağustos 2015 tarihinde kapatıldığı bilgisinin verildiği; AİÖK heyeti, Türk makamlarının İzmir Geri Gönderme Merkezinde devamlı kadın gözetim personeli bulunmasının sağlanması için gerekli tedbirleri alacağına güvendiği belirtilmektedir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 15, 16; s. 13).

Türkiye, raporun 16'ncı paragrafında yer alan İzmir Geri Gönderme Merkezinde görev yapan kadın gözetim personelinin sürekli bulundurulması konusuna ilişkin olarak, Geri Gönderme Merkezleri Yönergesinin "*Merkezlerde kamu görevlisi olarak ve hizmet alımı ile görev yapan yeterli sayıda erkek ve kadın personelin çalıştırılması sağlanır*" hükmü gereğince tüm geri gönderme merkezlerinde kadın personel istihdam edildiğini; halihazırda tüm merkezlerde il göç uzmanı, temizlik personeli ve özel güvenlik görevlisi olarak çalışan kadın personel bulunduğunu; İzmir geri gönderme merkezinde toplamda 40 erkek ve 17 kadın personel olduğunu ifade etmiştir (CPT/Inf (2017) 33, s. 7).

CPT raporunda geri gönderme merkezlerinin fiziki koşullarına ilişkin olarak, fiziki koşulların merkezden merkeze değişiklik gösterdiği, Aydın Geri Gönderme Merkezinde çok iyi koşullar olduğu, koşulların iyi durumda ve temiz olduğu, havalandırmanın iyi olduğu, gün ışığına erişim olduğu ve suni aydınlatma da olduğu, her koğuşun kendi tuvaleti, duşu ve lavabosu olduğu, hem kadınlar hem de erkekler bölümünde aydınlık ve havalandırılmalı ortak oda olduğu, bu odada televizyon ve sandalye/koltuk olduğu, ayrıca aile odaları bulunduğu; Edirne, Tekirdağ ve Van Geri Gönderme Merkezlerindeki fiziki koşulların tatmin edici olduğu, gün ışığına erişim ve havalandırma bulunduğu, bilhassa Tekirdağ'da koğuşların bakımlı ve yeteri kadar temiz olduğu, ranza, yatak, dolap, masa ve sandalye bulunduğu; Ankara, İstanbul-Kumkapı ve İzmir Geri Gönderme Merkezlerindeki koşulların oldukça kötü olduğu, buralardaki koğuşların genellikle çok kalabalık olduğu, bunun sonucu olarak barınanların yataklarını paylaşmak zorunda kaldıkları ya da döşekler üzerinde yerde

yattıkları; İzmir ve Kumkapı Geri Gönderme Merkezlerinin hijyen ve temizlik durumunun oldukça kötü olduğu; Edirne ve Van'da heyetin tahtakuruları ve diğer haşerelere ilişkin çok fazla şikayet aldığı, İzmir'deki koğuşların çoğunun ve Ankara'daki iki koğuşun gün ışığına erişimlerinin yok denecek kadar az olduğu, havalandırmanın yetersiz olduğu hususlarına yer vermiş Türk makamlarının Ankara, Edirne, İstanbul-Kumkapı, İzmir ve Van Geri Gönderme Merkezlerindeki idari gözetim koşullarını iyileştirmek için gerekli tedbirleri alması tavsiyesinde bulunmuştur. Yaşam alanlarında gerekli hijyen koşullarının sağlanması ve binaların düzenli olarak dezenfekte edilmesi, barınanların kaldıkları odaların yeterli aydınlatmaya sahip olması (gün ışığına erişim dahil), havalandırma ve uygun teçhizatla donatılmış olması; her yabancıya kendine ait yatağı, temiz döşeği olması, çıplak elektrik tellerinin izole edilmesi konusunda tedbirler alınması; bu tedbirlerin tüm geri gönderme merkezlerinde özellikle de Ankara, İstanbul-Kumkapı ve İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde alınması, ilerideki yoğunluğun yeni kapasite sınırları içinde kalmasının sağlanması gibi hususlar yer almaktadır (CPT/Inf (2017) 32, ss. 14, 15).

Ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinde, temel kişisel hijyen ürünlerinin düzenli sağlanmadığına ilişkin erkek barınanlardan çok fazla şikayet alındığı; tüm geri gönderme merkezlerinde barınanlara kişisel hijyen ürünlerinin (sabun, diş fırçası, diş macunu, havlu vb.) düzenli olarak sağlanması konusunda gerekli adımların atılması tavsiyesinde bulunulmuştur (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 24, s. 15).

Van Geri Gönderme Merkezinde tek kullanımlık jiletlerin az sayıda dağıtıldığı, bu nedenle bir jileti birden fazla barınanın ortak kullanmak durumunda kaldığı yönünde erkek barınanlardan şikayetler alındığı; bu uygulamanın çok ciddi sağlık riski taşıdığı, Van Geri Gönderme Merkezinde ve diğer merkezlerde yabancıların aynı jileti kullanmamalarına yönelik gerekli adımların atılması talebinde bulunulmuştur (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 25, s. 15).

Türkiye fiziki koşullara ilişkin olarak merkezlerde hijyen koşullarının sağlanmasına yönelik gerekli mevzuat çalışmasının yapıldığını; mevcut kural ve ilkelere göre merkezlerde hizmet alımı yoluyla temizlik personeli istihdam edildiği; geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılar kişisel hijyen malzemelerinin sağlanması için yasal düzenlemelerin yapıldığı ve yabancıların 24 saat sıcak suya erişimlerinin sağlanmasına yönelik gerekli altyapının tesis edildiği; Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün merkezlere denetim amaçlı

ziyaretlerinde temizlik ve hijyen koşullarına gereken önemi verdiği; tüm merkezlerde kişisel kullanım için jiletlerin özel güvenlik personeli gözetiminde yabancılara verildiği ve ihtiyaçları karşılandıktan sonra jiletlerin geri alındığı bilgisi verilmiştir (CPT/Inf (2017) 33, s. 7).

AİÖK, yiyeceklere ilişkin olarak, 2009 yılındaki ziyaretinden bu yana gelişmeler kaydedildiği; dışarıdan yemek hizmeti alındığı, yabancılara günde üç öğün yemek verildiği, üç öğünün iki öğününde sıcak yemek verildiği; Ankara Geri Gönderme Merkezinde yabancılara iki öğün yemek verildiği, özellikle küçükler ve hamileler/emziren kadınlar açısından düşünüldüğünde günlük iki öğün yemeğin oldukça yetersiz olduğu; bu durumun ziyaret sonrası konuşmalarda Türk makamlarına aktarıldığı, Ankara Geri Gönderme Merkezinde (il emniyet müdürlükleri yerleşkelerinde bulunan diğer altı geri gönderme merkezi ile birlikte) barınanlara günde üç öğün yemek sağlandığı konusunda Türk makamlarının 5 Ağustos 2015 tarihli yazıları ile Komiteyi bilgilendirdiği, bunun iyi bir gelişme olduğu bilgisini vermektedir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 26, s. 15).

Komite, idari gözetim altında geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancıların açık havaya erişimlerinin sağlanması konusunda Tekirdağ ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde günün yarısının dışarıda geçirildiğini, benzer şekilde Aydın ve Edirne Geri Gönderme Merkezlerinde de yabancıların beş altı saat açık havada zaman geçirdiklerini; Edirne, İzmir ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde kadınların ve çocukların koğuş kapılarının gece dahil açık olduğu, bu durumun onların açık havaya (koridorlara) erişimlerine olanak sağladığını; ancak Ankara Geri Gönderme Merkezinde küçükler dahil yabancıların açık hava egzersizine haftalar ya da aylar boyunca erişimlerinin sağlanmadığını; Kumkapı Geri Gönderme Merkezinde ise açık hava egzersizine erişimin haftada bir kez 20 ya da 30 dakika ile sınırlı olduğunu; İzmir Geri Gönderme Merkezinde erkek barınanların (çocuklar dahil) açık hava egzersizine erişimlerinin günde 20 dakika olduğunu, bu durumun kabul edilemez olduğunu, gözetim altındaki kişilerin, idari gözetim altındaki yabancılar dahil, günde en az bir saat açık hava egzersizine erişimlerinin sağlanmasının temel bir yükümlülük olduğunu; daha önceki ziyaretlerinde açık havaya erişim konusunda gerekli adımların atılmasının istendiğini; Türk makamlarının bu durumu iyileştirmediğinin görüldüğünü; ziyaret sonunda heyetin bir kez daha Türk makamlarına Ankara, İstanbul-Kumkapı ve İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde yabancıların günde en az bir saat açık hava egzersizlerine erişimleri konusunda acil tedbirler alması çağrısında

bulduğunu; Türk makamlarının 5 Ağustos 2015 tarihli yazısı ile İzmir Geri Gönderme Merkezinde barındırılan tüm yabancıların açık hava egzersizlerine erişimlerinin sağlandığını, yeterli alan olmaması gibi sebeplerle Ankara ve İstanbul Geri Gönderme Merkezlerinde (bu erişimin) sadece çocuklar için sağlandığını; Türk makamları tarafından İzmir’de gerekli adımlar atılmışken Ankara ve İstanbul-Kumkapı Geri Gönderme Merkezlerinde AİÖK’ün uzun süredir devam eden tavsiyelerine ilişkin adım atılmadığını; bu nedenle AİÖK’ün Ankara ve İstanbul-Kumkapı Geri Gönderme Merkezlerinde yabancıların günde en az bir saat açık hava egzersizine erişimlerinin sağlanması çağrısında bulunduğunu; ayrıca İzmir Geri Gönderme Merkezinde barınan tüm yabancıların günde en az bir saat açık havaya erişimlerinin olduğu konusunda teyit almak istediğini; daha genel ifadeyle AİÖK’ün tüm barınanların günde en az iki saat açık hava egzersizlerinden yararlanmalarının sağlanmasını ifade etmektedir (CPT/Inf (2017) 32, ss. 16, 17).

Açık havaya erişime ilişkin olarak Türk makamları, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan GGM Yönergesinde, gerekli yasal çerçevenin oluşturulduğunu; bu Yönerge uyarınca geri gönderme merkezlerindeki yabancıların günde en az bir saat açık havaya erişimlerinin sağlanması için, gerekli güvenlik tedbirleri ile birlikte, diğer tedbirlerin alındığını bildirmektedir (CPT/Inf (2017) 33, s. 8).

AİÖK, idari gözetim altında geri gönderme merkezinde bulunan yabancılara televizyon izleme, diğer boş zaman geçirme aktivitelerine (masa tenisi vb.) ve en çok konuşulan yabancı dillerde okuma materyallerine erişimlerinin sağlanmasını; idari gözetim altında geri gönderme merkezinde barındırılan yabancıların geri gönderme merkezinde kalma sürelerine orantılı olarak boş zaman geçirecekleri aktivitelerin çeşitlendirilmesi konusunda Türk makamlarına tavsiyede bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, s. 17).

Türkiye bahse konu hususa verdiği cevapta, tüm geri gönderme merkezlerinde imkanlar dahilinde eğlence etkinliklerine yer verildiği; spor tesislerinin yapım aşamasında olan tüm geri gönderme merkezlerinde planlandığını ifade etmektedir (CPT/Inf (2017) 33, s. 8).

Raporda heyetin ziyaret boyunca küçüklerin durumuna özel önem verdiği; bu bağlamda Ankara Geri Gönderme Merkezinde yedi tane refakatsiz çocuğun bir haftadan fazla süre boyunca gözetim altında tutulmalarının ve yetişkinlerle birlikte kalabalık

koşullarda 24 saat boyunca kilitli tutulmalarının ciddi bir sorun olduğu; 21 refakatsiz çocuğun (bazılarının on iki yaşından daha küçük olduğu) İzmir Geri Gönderme Merkezinde Nisan ortasına kadar sıkışık koşullarda, günde 20 dakika açık hava egzersizine erişim hakkından başka herhangi bir aktivite imkanı olmadan gözetim altında tutuldukları; Türk makamlarına ziyaret sonrası görüşmelerde bahsi geçen geri gönderme merkezlerinin refakatsiz çocukların barındırılmaları için uygun olmadığı; refakatsiz çocukların yetişkinlerle birlikte aynı odada kalmaları uygulamasının kabul edilemez olduğu ve bu uygulamanın Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 59'uncu maddesinin 1/ç fıkrasına aykırı olduğu; bu bağlamda Türk makamlarının Ankara ve İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde bulunan refakatsiz çocukları uygun çocuk koruma kurumuna sevk etmeleri için acilen gerekli tedbirleri almasının istendiği; Türk makamlarının 5 Ağustos 2015 tarihli yazısında bahse konu refakatsiz çocukların Ankara ve İzmir'den Erzincan Çocuk Koruma Merkezine sevk edildiklerinin bildirildiği; AİÖK'ün ileride bu tür durumlarda gecikmeye mahal bırakmadan tüm refakatsiz çocukların çocuklar üzerine uzmanlaşmış olan kuruluşlara sevklerinin sağlanacağı konusunda confirmasyon almak istediği belirtilmektedir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 33, ss. 17, 18).

Türkiye refakatsiz çocuklara ilişkin cevabında; refakatsiz çocuklara ilişkin konuların Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 66'ncı maddesi altında düzenlendiğini; buna ilaveten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından bu alanda takip edilecek kural ve ilkeleri belirleyen 20.10.2015 tarihli 152065 sayılı "Refakatsiz Çocuklar Yönergesi" çıkarıldığı ve refakatsiz çocukların tespit ve sevklerinin ne şekilde yapılacağı bu yönergede belirtildiği ifade edilmektedir (CPT/Inf (2017) 33, s. 8).

Raporda, ebeveynlerinin refakatinde bulunan küçük çocuklara ilişkin olarak, ziyaret edilen Geri Gönderme Merkezlerinin çoğunda, bazı merkezlerde fazla sayıda küçük çocuk olmasına rağmen, çocuklara yönelik çok fazla düzenleme bulunmadığı, ziyaret edilen merkezlerde bu çocuklarla ilgilenmek için tayin edilen personel bulunmadığı, dahası Edirne Geri Gönderme Merkezi hariç ziyaret edilen merkezlerin hiçbirinde çocuk oyun alanı olmadığı not edilmiştir. Edirne'de bulunan, donanımlı oyun odasının kilitli tutulduğu, kullanım dışı olduğu da rapora yansıyan bilgiler arasındadır. Ziyaretten kısa bir süre önce, Van Geri Gönderme Merkezinin kadınlar bölümünde, masa, sandalye ve oyuncak ile dolu aktivite odası oluşturulduğu olumlu bir not olarak rapora eklenmiştir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 34, s. 18).

Türkiye, Geri Gönderme Merkezlerinde oyun alanlarına ilişkin cevabında, merkezlerde oyun alanları olduğunu, bazı merkezlerde bu oyun alanlarının kapalı mekânlarda, bazılarında ise bahçelerde bulunduğunu ifade etmektedir (CPT/Inf (2017) 33, s. 10).

Hem Aydın hem de Van Geri Gönderme Merkezlerinde ailelerin çocuklarıyla kalmaları için tasarlanan aile odaları olduğu, ancak bu odaların planlanan amaçla kullanılmadıkları, babaların erkeklerle birlikte ayrı bölümde, çocukların ise anneleri ile birlikte kadınlar bölümünde kaldıkları, her iki merkezdeki yetkililerin de durumu bu odaların kadınlar bölümünde bulunmasından dolayı erkeklerin bu alanda kalamayacaklarının belirtildiği, sonuç olarak baba ve diğer aile üyelerinin görüşmelerinin çok sınırlı olduğu ifade edilmiş, AİÖK, Türk makamlarına Aydın ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde ve eğer mümkünse Türkiye'deki diğer geri gönderme merkezlerinde de çocukların aile üyeleri ile bir arada kalmalarına yönelik uygun bir çözüm bulmaları çağrısında bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 35, s. 18).

Sağlık hizmetlerine ilişkin olarak raporda, AİÖK, geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılara sağlanacak sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik Türk makamları tarafından harcanan çabaları bildiğini, özellikle Edirne Geri Gönderme Merkezinde iki hemşire ile birlikte tam zamanlı bir doktorun görevlendirilmesinden memnuniyet duyduğunu, hemşirelerin Aydın ve İstanbul-Kumkapı Geri Gönderme Merkezlerinde tam zamanlı görevlendirildiklerini, İstanbul-Kumkapı Geri Gönderme Merkezinde tam zamanlı çalışan hemşire sayısının üçe tamamlandığı; ayrıca ziyaret edilen tüm geri gönderme merkezlerinde acil sağlık hizmetlerinin yirmi dört saat sağlandığını belirtmektedir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 39, s. 20).

AİÖK, ziyaret edilen merkezlerde sağlık hizmetlerinin koşullarının iyileştirilmesi için; doktorun merkezde bulunma saatlerinin Ankara, Aydın, İstanbul-Kumkapı, İzmir, Tekirdağ ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde önemli şekilde artırılması, tüm geri gönderme merkezlerinde gün boyu doktora yardımcı nitelikli bir hemşire bulunması, bu hemşirenin yeni gelenlerin ilk sağlık taramasını (özellikle bulaşıcı hastalık) yapabileceği ve doktora görünmeleri konusunda tavsiyede bulunabileceği, verilen ilaçları hazırlama ve dağıtma, sağlıkla ilgili dokümantasyona bakma ve genel hijyen koşullarını kontrol etme görevlerini yerine getirebileceği; tüm yeni gelen yabancıların bir doktor ya da nitelikli bir hemşire

tarafından hemen muayene edilmesi; yapılan tüm sağlık muayenelerinin, doktor tarafından başka şekilde öngörülmediği durumlarda, geri gönderme merkezi personelinin duymayacağı ve görmeyeceği şekilde yapılması, kişisel sağlık dosyalarının her yeni gelen yabancı için gecikmeksizin açılması ve uygun şekilde korunması, sağlıkla ilgili verilerin sağlık personeli olmayan kişilerin erişimine açılmaması konusunda gerekli adımları atması tavsiyesinde bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 44, s. 21).

Ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinde çeşitli dillerde tebligat formlarının olması ve bunların, haklarında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınan yabancılara tebliğ edilmesinin memnuniyetle karşılandığı; ancak ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinde heyetin görüşme gerçekleştirdiği yabancılardan büyük çoğunluğunun bu tebligat formlarını imzalamadan önce kendilerine okumaları için yeterli zaman tanınmadığı, bu nedenle içeriği hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadıkları yönünde iddialar öne sürdüğü, uygulamada bu tebligat formlarının bir nüshasının yabancılara verilmediği, barınanların bir kısmının bu formların kendilerine anlamadıkları bir dilde imzalandığı yönünde iddiaları olduğu ifade edilmiş, AİÖK, Türk makamlarına, yeni gelen yabancılara haklarının bildirildiği bir tebligat formu sağlamaları ve bu tebligat formunun bir nüshasını yabancılara anladıkları dilde vermeleri, yabancının okuma yazama bilmemesi ya da ilgili dilde form olmaması durumunda yabancının tercüman aracılığıyla bilgilendirilmesi konusunda gerekli adımları atması tavsiyesinde bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 47, ss. 22, 23).

Türkiye tebligat formlarına ilişkin cevabında, yabancılardan, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 54'üncü maddesi kapsamına girmeleri halinde, kanunun 56'ncı maddesi kapsamında Türkiye'yi terke davet edilebilecekleri, haklarında sınır dışı ya da idari gözetim kararı alınabileceği; sınır dışı ve idari gözetim kararına ilişkin tebligat formunun yabancılardan haklarını ve yükümlülüklerini içerdiği ve yabancı tarafından idari gözetim altına alınmasını müteakip imzalandığı; tebligat formunun İngilizce, Arapça, Farsça, Rusça ve Çince olmak üzere 5 (beş) farklı dilde hazırlandığı, yabancının bu dillerden herhangi birini konuşmaması durumunda tercüman sağlandığını ve tebliğin tercüman yardımı ile yapıldığı; tebligat formunun bir nüshasının yabancıya verildiği; bazen yabancılardan bu formu yırttığına şahit olunduğu, yabancılardan formu okumayı ve imzalamayı reddettikleri; 23.11.2015 tarihinden önce geri gönderme merkezlerinin Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından işletildiği, bu tarihten itibaren geri gönderme merkezlerinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletildiği, yukarıda bahsi geçen prosedürün uygulandığı, hatta geri

gönderme merkezlerinde çalışan personele bu alanda eğitim sağlandığı ifade edilmektedir (CPT/Inf (2017) 33, ss. 11, 12).

İdari gözetim altında bulunan yabancılarla yapılan görüşmelerden, yabancıların avukata erişim haklarından haberdar olmadıklarının açıkça görüldüğü, heyetin ayrıca hukuki yardım sisteminin etkili bir şekilde çalışmadığına dair açık göstergeler tespit ettiği, baro tarafından tayin edilen avukat örneği görmediklerini belirttikleri, barınanların ifade ettiği ve personelin de teyit ettiği üzere ziyaret edilen çoğu geri gönderme merkezinde barolar birliği avukatlarının para ödeyemeyecek maddi güçte olan yabancılara hizmet sunmayı reddettikleri ifade edilmekte olup, AIÖK, Türk makamlarının Türkiye'deki tüm geri gönderme merkezlerinde bulunan yabancılara avukat hizmetinden faydalanabilmeleri için barolar birliği ile işbirliği hususunda gerekli adımları atması tavsiyesinde bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 48, s. 23).

Ziyaretten önce AIÖK bir çok kaynaktan yabancıların geçerli kimlik belgesi olmadığı için noterden vekalet veremediklerinden dolayı avukat tutamadıklarına dair bilgi aldıklarını, ziyaretin başlangıcında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü temsilcilerinin de mevcut sorunu bildikleri ve bu süreç içinde bu sorunu çözdükleri ve noterlerin GİGM tarafından verilen kimlik belgelerini kabul ettikleri iletilmiş, ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin çoğunda noterlerin vekaletname düzenlemek üzere geri gönderme merkezine düzenli olarak geldikleri, ancak vekaletname çıkarma ile ilgili problemlerin ara sıra çıktığı konusunda bilgi verilmiş, AIÖK, vekaletname çıkarma ile ilgili sorunun tüm illerde çözüldüğüne dair teyit almak istediğini iletmektedir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 49, s. 23).

Türkiye avukata erişime ilişkin cevabında, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 57'nci maddesinin 7'nci fıkrası "*İdari gözetim işlemine karşı yargı yoluna başvuranlardan, avukatlık ücretlerini karşılama imkanı bulunmayanlara, talepleri halinde 19.3.1969 tarihli ve 2236 sayılı Avukatlık Kanunu hükümlerine göre avukatlık hizmeti sağlanır*" hükmünün amir olduğu; Vekaletnamelerin geçerliliğine ilişkin olarak ise, yabancılar ve Türk vatandaşlarının bir avukat tarafından temsil edilmek istemeleri halinde, noterden vekaletname çıkarmaları gerektiği; 6458 sayılı Kanunun 88'inci maddesi "*Uluslararası koruma başvuru sahibine, başvurusu reddedilen veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilere sağlanan hak ve imkanlar, Türk vatandaşlarına sağlanan hak ve imkanlardan fazla olacak şekilde yorumlanamaz*" hükmünün amir olduğu; bu nedenle Türk

vatandaşları ve yabancıların vekaletname olmadan bir avukat tarafından temsil edilemeyecekleri; Türkiye Noterler Birliği tarafından yayımlanan 19.09.2014 tarihli ve 93 numaralı genel yazı ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından verilen belli türdeki kimlik kartlarının ibrazı üzerine noterlerin yabancılar için vekaletname düzenleyecekleri; 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre 11.04.2014 tarihinden sonra verilen ve üzerinde fotoğraf bulunmayan “İkamet İzin Belgelerinin” fotoğraf yapıştırılmadan kimlik belgesi olarak kabul edilmeyeceği, “İkamet İzin Belgesi” sahibinin pasaport ve yabancı kimlik kartına sahip olacağından prosedürler sürecinde, “İkamet İzin Belgesinin” yabancıların pasaportu ya da yabancı kimlik belgelerinin tercüme ile birlikte kullanılacağı; noterler tarafından vekaletname düzenlemek için kabul edilen belgelerin, ikamet izni belgelerinin yanı sıra, vatansız kişi kimlik belgesi, uluslararası koruma başvuru sahibi kayıt belgesi, uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi, uluslararası koruma statü sahibi kimlik belgesi olduğu bilgisini vermektedir (CPT/Inf (2017) 33, ss. 13, 14, 15).

AİÖK raporunda, geri gönderme merkezlerinin tümünde açık kuralların olmasının, hem gözetim altında bulunan yabancıların hem de personelin yararına olduğu ve bu kuralların kopyalarının barınanların anlayacakları dillerde tebliği edilmesi gerektiği; bu kuralların bilgilendirme amaçlı olduğu ve idari gözetim ile ilgili günlük hayata dair konular, haklar ve görevler şeklinde geniş konulara açıklık getirdiği; ziyaret edilen GGM’lerin çoğunda bu kuralların birçok dilde mevcut olduğu ve idari gözetim birimlerinin ortak alanlarındaki duvarlarda asılı olduğu; bununla birlikte, mevcut GGM kurallarının temel olarak idari gözetim altında barındırılanların yükümlülüklerine ilişkin bilgi içerdiği belirtilmekte olup AİÖK, GGM kurallarının tüm GGM’ler için kapsamlı şekilde hazırlanması ve yabancılar merkeze geldiklerinde kendilerine anladıkları dilde birer nüsha verilmesi tavsiyesinde bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 53, s. 24).

Türkiye, GGM kurallarına ilişkin cevabında, merkez kuralları dahil olmak üzere bilgilendirici posterlerin ortak kullanım alanlarındaki duvarlarda asılı olduğu; bazı GGM’lerde kurallara ilişkin bilgilerin yanı sıra haklar ve yükümlülüklerin farklı dillerde dijital ekranlarda yansıtıldığı aktarılmaktadır (CPT/Inf (2017) 33, s. 16).

Dış dünya ile bağlantı kurmaya ilişkin olarak, AİÖK, ziyaret edilen tüm merkezlerde, yabancıların herhangi bir kısıtlama olmaksızın mektup gönderip alabilmelerinin, açık ziyarete (masa başı görüşmeleri) izin verilmesinin, her gün telefon görüşmesi

yapabilmelerinin (barınanların telefon kartı satın alabilmelerine bağlı) memnuniyetle karşılandığını; Edirne ve İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde uygun ziyaretçi yerleri olmadığı, İzmir Geri Gönderme Merkezinde avukatla görüşmelerin koridorda yapıldığı, ziyaretçilerin dışarıda ayakta bekledikleri ve barınanlarla kapı demirlerinin arasından konuştuklarının bizzat heyet tarafından gözlemlendiğine raporda yer vermekte, Edirne ve İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde barınanların ziyaretçileri ile uygun koşullarda görüşebilecekleri ziyaretçi alanları yapılması konusunda tavsiyede bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 54, s. 24).

Aydın Geri Gönderme Merkezinde telefon görüşmelerinin birkaç dakika ile sınırlandırıldığına dair yabancılardan çok sayıda şikayet alındığı, bu durum idareye iletilindiğinde, idarenin İçişleri Bakanlığı tarafından en son gönderilen talimatla illegal örgütlerle bağlantısı olan yabancılardan telefon görüşmesi yapmalarına izin verilmeyeceği, talimat sonucunda geri gönderme merkezinde bulunan kartlı telefonların söküldüğü, gözetim altındakilerin bulunduğu alan dışındaki bir odaya ziyaretçilerin ve avukatların da kullanabildikleri tek bir telefon konulduğu bilgisinin heyete aktarıldığı; barınan sayısına bakıldığında bu düzenlemenin barınanların telefona erişimlerine kısıtlama getirdiği ifade edilmektedir. AIÖK, Türk makamlarına Aydın Geri Gönderme Merkezinde telefon görüşmesi yapılmasına olanak sağlayacak tedbirleri almaları çağrısında bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 55, s. 25).

Türkiye, yabancılardan giderleri kendilerine ait olmak üzere, ankesörlü telefonla görüşme yapabildikleri, telefon giderlerini karşılama gücü olmayanlara merkez müdürlüğünce iki yakını, avukatı, yasal temsilcisi ve kendi ülke makamları ile yapacağı makul sayıdaki ve süredeki görüşmeler için merkez müdürlüğünce destek bulunduğu (GGM Yönergesi md. 41) bilgisini vermektedir (CPT/Inf (2017) 33, s. 16).

GGM Yönergesinin 42'nci maddesinde ise "Ziyaretler" in düzenlendiği aktarılmaktadır. Buna göre; (1) Barınanın; eşi, vasisi, üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci dereceye kadar kayın hısımları olan ziyaretçileri ile görüşebileceği; merkez binasına girerken müdürlük tarafından ziyaretçilerin kimliklerinin alınıp, yerine seri numaralı, merkez müdürlüğü tarafından onaylanmış ziyaretçi kartı verileceği; görüşme saati, süresi, barınanın ve ziyaretçinin ismi gibi bilgilerin kayıt altına alınacağı; barınanların ziyaretçileri ile sadece görüşme odasında görüşebilecekleri; (2) Barınanların birinci fıkrada sayılanlar dışında, adı,

soyadı, telefon numarası ve adresini bildirdiği ziyaretçileri ile görüşmelerine, merkez müdürü tarafından gerekli görüldüğünde izin verilebileceği; (3) Merkez müdürünce verilecek izinler hariç, görüşmelerin, tatil günleri dışında ve çalışma saatleri içerisinde, görüşme odalarında, konuşulanların duyulamayacağı, ancak güvenlik nedeniyle görüşmenin görülebileceği bir şekilde yapılacağı; (4) Her bir görüşme süresinin en fazla otuz (30) dakika olacağı; talep üzerine bu sürenin bir kez daha uzatılabileceği; (5) Ziyaretlerin, merkezin güvenlik, sağlık ve düzenine ilişkin zorunlu tedbirlerin alınmasını gerektirecek durumlarda gerek görüldüğünde merkez müdürü tarafından sınırlandırılabilir veya kaldırılabilir, bu durumun kayıt altına alınıp ivedilikle Merkezler Koordinatörlüğüne bildirileceği; (6) Gerek görüldüğünde, barınanların ziyaretçileri ile personel refakatinde görüştürüleceği; (7) Ziyaretçilerin merkezde buldukları sürede fotoğraf çekemeyecekleri, görüntü ve ses kaydı alamayacakları; (8) Görüşme odasına silah ve benzeri aletlerle girilmeyeceği; (9) Yemek ve havalandırma saatlerinde görüşme yaptırılmayacağı hususlarına yer verilmiştir (CPT/Inf (2017) 33, ss. 16, 17).

Personele ilişkin olarak, AIÖK, ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinin çoğunda tam zamanlı psikolog, sosyal çalışmacı ve tercüman (özellikle Arapça, İngilizce ve Farsça) istihdam edilmiş olmasını memnuniyetle karşıladıklarını; ancak, Aydın ve Van Geri Gönderme Merkezlerinde psikolog bulunmamasının ve de İzmir Geri Gönderme Merkezinde psikolog olduğundan yabancıların haberdar olmamasının endişe konusu olduğunu, bu bağlamda barınanların (özellikle çocukların), ki bazılarının, Türkiye'ye varmadan önce travmatik olaylar yaşamış olabilecekleri göz önünde bulundurularak psikolojik durumlarına gerekli hassasiyetin gösterilmesine yönelik taleplerini iletmektedir. Komite, Türk makamlarının geri gönderme merkezlerinde sağlık personeli ile yakın bir şekilde çalışacak psikologların düzenli bir şekilde bulunmasına yönelik düzenleme yaparak barınanlara psikolojik destek sağlama koşullarını güçlendirmesi tavsiyesinde bulunmaktadır (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 56, s. 25). Dahası heyetin sosyal çalışmacının barınanları desteklemede nasıl bir rol oynayacağı konusunda yönetimin farkındalığının olmadığı gözlemlendiği, buna örnek olarak bir geri gönderme merkezinde sosyal çalışmacıların yönetimin talebi üzerine sürekli normal idari işler yaptıkları, bir diğer merkezde ise sosyal çalışmacının ana görevlerinden birinin hijyen ürünleri dağıtımını olduğu aktarılarak Türk makamlarını, aktarılan notlar ışığında Türkiye'deki tüm geri gönderme merkezlerinde sosyal çalışmacıların görevlerinin belirlenmesi hususunu gözden geçirmeye teşvik etmektedir (CPT/Inf (2017) 32, paragraf 57, s. 25).

Psikolog, sosyolog ve sosyal çalışmacıların iş tanımlarına ilişkin hususlar, UEH Yönergesinin 7'inci maddesinde düzenlenmiş olup, ayrı ayrı hangi işlerden sorumlu oldukları detaylandırılmıştır.

SONUÇ

YUKK yürürlüğe girmeden önce, yabancıların idari gözetim ve sınır dışına ilişkin işlemleri, 5682 ve 5683 sayılı kanunlara göre yürütülmekte idi. Hürriyetleri kısıtlanarak idari gözetim altında barındırılan yabancıların haklarına ilişkin açık bir düzenleme yoktu. 2000’li yıllardan itibaren AİHM tarafından Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları sonucunda, yasal boşluğu doldurmaya yönelik genelge, yönerge, uygulama talimatı ve benzeri düzenlemeler yapılmaya çalışılmış, ancak bir ana karar olarak kabul edilen, 2009 tarihli Abdolkhani ve Karimnia kararı, idarenin düzenleyici işlemleri ile yapılan iyileştirme çabalarının AİHM tarafından dikkate alınmadığını göstermiştir. Bu ihlal kararından sonra, Türkiye, mevzuat eksikliğini gidermek üzere YUKK’un hazırlık çalışmalarına başlamıştır. Türkiye’de bu konu, kanun düzeyinde bir bütün olarak ilk defa YUKK ile ele alınmış, idari gözetim ve idari gözetim altına alınan yabancıların nerede barındırılacakları hususları yasal dayanağa kavuşturulmuştur. İdari gözetim kararını almaya yetkili makam, idari gözetim altına alma sebepleri, idari gözetimin süresi, idari gözetim kararının devamına veya sonlandırılmasına ilişkin değerlendirme yapılması, idari gözetim kararının tebliği, karara karşı hangi makama itiraz edilebileceği, hakkında idari gözetim kararı alınan yabancıların nerelerde barındırılabilceği gibi hususlar, YUKK ile ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Geri gönderme merkezlerinde barındırma süresi, YUKK öncesi döneme göre oldukça kısalmış, yabancıların idari gözetim sürelerinin maksimum on iki ayla sınırlandırıldığı tespit edilmiştir. On iki ay idari gözetim altında tutulan ve bu süre bitiminde sınır dışı edilemeyen yabancıların idari gözetim kararları derhal sonlandırılmakta ve sınır dışı işlemleri buldukları il sınırları içerisinde beyan ettikleri adresten takip edilmektedir. Yapılan düzenlemelerde, AİHM tarafından, işkence yasağına aykırı davranıldığı, kişi özgürlüğünün keyfi olarak engellendiği gibi eksikliklere odaklanıldığı, bu eksikliklerin başta kanun ve sonrasında ikincil mevzuat ile tamamlanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Ulusal mevzuat ile uluslararası mevzuatın uyumu büyük ölçüde sağlanmıştır.

Eski adıyla “Yabancılar Misafirhanesi” yeni adıyla “Geri Gönderme Merkezi” olarak adlandırılan yerler, yabancıların sınır dışı işlemleri sürecinde, idari gözetim altında barındırıldıkları yerlerdir. Geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılar, özgürlüklerinden yoksun bırakılmaktadırlar. Yabancıların özgürlüklerinden yoksun bırakılmaları durumunda AİHS’in 5’inci maddesinin 2’inci fıkrasındaki usuli güvencelere uyulması gerekir. Yabancıya, hakkında alınan kararlar (sınır dışı, idari gözetim vb.) kendi

dillerinde veya anladıkları bir dilde tebliğ edilmelidir. Kararlarda mutlaka gerekçe bulunmalıdır. Tebliğde aynı zamanda karara karşı yasal başvuru yolları da anlatılmış olmalıdır. Yabancılar hakkında yürütülen işlemler, ancak bu usulle yapıldığında AİHM içtihatlarına uygun olacaktır. Geri gönderme merkezinde barındırılan yabancılara; avukatı, yasal temsilcisi, ülke temsilciliği, BMMYK yetkilisi, yakınları ve göç alanında çalışan STK temsilcileri ile görüşme imkânı tanınmalıdır. Geri gönderme merkezindeki fiziki ve maddi koşulların ulusal ve uluslararası standartlara uygun olmasının yanı sıra bu merkezlerde yabancılarla birebir temas halinde çalışan personelin de çalıştığı konuda eğitilmiş olması gerekmektedir.

Ulusal ve uluslararası denetim raporlarında tespit edilen eksikliklerin giderilmesine yönelik, AİÖK standartlarına uygun şekilde barındırma ve tüm geri gönderme merkezlerinde birlik sağlamak amacıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, ikincil mevzuatlarla da konuyu daha da detaylandırmak üzere idari düzenlemeler yapmıştır. İdari düzenlemeler kapsamında hazırlanan, GGM Yönergesi, GGM ÇUEH Yönergesi, Merkez Ziyaretlerine İlişkin Yönerge, Merkezler İşe Yönergesi gibi hizmete özel yönergelerde, AİÖK standartları ve AİHS'in ilgili hükümlerinin dikkate alındığı tespit edilmiştir. Geri gönderme merkezinde çalışan personele insan hakları konusunda temel ve ileri düzey eğitimler verilmiş, bu eğitimlere ilişkin olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün ana sayfasında yer alan bilgilerde "Türkiye'de Mültecilerin ve Göçmenlerin Haklarının Korunması Projesi kapsamında "Geri Gönderme Merkezlerinde, Mültecilerin, Göçmenlerin ve Sığınmacıların Alıkonulma Koşulları ile ilgili Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (AİÖK) Standartları" üzerine 6-7 Şubat 2018 tarihinde Ankara'da bir seminer¹¹⁸ düzenlendiği; seminerde verilen eğitimde; yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları, sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunması alanında çalışan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü personelinin bu alandaki bilgi ve becerilerini geliştirmek ve ulusal ve uluslararası sözleşmelerce güvence altına alınan yabancıların temel insan haklarına tam anlamıyla saygı gösterilmesinin amaçlandığı bilgileri yer almaktadır. İhtiyaç duyulan her konuda personele yönelik eğitimler¹¹⁹ düzenlendiği, bu eğitimlere katılanlara hassas gruplarla çalışma, ikincil travma, kadın ve çocuk hakları, tükenmişlik,

¹¹⁸http://www.goc.gov.tr/icerik6/avrupa-iskenceyi-onleme-komitesi-standartlarina-iliskin-bir-seminer-duzenlendi_350_359_11533_icerik

¹¹⁹http://www.goc.gov.tr/icerik6/geri-gonderme-merkezlerinde-calisan-personele-yonelik-hizmet-ici-egitim-duzenlendi_350_359_10607_icerik

intihar, insan ve mülteci hakları, tercümanın geri gönderme merkezlerindeki rolü konularında bilgi aktarıldığı görülmektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen “*Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Geri Gönderme Merkezlerinin Kapasitesinin Uluslararası İnsan Hakları Standartları Çerçevesinde Güçlendirilmesine Destek*” projesi kapsamında 20-21 Temmuz 2017 tarihlerinde Gaziantep’te “*Geri Gönderme Merkezi Müdürlerine Yönelik İnsan Hakları ve Geri Gönderme Merkezlerinin Yönetimi*” konusunda bir eğitim¹²⁰ düzenlendiği; eğitim programında “*Geri Gönderme Merkezlerinin Çalışma Prensipleri, İdari Gözetim, Hassas Durumdaki Göçmenler ve İhtiyaçları, Güvenlik Tedbirleri ve Acil Durum Yönetimi*” ve de “*Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı ve Etkili İletişim Yöntemleri*” hususlarının yer aldığı ve bu ve benzeri eğitimlerin birçok ilde tekrarlandığı tespit edilmiştir.

Ayrıca, meslek elemanları hizmet alımı ihalesi ile 12 sosyal çalışmacı, 18 psikolog, 1 psikososyal danışman, 34 teknik personel, 49 tercüman, 14 gıda mühendisi, 9 şoför olmak üzere toplam 137 meslek elemanı 22 ay süresince (01.02.2018-30.11.2019) geri gönderme merkezlerinde görevlendirilmiştir¹²¹. Geri gönderme merkezlerinde özellikle donanımlı tercümanların olması çok önemlidir. Barınanlarla iletişim kurulabildiği zaman, işlemler daha hızlı bir şekilde neticelenebilmektedir. Yabancıların sorunlarını tam olarak aktarabilmeleri ve görevlilerin de bu sorunları anlayıp bunlara çözüm üretebilmeleri için tercümana ihtiyaç duyulmuş bu bağlamda gerek kadrolu gerekse sözleşmeli tercüman temini yapılmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan araştırmalarda ve incelenen denetleme raporlarında, mevzuat bakımından geri gönderme merkezlerinde barındırma işleminin yasal dayanağa kavuşturulduğu; AİÖK standartlarında öngörülen koşulların, geri gönderme merkezlerinin fiziki ve maddi koşullarının düzeltilmesinde göz önünde bulundurulduğu; yabancılara haklarında yapılan işlemlerin kendi dillerinde ya da anladıkları bir dilde tebliğ edildiği; bu kapsamda 21 dilde (*Arapça, Almanca, Bulgarca, Bengalce, Burmaca, Çince, Farsça, Fransızca, Gürcüce, Hintçe, İngilizce, İspanyolca, Lehçe, Özbekçe, Peştuca, Portekizce, Romence, Rusça, Türkmence, Ukraynaca, Urduca*) tebliğler hazırlandığı, geri gönderme merkezlerinin işletilmesine yönelik yönergeler hazırlandığı, bu yönergelerle ülke genelinde

¹²⁰http://www.goc.gov.tr/icerik6/ggm-mudurlerine-insan-haklari-ve-gmm-yonetimi-egitimi-duzenlendi_350_359_10807_icerik

¹²¹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/meslek-elmanlari-hizmet-alimi-ihale-ilani_350_360_11502_icerik

uygulamada birlik sağlanmaya çalışıldığı, nispeten bunun başarıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, hem ulusal hem de uluslararası platformda sıklıkla eleştiri konusu olan, geri gönderme merkezlerinin kapasitesi üzerinde kullanıldığı, kişi başına düşen yaşam alanının 3-4 m²'den az olduğu, barındırılan yabancıların açık havaya erişimlerinin sağlanmadığı gibi iddiaların giderilmesine yönelik yönergelerle bir yol haritası çizildiği ve tüm geri gönderme merkezlerinde uygulamada birlik sağlamak üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından gerekli denetimlerin yapıldığı görülmüştür.

AİÖK tarafından en son yayımlanan raporda (CPT/Inf(2017)32), yabancılara sağlanan yemek hizmetlerinin miktar ve kalitesinin artırıldığı, yabancıların günde en az bir saat açık havaya erişimlerinin birçok geri gönderme merkezinde (Ankara İl Emniyet Müdürlüğü yerleşkesinde yer alan geri gönderme merkezi, İzmir Işıkkent Geri Gönderme Merkezi, İstanbul Kumkapı Geri Gönderme Merkezi hariç [bu merkezler halihazırda geri gönderme merkezi olarak kullanılmamaktadır]), sağlandığı; yabancıların boş zamanlarını değerlendirmeleri için gerekli faaliyet alanlarının düzenlendiği; okumaları için farklı dillerde yayınların geri gönderme merkezlerinde bulundurulduğu; ziyaret esnasında açık olan ancak daha sonra kapatılan geri gönderme merkezlerine ilişkin olarak rapora olumsuz görüşler yansıdığı görülmektedir. Özellikle Ankara ve İstanbul'da bulunan geri gönderme merkezlerindeki koşulların oldukça kötü olduğu, yapılan bütün iyileştirme çalışmalarına karşın AİÖK standartlarının altında kaldığı belirtilmektedir. Yeni yapılan geri gönderme merkezlerindeki maddi ve fiziki koşullara ilişkin olumsuz görüş olmamasına karşın yabancıların yasal yollara başvuru haklarına ilişkin sıkıntılar olduğu, özellikle avukata erişim konusunda sorun yaşandığı raporda yer almaktadır. Raporda ayrıca ziyaret edilen geri gönderme merkezlerinde refakatsiz çocukların yetişkinlerle aynı koşullarda barındırıldıklarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Bu iddiaların incelenmesi amacıyla TBMM İnsan Hakları Komisyonu 2017 yılında İzmir ve Aydın Geri Gönderme Merkezlerine ziyaret gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. TBMM'nin İzmir'de ziyaret ettiği merkez yeni yapılan Harmandalı Geri Gönderme Merkezidir. TBMM İnsan Hakları Komisyonu, merkezlerin fiziki durumlarının, sosyal donatılarının iyi durumda olduğunu; çalışan personelin alanında uzmanlaştığının gözlemlendiğini; barınanlarla yapılan ikili görüşmelerde merkezlerin yönetimine ve kötü muameleye ilişkin hiçbir şikayet alınmadığını; merkezlerde faal durumda yemekhane, spor salonu, dinlenme odası, kütüphane, revir, ibadethane, çocuk oyun odaları, TV izleme odası

ve kuaför salonları olduğunu; yeterli düzeyde göç uzmanı, psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı, hukukçu ve mütercimden oluşan personelin istihdam edildiğini; merkezlerin sosyal donatılarının ve özel yaşam alanlarının aktif olarak kullanıldığını; barınanların acil ve temel sağlık hizmetlerinin karşılandığını, merkezlerde her gün doktorun bulunduğunu; barınanlara üç öğün yemek verildiğini, kantin hizmetlerinin de bulunduğunu; idari gözetim, sınır dışı hususlarındaki kararlarla birlikte tebliğin ve kanuni süreç ve haklar hususunun 17 ayrı dilde yapıldığını, avukata erişimin kolay ve mümkün olduğunu, kararlara karşı davaların açıldığını; telefon hizmetlerine erişimin her gün belli saatler arasında mümkün olduğunu, gazetelere erişim imkânı verildiğini; kadınların, erkeklerin ve ailelerin ayrı bölümlerde kaldıklarını; çocukların yüksek yararı gözetilerek ayrı yerde barındırıldıklarını, çocuklara eğitim imkanı sağlandığını, oyun alanları olduğunu, bu bölümlerde öğretmenlerin, psikologların çalıştığının tespit edildiğini; merkezlerde refakatsiz çocuk bulunmadığını; geri gönderme merkezlerinin Valilikçe haberli ve habersiz denetimlerinin yapıldığını; geri gönderme merkezlerinde açık havaya erişim olanağı bulunduğunu, barınanların günde 4 saat açık havaya çıkarıldıklarını; sınır dışı etme ve idari gözetim kararları süreçlerinin YUKK 52, 53, 54, 55 ve 57'nci maddelerine uygun olduğunu, geri gönderme merkezlerinde verilen hizmetlerin 6458 sayılı kanununun 58 ve 59'uncu maddelerine uygun olarak sağlandığını ifade etmiştir.

Ancak, TBMM İnsan Hakları Komisyonunun yaptığı denetim AIÖK heyetinin tespitlerini yerinde incelemeye yönelik olsa da, AIÖK'ün olumsuz koşullar tespit ettiği İzmir Işıkkent, Ankara İl Emniyet Müdürlüğü yerleşkesinde yer alan geri gönderme merkezi, İstanbul Kumkapı Geri Gönderme Merkezi TBMM'nin ziyaret tarihinde faaliyette olmadığından buralara ilişkin iddialara yönelik inceleme yapılamamıştır.

ÖNERİLER

AİÖK standartlarına göre geri gönderme merkezlerinde barındırılan yabancılara bir avukata erişebilme, bir tıp doktoruna erişebilme ve bir akrabayı veya tercih ettiği bir üçüncü şahsı durumu hakkında bilgilendirebilme şeklindeki öncelikli hakların (CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010 English, paragraf 81, s.60) halihazırda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilen tüm geri gönderme merkezlerinde sağlandığı tespit edilmiştir.

Mevcut şartların daha da iyileştirilmesine katkı sağlayacak denetleme ziyaretlerinin bağımsız mercilerce sık aralıklarla ve habersiz bir şekilde yapılması, denetleyen kişi ve kurumların barınanlarla özel mülakatlar yapabilmeleri ve bunlara, barınanlara ilişkin yapılan tüm işlemlere (fiziki koşullar, gözetim altına alma kayıtları, emanet tutanakları, sağlıkla ilgili tutulan kayıtlar, avukat görüşme tutanakları vb. belgelere) erişim sağlama ve bunları inceleme yetkisi tanınması gerekir.

Denetleme heyeti farklı meslek gruplarından olan kişilerden oluşması, denetmenin daha sağlam ve amacına uygun yapılmasını sağlayacaktır.

Göç alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının da geri gönderme merkezlerine erişim sağlamaları, gözetim altındaki yabancılara ve de Türkiye'nin insan haklarını tam anlamıyla uygulamasına olumlu katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akcan, M. (2015). *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Tutuklama*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*. (Genişletilmiş 2 Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Alan, T. (2017). *Türkiye’deki Yakalama ve Gözaltı Rejiminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması ile Uyumu*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2012). *Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği*. (Der. S. Gülfer Ihlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aybay, R. (2003). “Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Sınır Dışı Edilme”. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2, 141-172.
- Aybay, R. (2017). *İnsan Hakları Hukuku* (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aybay, R. ve Dardağan Kibar E. (2010). *Yabancılar Hukuku* (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydoğmuş A.Y. (2017). “Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi”, *Public and Private International Law Bulletin*, 37(2), 141-169.
- BMMYK. (2011). *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*. Çelebi Ö., Özçürümez S., Türkay Ş., (Editörler). Ankara.
- Centel, N. (2013). “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, *İÜHFİM*, 71(1), 193.
- Ceylan, M. (2014) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Önleyici Gözaltı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakran, Ş. ve Eren, V. (2017). “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 1-30.
- Çalık, T. (2016). “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 69-120,
- Çelikel, A. ve Gelgel (Öztekin), G. (2012). *Yabancılar Hukuku* (Yenilenmiş 18. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Çelikel, A. ve Gelgel (Öztekin), G. (Aralık 2018), *Yabancılar Hukuku*. (Yenilenmiş 24 Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

- Dardağan Kibar, E. (2014). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Sınır Dışı Etmeye İlişkin Hükümlerinin Getirdiği Yenilikler. Danış, D. ve Soysüren, İ. (Editörler). *Sınır ve Sınır dışı, Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinler arası Bakışlar* (1. Baskı). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Doğan, V. (2018). *Türk Yabancılar Hukuku*. (Güncellenmiş 3. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ekşi, N. (2008). “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye’den Sınır dışı Edilmelerini Engelleyen Haller”. *İstanbul Barosu Dergisi*, 82-6, 2806.
- Ekşi, N. (2010). *AIHM’in Charahili v. Türkiye, Keshmiri v. Türkiye, Ranjbar ve Diğerleri v. Türkiye, Tehrani ve Diğerleri v. Türkiye Davalarında 13 Nisan 2010 Tarihinde Verdiği Kararların Türkçe Tercümeleri Ve İngilizce Metinleri* (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2010). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia-Türkiye Davası, Mülteci ve Sığınmacı Hukuku Açısından Değerlendirme*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (2010). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia- Türkiye Davası, Mülteci ve Sığınmacı Hukuku Açısından Bir Değerlendirme* (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (2010). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Z.N.S. v. Türkiye Davası (Başvuru No: 21896/08), Karar: Strazburg 19 Ocak 2010, Türkçe Tercümesi ve İngilizce Metni* (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2010). *Milletlerarası Özel Hukuka İlişkin Mevzuat* (Güncellenmiş 5. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2010). *Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat*. İstanbul: Beta yayınları.
- Ekşi, N. (2011). *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular* (3. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (2012). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (2014). “İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye’den Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AIHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na Etkisi”. *TAAD*, 5(19), 92.
- Ekşi, N. (2014). *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda İdari Gözetim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (2015). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekşi, N. (Eylül 2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. (KHK-703 ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine Göre Hazırlanmış 5. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

- Ekşi, N. (Ocak 2017). *Geri Gönderme Merkezlerinin Denetlenmesine İlişkin Kılavuz İlkeler*, IOM.
- Erdoğan, İ. (2012). “Uluslararası Hukukun Temel Hak ve Özgürlük Normları Bağlamında Avrupa İdari Alıkoyma Normları ve Uygulamaları”, *İÜHFİM*, LXX(2), 21-50. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuhfm/article/viewFile/1023019519/1023018569> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Ergül, E. (2012). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Erten, R. (2015). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIX(1), 37.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geri Gönderme Merkezleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge, 18.02.2016.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geri Gönderme Merkezleri Yönergesi, 16.10.2015
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Kabul ve Barınma Merkezleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge, 27.10.2017
- Gölcüklü, A. F., Gözübüyük, A. Ş. (2016). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Yöntemi* (11. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 11. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözler, K. (2018). *Anayasa Hukukuna Giriş (Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, Güncellenmiş ve Genişletilmiş Yirmi yedinci Baskı)*. Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Gözler, K. (2018). *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş* (11. Baskı). Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Gözler, K. (2018). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (Yirmi ikinci Baskı). Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Gülmez, M. (1998). “İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye’ye Yönelik Açık Bildirimleri”. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(1), 13-44.
- Gümüşöz, E. (2018). *Tutuklama*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günday, M. (2013). *İdare Hukuku* (Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Huysal, B. ve Şermet, B. (2014). *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 57’nci Maddesi Çerçevesinde Hakkında Sınır Dışı Kararı Alınan Yabancıların İdari Gözetimi.*, 2197 vd., Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan, (Cilt II). İstanbul: Beta Yayınevi.
- İçduygu, A. (2012). *Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya Örnekleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İltica ve Göç Mevzuatı. (2005, Şubat). *BMMYK ve Türkiye*. Ankara: Başkent Matbaası.

İnternet: 30.09.2016 tarihli “TIMETURK” haber başlığı “Milletvekili Ilıcalı, Göç İdaresini ziyaret etti. Erzurum Göç İdaresi Müdürlüğü'ne ve Göç İdaresi Aşkale Geri Gönderme Merkezine ziyarette bulundu”, detaylı bilgi için bkz. <https://www.timeturk.com/milletvekili-ilicali-goc-idaresini-ziyaret-etti/haber-309803> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

İnternet: Abdolkhani and Karimnia v. Turkey, Appl. No. 30471/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22 September 2009, available at: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,4ab8a1a42.html> [Erişim tarihi: 27 Şubat 2018]

İnternet: Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, <https://www.afad.gov.tr/tr/23792/Aciklamali-Afet-Yonetimi-Terimleri-SozluGu?kelime=Uluslararası%20B1+K%20B1z%20B1ha%20A7+K%20B1z%20B1lay+Hareketi> (Erişim T. 11.03.2018).

İnternet: AFAD (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) (2014), “Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında” 124 s. <https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3493/xfiles/suriyeli-misafirlerimiz.pdf> (Erişim T. 29.03.2018).

İnternet: Akıntürk, E. “Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 9, S. 2, 2007, 26 s <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/5465/9.2%20250ak%25C4%25B1nt%25C3%25BCrk.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim T. 02.04.2018)

İnternet: Alipour and Hosseinzadgan v. Turkey, Application no. 6909/08, 12792/08 and 28960/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 July 2010, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4c3ef9e42.html> [accessed 3 December 2018]

İnternet: Asalya / Türkiye Davası (Başvuru no. 43875/09) (Karar Tarihi: 15 Nisan 2014) [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"display":\["0"\],"languageisocode":\["TUR"\],"appno":\["43875/09"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) (Erişim Tarihi: 07.02.2018)

İnternet: Ataman, H. “Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması”, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Birinci Baskı Ankara, 2010, 215 s.) <http://www.ayrimciligaugradim.org/dosya/%20Onsan%20Haklar%20B1%20G%20C3%20BCndemi%20Dernegi%20-%20Avrupa%20Sosyal%20Sart%20C4%20B1%20Ve%20Uygulaması.pdf> (Erişim T. 27.03.2018).

İnternet: Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) CPT/Inf/C (2002) 1) <https://rm.coe.int/16806dbac9>, (Erişim T. 11.03.2018)

İnternet: Aybay, R. (2006). *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/iheb.pdf> (Erişim Tarihi 27.10.2017).

- İnternet: Barkın, E. (2014). “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 331-360. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/398152> (Erişim T. 03.04.2018).
- İnternet: Başlar, K. (2004). “Uluslararası Anlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan, 24(1-2). <http://anayasa.gen.tr/baslar-90nciMadde.pdf> (Erişim T. 03.04.2018).
- İnternet: Batır, K. (2017), Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Çerçevesinde Avrupa Birliği Vatandaşlığı. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 133-159. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/maruaad/issue/33902/377117> (Erişim, 07.02.2019).
- İnternet: Bayraktaraoğlu Özçelik, G. (2013). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”, *TBB Dergisi*, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-108-1311>, (Erişim T. 30.01.2019).
- İnternet: BMMYK. (2014). “*Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında*”, Cenevre, s. 112. http://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/handbook_on_protection_of_stateless_persons_tr.pdf (Erişim 30.03.2018).
- İnternet: Bulut, Y., Akın, S., Karakaya, S. (2016). “*Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına İlişkin Bir İnceleme*”, International Congress of Management Economy and Policy, Proceedings Book. https://www.researchgate.net/profile/Erdogan_Koc/publication/311912174_ICOME_P_Conference_Proceedings_Volume_III/links/586203d008aebf17d392dbaf/ICOME_P-Conference-Proceedings-Volume-III.pdf#page=345 (Erişim T. 31.03.2018).
- İnternet: Charahili v. Turkey, Application no. 46605/07, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 April 2010, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4bc5cec12.html> [accessed 3 December 2018]
- İnternet: Council of Europe, Visiting immigration detention centres: A guide for parliamentarians, September 2013, available at: <http://www.refworld.org/docid/530735ef4.html> [accessed 10 March 2018]
- İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 9 to 21 June 2013, 15 January 2015, CPT/Inf (2015) 6, available at: <http://www.refworld.org/docid/54b788ff4.html> [accessed 12 November 2017]
- İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, Response of the Turkish Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Turkey from 9 to 21 June 2013, 15 January 2015, CPT/Inf (2015) 7, available at: <http://www.refworld.org/docid/54b78c4f4.html> [accessed 12 November 2017]

İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, Response of the Turkish Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Turkey from 4 to 17 June 2009, 31 March 2011, CPT/Inf (2011) 14, available at: <http://www.refworld.org/docid/4d944d582.html> [accessed 12 November 2017]

İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, *Response of the Turkish Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Turkey from 16 to 23 June 2015*, 17 October 2017, CPT/Inf (2017) 33, available at: <http://www.refworld.org/docid/59e5b5264.html> [accessed 20 October 2017]

İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, *Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 16 to 23 June 2015*, 17 October 2017, CPT/Inf (2017) 32, available at: <http://www.refworld.org/docid/59e5b55c4.html> [accessed 20 October 2017]

İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, 21st General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), 10 November 2011, CPT/Inf (2011) 28, available at: <http://www.refworld.org/docid/4ebbb7f52.html> [accessed 12 November 2017]

İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, The CPT standards, 8 March 2011, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010, available at: <http://www.refworld.org/docid/4d7882092.html> [accessed 9 November 2017]

İnternet: Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, Immigration detention - Factsheet, March 2017, CPT/Inf(2017)3, available at: <http://www.refworld.org/docid/58ca84894.html> [Erişim tarihi 6 Şubat 2018]

İnternet: Council of Europe: European Court of Human Rights, *Accompanied migrant minors in detention*, January 2018, available at: <http://www.refworld.org/docid/5a5f7e274.html> [accessed 7 March 2018]

İnternet: D.B. v. Turkey, Application no. 33526/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 July 2010, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4c65679a2.html> [accessed 4 December 2018]

İnternet: Dbouba v. Turkey, Application no 15916/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 15 July 2010, available at: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,4c3efc222.html> [Erişim 26 Şubat 2018]

İnternet: Ergül, E. “Avrupa Konseyi AİHS ve AİHM” http://www.erginergul.com/Avrupa_insan_haklari_mahkemesi_uygulamasi.pdf (Erişim T. 30.01.2019)

İnternet: Erkem, N. (2013). *Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Kararının Uygulanması- İzleme Raporu*. Ankara: İnsan Hakları Ortak Platformu, AİHM Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, Kapasite Geliştirme Derneği, <http://www.aihmiz.org.tr/> (Erişim T. 02.04.2018)

İnternet: European Court of Human Rights (ECtHR). 2012a. *Mahmundi and others v. Greece*. 14902/10. ECtHR. 31 July 2012, Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-mahmundi-and-others-v-greece-1490210-24-october-2012> (Erişim 07.03.2018).

İnternet: European Union: Council of the European Union, *Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals*, 16 December 2008, OJ L. 348/98-348/107; 16.12.2008, 2008/115/EC, available at: <http://www.refworld.org/docid/496c641098.html> [Erişim Tarihi: 26 Şubat 2018]

İnternet: European Union: Council of the European Union, *Directive 2013/33/EU of the European Parliament and Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast)*, 29 June 2013, OJ L. 180/96 -105/32; 29.6.2013, 2013/33/EU, available at: <http://www.refworld.org/docid/51d29db54.html> [Erişim Tarihi: 27 Şubat 2018]

İnternet: European Union: European Agency for Fundamental Rights, *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, June 2014, available at: <http://www.refworld.org/docid/53ad3c1a4.html> [Erişim Tarihi: 1 Kasım 2017].

İnternet: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-mudurlugumuzce-isletilen-geri-gonderme-merkezleri_323_326_4612_icerik (Erişim 28.10.2017)

İnternet: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası http://www.goc.gov.tr/icerik6/planlanan-geri-gonderme-merkezleri_323_326_4613_icerik (Erişim 28.10.2017)

İnternet: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-mudurlugumuzce-isletilen-geri-gonderme-merkezleri_323_326_4612

İnternet: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası http://www.goc.gov.tr/icerik3/planlanan-geri-gonderme-merkezleri_323_326_4613

İnternet: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, Teşkilat şeması, http://www.goc.gov.tr/icerik3/teskilat-semasi_273_274_281(Erişim T. 21.02.2018).

İnternet: Göç İstatistik Raporu, Türk Kızılay'ı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, Kasım 2017, https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/34252135_goc-istatistik-raporu-kasim-2017.pdf (Erişim T. 11.03.2018).

İnternet: Gölcüklü, F. (1994). “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği*”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 199-218, http://scholar.google.com.tr/scholar_url?url=http%3A%2F%2Fdergipark.ulakbim.gov.tr%2Fausbf%2Farticle%2Fdownload%2F5000053890%2F5000051206&hl=tr&sa=T&oi=gga&ct=gga&cd=4&ei=rz29Wr2WH83kmAGA1LmYAQ&scisig=AAGBfm3SfLWh4Dhs4HBxPxO5smQbOXI7Yw&nossl=1&ws=1347x688 (Erişim T. 29.03.2018).

İnternet: Gözler, K. (2001). “*Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri (Anayasanın 13’üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme)*”, *Ankara Barosu Dergisi*, 53. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2001-4/2.pdf> (Erişim T. 29.03.2018).

İnternet: Hodgkin R. ve Newell P. (2003). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama Elkitabı*. (İkinci Baskı). UNICEF, Tercüman ve Editör Şebnem Akipek, 844 s. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulama%20Elkitabı%20TR.pdf> (Erişim T. 01.04.2018)

İnternet: http://www.goc.gov.tr/icerik6/avrupa-iskenceyi-onleme-komitesi-standartlarina-iliskin-bir-seminer-duzenlendi_350_359_11533_icerik

İnternet: http://www.goc.gov.tr/icerik6/geri-gonderme-merkezlerinde-calisanlara-yonelik-hizmetici-egitim-duzenlendi_350_359_10554_icerik

İnternet: <https://tr.sputniknews.com/columnists/201710171030637398-cpt-raporuna-turkiyeden-yanit-geri-gonderme-merkezlerindeki-kosullar-iyilestiriliyor> (Erişim tarihi, 20.10.2017).

İnternet: Incorporates the 2015 revised Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), Penal Reform International, *LGBTI persons deprived of their liberty: a framework for preventive monitoring*, Second edition, 2015. https://www.apr.ch/content/files_res/thematic-paper-3_lgbti-persons-deprived-of-their-liberty-en.pdf [accessed 30 October 2017]

İnternet: International Detention Coalition, *There are Alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention (revised edition)*, 2015, available at: <http://www.refworld.org/docid/57d022a24.html> [accessed 30 October 2017]

İnternet: İçişleri Bakanlığı’nın Yasa Dışı Göçle Mücadele Genelgesi (Genelge No. 2010/18), <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Icisleri-Bakanligi-2010-Genelgesi-Yasadisi-Goc-ile-Mucadele.pdf> (Erişim Tarihi 05.02.2018).

İnternet: İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (RG: 23.11.2003/25298). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/11/20031123.htm> (Erişim T: 05.03.2018)

İnternet: Jabari v. Turkey, Appl. No. 40035/98, Council of Europe: European Court of Human Rights, 11 July 2000, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6dac.html> [accessed 3 December 2018]

İnternet: Judgment of 19 November 1991, Joined Cases C-6/90 and C-9/90, Andrea Francovich and Danila Bonifaci and Others v Italian Republic, ECLI:EU:C:1991:428. European Union: European Asylum Support Office (EASO), *An Introduction to the Common European Asylum System for Courts and Tribunals: A Judicial Analysis*, August 2016, available at: <http://www.refworld.org/docid/57da841b4.html> [Erişim Tarihi 1 Mart 2018]

- İnternet: Keshmiri v. Turkey (No. 2), Application no. 22426/10, Council of Europe: European Court of Human Rights, 17 January 2012, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4f16c9582.html> [accessed 3 December 2018]
- İnternet: Keshmiri v. Turkey, Application no. 36370/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 April 2010, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4bc5cfc2.html> [accessed 3 December 2018]
- İnternet: M.B. and Others v. Turkey, Application no. 36009/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 15 June 2010, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4c17a13f2.html> [accessed 4 December 2018]
- İnternet: Macovei, M. (2002). “*Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları Kitapçıkları No: 5*”, Avrupa Konseyi, Birinci Baskı Mart 2002, Almanya, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad5OzgurlukveGuvencilik.pdf (Erişim 05.12.2018).
- İnternet: Mikolenko v. Estonia, Application no. 10664/05, Council of Europe: European Court of Human Rights, 8 September 2009, available at: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,4ce2b3392.html> [Erişim 1 Mart 2018]
- İnternet: Moghaddas v. Turkey, Application no. 46134/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 15 February 2011, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4d5a969fd.html> [accessed 3 December 2018]
- İnternet: Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği (RG 29.04.1983/18032) <http://www.denetci.gen.tr/mevzuat/21589.html>
- İnternet: Özbek, N. (2015). “*AİHM Kararları Işığında YUKK’da İdarî Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar*”, *TBB Dergisi*, (118). <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1472> (Erişim T.: 03.03.2018).
- İnternet: Provera, M. (2015), “The Criminalization of Irregular Migration in the European Union”, No.80, FP7 Research Project for New European Crimes and Trust-Based Policy, page 29, Centre for European Policy Studies, Brüksel, Belçika, <https://www.ceps.eu/system/files/Criminalisation%20of%20Irregular%20Migration.pdf> (Erişim T. 08.02.2019)
- İnternet: Ranjbar and Others v. Turkey, Application no. 37040/07, Council of Europe: European Court of Human Rights, 13 April 2010, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4bc5d1d12.html> [accessed 3 December 2018]
- İnternet: Refugee Studies Centre, Forced Migration Review No. 44 - Detention, alternatives to detention, and deportation, September 2013, ISSN 1460-9819, available at: <http://www.refworld.org/docid/523bf00b4.html> [accessed 5 March 2018]
- İnternet: Reidy, A. (2002), “*İşkencenin Yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3’üncü Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları No:6*”, Avrupa Konseyi, Birinci Baskı Temmuz 2002, Almanya, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad3IskenceninYasaklanmasi.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2018)

İnternet: Report of the Working Group on Arbitrary Detention on its Mission to Turkey, 7 February 2007, A/HRC/4/40/Add.5 <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Detention/Pages/Annual.aspx>

İnternet: Saadi v. United Kingdom, 13229/03, Council of Europe: European Court of Human Rights, 29 January 2008, available at: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,47a074302.html> [Erişim tarihi 26 Şubat 2018]

İnternet: *Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov) (Bulgaria)*, C-357/09 PPU, Judgment [GC] of 30 November 2009, UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR Manual on the Case Law of the European Regional Courts, June 2015, 1st edition, available at: <http://www.refworld.org/docid/558803c44.html> [accessed 26 February 2018]

İnternet: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, Hava Ulaşımını Kolaylaştırma Yönetmeliği, Resmi Gazete 13.08.2013/28734, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130813-2.htm>

İnternet: Tehrani v. Secretary of State for the Home Department, [2006] UKHL 47, United Kingdom: House of Lords (Judicial Committee), 18 October 2006, available at: https://www.refworld.org/cases,GBR_HL,46c9a4652.html [accessed 3 December 2018]

İnternet: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Alternatives to Detention of Asylum Seekers and Refugees, April 2006, POLAS/2006/03, available at: <http://www.refworld.org/docid/4472e8b84.html> [accessed 21 April 2018]

İnternet: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention, 2012, available at: <http://www.refworld.org/docid/503489533b8.html> [accessed 24 August 2017].

İnternet: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR Annotated Comments to Directive 2013/33/EU of the European Parliament and Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast), April 2015, available at: <http://www.refworld.org/docid/5541d4f24.html> [accessed 1 November 2017]

İnternet: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR, Association for the Prevention of Torture (APT) and the International Detention Coalition (IDC), Monitoring Immigration Detention: Practical Manual, 2014, available at: <http://www.refworld.org/docid/53706e354.html> [accessed 5 March 2018]

İnternet: UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Preventing Torture: An Operational Guide for National Human Rights Institutions, May 2010, HR/PUB/10/1, available at: <http://www.refworld.org/docid/4db80d712.html> [accessed 21 April 2018]

İnternet: Valenti, S. “Workshop Debriefing Paper” (“Protecting the human rights of irregular migrants: the role of national human rights structures” çalıştayının çıktılarını özetleyen yayın), Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi arasındaki ortak program olan “Peer-to-Peer Project” çerçevesinde 17-19 Haziran 2008’de Padua (İtalya)’da düzenlenmiştir, <http://unipd->

centrodirittiumani.it/public/docs/p2p_200806_migrants_1.pdf (Erişim tarihi 06.02.2019).

İnternet: Yalçınkaya, H. (2015). *Yabancı Terörist Savaşçılar ve Türkiye: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2178 Sayılı Kararı Almasının İlk Yılına Dair Değerlendirme*, ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi No: 31, <http://www.orsam.org.tr/files/Degerlendirmeler/31/31tr.pdf> (Erişim Tarihi: 07.03.2018).

İnternet: Yarashonen v. Turkey, Application no. 72710/11, Council of Europe: European Court of Human Rights, 24 June 2014, available at: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,53ad75944.html> [Erişim Tarihi 26 Şubat 2018]

İnternet: Yücel, G.Ş. (2012). “*Geri Dönüş Yönergesinin Avrupa Adalet Divanı Tarafından Yorumu*”, *TBB Dergisi*, (99) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1150>.

İnternet: Z.N.S. v. Turkey, Application no. 21896/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 19 January 2010, available at: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,4b56d5cf2.html> [accessed 3 December 2018]

Kabaalioğlu, H. ve Ekşi, N. (2004). Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. Prof. Dr. Sevin Toluner'e Armağan, 1-2, 503-522.

Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, RG: 22.04.2014/28980.

Kalabalık, H. (2018). *İnsan Hakları Hukukuna Giriş* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Karayığit, M., Özceviz, G. (2018). “Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'na Dair Sistemsel Eksiklikler”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 17(1), 1-31.

Koçak, M. (2011). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuruçay, E. (2016). *Haksız Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Elkoyma Nedeniyle Tazminat. Yüksek Lisans Tezi*, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuşcu, D. (2017). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları”. *DÜHFD*, 22(37), 241-284.

Kuşcu, D. (2017). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri* (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Kutucu, A.S. (2014). *Avrupa Birliğinde Üçüncü Devlet Vatandaşlarının Serbest Dolaşımı, Ortak Sınır Denetimi ve Vize Politikası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Nas, O. (2012). *Gözaltına Alma ve Tutuklama*. Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- ORSAM Rapor No: 123, The Black Sea International Rapor No: 22, “Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi, Haziran 2012, Ankara
- Önar, S. S. (1942). *İdare Hukuku* (Birinci Cilt). İstanbul: Arkadaş Matbaası.
- Özcan, B. (2018). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, I. (2017). *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Değişikliklerle* (Güncellenmiş 2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sarıgül, A.T. (2013). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde Kişiy Tanınan Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sirmen, S. (2009). “Yabancıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar”, *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 29-45.
- Tan, T. (2011). *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2014). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (14. Baskı). İstanbul: Beta yayınları.
- Tekinalp, G. (2003). *Türk Yabancılar Hukuku* (8. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancaktar, O. ve Önok, R. M. (2018). *İnsan Hakları El Kitabı*. (Güncellenmiş 7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tezcan, D., Erdem, M.R., Sancakdar, O., Önok R.M. (2014). *İnsan Hakları El Kitabı* (Beşinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Teziç, E. (2018). *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)* (22. Bası). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Türk Ceza Hukuku Mevzuatı. (2012). Cilt 1-Kanunlar (Güncellenmiş 8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk Ceza Hukuku Mevzuatı. (2013). Cilt 2-Tüzük ve Yönetmelikler (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türkiye Barolar Birliği. (2016). *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu* (Yayına Hazırlayanlar U. Altun, Ö. Görel). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.
- Uzun, E. (2016). “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 60-85.
- Ümit, C. (2013). *Avrupa Birliği Hukukunda Üçüncü Ülke Vatandaşları* (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yenisey, N. (2017). *Ceza Muhakemesi Hukuku* (5. Baskı). İstanbul.
- Yerdelen, O. (2011). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı ve Türk Hukukundaki Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Yıldız, Ö. (2013). “Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 140-169.
- Yönerge. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (20.10.2015/152065)
- Yönerge. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Kabul ve Barınma ile Geri Gönderme Merkezleri ve İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evleri İaşe Yönergesi, 13.10.2016
- Yönerge. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Kabul ve Barınma, Geri Gönderme Merkezleri ile İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evlerine Yapılacak Ziyaretlere İlişkin Yönerge, Ekim 2016.

EKLER

EK-1. Hizmete özel yönergelerin kullanım izni

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

Sayı : 89486870-020-E.11059
Konu : Emine ŞENZÜMRÜT Hk.

06/03/2018

BAŞKANLIK MAKAMINA

Düzensiz Göç Çalışma Grubu Başkanlığı emrinde görev yapmakta olan Mütercim Emine ŞENZÜMRÜT'e, yüksek lisans tezinde kullanmak üzere, dilekçesindeki maddeler kapsamında çalışma yapabilmesi için gerekli iznin verilmesi hususunu tensiplerinize arz ederim.

Özlem AYDEMİR
Grup Başkanı

Ek: Dilekçe

O L U R
06/03/2018

Önder BAKAN
Daire Başkanı

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (AJAuTR-8Z7Vur-/u+cP5-vCVq3k-oser14nj) kodunu yazınız.

Lalegül Çamlıca Mahallesi 122. Sokak No:4 Yenimahalle/ Ankara
Telefon No: (312)422 05 00 Faks No: (312)422 09 00
e-Posta: destekhizmetleri@goc.gov.tr İnternet Adresi: <http://www.goc.gov.tr/>

Bilgi için: Eda Duygu BEYAZDOĞAN
VERİ HAZ.KONT.İŞLET.
Telefon No: (312)422 07 06

EK-1. (devam) Hizmete özel yönergelerin kullanım izni

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

DAĞITIMLI
06/03/2018

Sayı : 89486870-000-E.11109
Konu : Emine ŞENZÜMRÜT Hk.

DÜZENSİZ GÖÇ ÇALIŞMA GRUBU BAŞKANLIĞINA

Düzensiz Göç Çalışma Grubu Başkanlığı emrinde görev yapmakta olan Mütercim Emine ŞENZÜMRÜT' e, yüksek lisans tezinde kullanmak üzere, dilekçesindeki maddeler kapsamında çalışma yapabilmesi için Başkanlık Makamından alınan 06/03/2018 tarihli ve 11059 sayılı Onay yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Önder BAKAN
Daire Başkanı

Ek: Başkanlık Makamı Onayı

DAĞITIM :
MERKEZLER KOORDİNATÖRLÜĞÜ ÇALIŞMA GRUBU BAŞKANLIĞINA
DÜZENSİZ GÖÇ ÇALIŞMA GRUBU BAŞKANLIĞINA

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (9JI20i-B1NP5M-JA80ZJ-r/NWyr-NiAtYdqR) kodunu yazınız.

Lalegül Çamlıca Mahallesi 122. Sokak No:4 Yenimahalle/ Ankara
Telefon No: (312)422 05 00 Faks No: (312)422 09 00
e-Posta: destekhizmetleri@goc.gov.tr İnternet Adresi: <http://www.goc.gov.tr/>

Bilgi için: Eda Duygu BEYAZDOĞAN
VERİ HAZ.KONT.İŞLET.
Telefon No: (312)422 07 06

EK-1. (devam) Hizmete özel yönergelerin kullanım izni

GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE
(Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı)

Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Göç Yönetimi Yüksek Lisans Programında tez aşamasındayım. “Türkiye’de Geri Gönderme Merkezleri” konusunda tez hazırlamaktayım.

Geri Gönderme Merkezlerinin idari yapısı, işleyişi, personel yapısı, merkezlerde sunulan hizmetler konularında hizmete özel yönergelerde geçen bilgilere erişim izni verilmesini saygılarımla arz ederim.

Emine ŞENZÜMRÜT
309100

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Şenzümrüt, Emine
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 10.01.1979, Bayburt
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 506 752 5704
 e-posta : eminesenzumrut@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniv.	Devam Ediyor
Lisans	Konya Selçuk Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü	2002
Lise	Ankara 50. Yıl Yabancı Dil Ağırlıklı Lise	1998

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
Eylül 2018-Devam Ediyor	Emniyet Genel Müdürlüğü	Mütercim
2014-2018	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	Mütercim
2009-2014	Emniyet Genel Müdürlüğü	Mütercim
2005-2009	Yağmur Tercüme Bürosu	Mütercim
2002-2005	Tercüme Büroları	Mütercim

Yabancı Dili

İngilizce, Rusça

Hobiler

Kitap okuma, doğa yürüyüşü, tarih, insan hakları, hukuk, yabancılar mevzuatı.

le.ahbv.edu.tr